

**ምዕራፍ ሁለት፤
ህወሓት/ኢሕአዴግና የትጥቅ
ትግሉ ዘመን**

1. የተሐህት ምሥረታ

በአጼ ኃይለ ሥላሴ የመጨረሻ የሥልጣን ዘመንና ደርግ ሥልጣን በተቆጣጠረበት ማግስት የነበረውን የኢትዮጵያ ፖለቲካዊ ሁኔታ አጠር ባለ መልኩ በምዕራፍ አንድ ዳሰሼዋለሁ። በወቅቱ በሰሜን ኢትዮጵያ በኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ትጥቅ አንግበው ይፋለሙ የነበሩት ጀብሃና ሻዕብያ በሥርዓቱ ላይ ከፍተኛ ሥጋት ደቅነው ነበር። ለየካቲት አብዮት መቀስቀስ አንዱ ምክንያትም ይኸው እየተጠናከረ የሄደውና መንግሥት መቆጣጠር ያቃተው የግንባሮች እንቅስቃሴ ነበር። ከኤርትራ በተጨማሪ በምሥራቅ ኢትዮጵያም በሞቃድሾ መንግሥት የሚደገፉ የሶማሊያና የአሮሞ ድርጅቶች መጠነኛ ሥጋት ፈጥረው ነበር። የትጥቅ ትግል በይፋ ባይጀምሩም በውጭ አገር ሠልጥነው በሻዕብያ ቤዝ ዐምባ ተጠልለው የቆዩ በእነ ብርሃነ መስቀል ረዳ የሚመሩ የኢሕአድና¹ በጀብሃ ሥር የተጠለሉ በእነ ዮሐንስ ተክለ ሃይማኖት የሚመመሩ የግጥሞች ታጋዮች ነበሩ።² እነዚህ ሁለት ድርጅቶች ደርግ ሥልጣን ከመቆጣጠሩ በፊት የትጥቅ ፍልሚያ ለማድረግ ዝግጅታቸውን ቢያጠናቅቁም ወደ ምሥራቅ ትግራይ የገቡት ግን ደርግ ሥልጣን በተቆጣጠረ ማግስት ነበር። ሌላው የትጥቅ ትግል ለማኪያሄድ በዝግጅት ላይ የነበረው ኃይል መጀመሪያ «ማሕበር ገስገስቲ ብሔረ ትግራይ» ጎሳ ላይ ደግሞ «ተጋድሎ ሓርነት ህዝቢ ትግራይ/ተሐህት/» በሚል ስም የተደራጀው ሲሆን የትጥቅ ትግል ከመጀመሩ በፊት ያከናወነው ፖለቲካዊና ወታደራዊ ዝግጅት በአጭሩ የሚከተለውን ይመስላል።

ተሐህት የትጥቅ ትግል ለማካሄድ ከመወሰኑ በፊት ትግራይ ውስጥ ረዘም ላለ ጊዜ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች፣ መምህራን፣ የመንግሥት ሠራተኞችና በሥርዓቱ የተከፉ ባላባቶች የተሳተፉባቸው እንቅስቃሴዎች ተኪያሂደዋል። ከቀዳማይ ወያኔ በኋላ ትግራይ ውስጥ ከረር ያለና ውል ያለው የፖለቲካ እንቅስቃሴ የተጀመረው በስድሳዎቹ መጀመሪያ ላይ ነበር ማለት ይቻላል። በወቅቱ ከዩኒቨርሲቲ ለብሔራዊ አገልግሎት የተላኩና በሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች በአስተማሪነት የተሰማሩ ወጣቶች ተማሪው በአጼው አምባገነንና ፊውዳላዊ አገዛዝ ላይ እንዲነሣ ከመቀስቀሳቸው በተጨማሪ የውጭ ኃይሎች ወይም ኢምፔሪያሊስቶች በአገራችን ያደርሱ የነበረውን ተጽዕኖ ለማስገንዘብ ይሞክሩ ነበር። ገና ዘጠነኛ ክፍል እያለሁ አንዳንድ ከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ የመጡ ስለአገሪቱ ፖለቲካዊ ችግሮች እያነሡ ይቀስቅሱ ነበር። በሌላው የትግራይ አካባቢ የተሰማሩትን ባላውቃቸውም በመቀሌ ተመድበው የነበሩት እነ ካሱ ኢላላ፣ አበበ ተሰማና በሕይወት የሌለው ተካልኝ፣ በሥርዓቱ ላይ እንድንነሣ ብርቱ ቅስቀሳ አኪያሂደዋል። ከእነዚህ ሌላ በ1960ዎቹ መጀመሪያ የክልሉ ተወላጆች የሆኑ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ክረምት ለዕረፍት እየመጡ ፖለቲካዊ ቅስቀሳዎችን ያኪያሂዱ ነበር። የእነዚህና የሌሎች እንቅስቃሴዎች ውጤት ሆኖም ከ1961 ዓ.ም. ጀምሮ ትግራይ ውስጥ በሁለተኛ ደረጃ ተማሪዎችና በመንግሥት መኻል የነበረው ግንኙነት ሻክሮ እንዲያውም ትምህርት ማቆምና ከጸጥታ ኃይሎችጋ መፋጠጥ በርቶቶ በተማሪዎች ላይ ድብደባና እስርን ከማስከተሉም በላይ የመማርና የማስተማር ሂደቱን አስተጓጉልዋል።

¹ አስማማው ኃይሉ፣ 2003 ዓ.ም.፣ ኢሕአሠ/የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ሠራዊት፣ ከ1964 እስከ 1970 ዓ.ም.፣ ቅጽ አንድ፣ ገጽ 41
² የህወሓት ድርጅታዊ ታሪክ፣ በድርጅቱ ተጽፎ ለቅስቀሳ የተዘጋጀ፣ ገጽ 31

የተማሪዎቹ እንቅስቃሴ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች በነበሩት ሁሉ እያየለ ሄዶ በየትምህርት ቤቱ የተማሪዎች መማክር ተቋቁመው አካዴሚያዊ፣ አስተዳደራዊና ፖለቲካዊ ጥያቄዎችን እያነሡ ከመንግሥት ጋር የነበረው ግንኙነት እጅግ ተካረረ። በተለይ በመቀሌና በዓድዋ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች እንቅስቃሴው ተጣጥፎ በ1961 ዓ.ም. መቀሌ ላይ ፈጥኖ ደራሽ፣ ፖሊስ፣ ብሔራዊ ጦርና የጦር ሠራዊት በጋራ በከፈቱት ጥቃት በርካታ ተማሪዎች ቆስለው ሆስፒታል ገቡ። ደግነቱ የንጉሡ የልጅ ልጅ ልጆች እነ ጃልዬ ሙንገሻ በዐድማው ተሳታፊ ስለነበሩ ሕይወትን የሚያሳጣ ደም መፋሰስ አልደረሰም። በ1964 ዓ.ም. ዓድዋ ላይ በተማሪዎችና በጸጥታ ኃይሎች መካከል በተፈጠረው አለመግባባት የአንድ ተማሪ ሕይወት ሲያልፍ ግን ተማሪውና መንግሥት ደም ተቃቡ። ዓድዋ ላይም ተማሪዎች የአሜሪካ የሰላም ንድ ልዑክ የነበረውን አሜሪካዊ ጆሮ ቆረጡ። በወቅቱ እነዚህ የሰላም ንድ ልዑካን ሲ.አይ.ኤ. የተባለው የአሜሪካ የሰላላ ድርጅት ቅጥረኞችና የኢምፔሪያሊዝም አገልጋዮች ተብለው በሚንቀሳቀሱበት ሁሉ «ያንኪስ ነ ሆም» ወይም «ያንኪዎች አገራችን ሂዱ» የሚል መፈክር ይጮኹባቸው ነበር።

ከዛይ እንደጠቀስኩት ቁጥራቸው እየበረከተ የሄደው የትግራይ ተወላጆች የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ለዕረፍት ሲመጡ የክርምት አካዴሚያዊ ትምህርት እንሰጣለን በሚል ሽፋን የፖለቲካ ትምህርት መስጠት ጀምረው ነበር። ከነዚህ መኻል፣ ረዘነ ኪዳነን /ሚስተር ኤ/፣ ምትኩ አሸብርን፣ ደስታ በዛብህን፣ አበበ ተሰማን፣ ተስፋይ ተክሉን፣ ዘርኡ ገሰሰን፣ ዑቁባዝጊ በየነን፣ አድሃና ኃይለን፣ ገብረ መስቀል ዓባይን፣ አታኸልቲ ገብሩንና ታደስ ገብረ እግዚአብሔርን፣ አስታውሳለሁ። እነዚህ አስተማሪዎች የሚሰጡን የፖለቲካ ትምህርት አንድ ወጥ ባይሆንም አብዛኛውን ጊዜ የቀዳማይ ወያኔ እንቅስቃሴን በተመለከተ ሰፊ ግብራሪያ ይሰጡ ነበር። የቀዳማይ ወያኔን አነሳሥ፣ ስለሕዝቡና ስለወያኔዎች ተጋድሎ፣ ስለደረሰባቸው ግፍ፣ ወዘተ... እየገለጹ በቅስቀሳው ማጠቃለያም የቀዳማይ ወያኔ ዐመፅ አለመሳካት ምክንያት ሊያስረዱን ይሞክሩ ነበር። እንቅስቃሴው በቅጡ ያልተደራጀና ግብታዊ መሆኑንና የትግራይ ሕዝብ መከፋፈልም ለውድቀቱ አንድ ምክንያት እንደሆነም በአጽንኦት ይገልጽልን ነበር። በዚህ ለሁለት ወራት ያህል ይሰጡን በነበረው ትምህርት የሌሎች አገሮችን አብዮት ለምሳሌ የፈረንሳይና የቪዬትናም ታሪክና ተሞክሮ ያቀርቡልን ነበር። በተለይ የቪዬትናም አብዮት በምሳሌነቱ ልዩ ትኩረት ይሰጠው ነበር። በየክረምቱ ይሰጥ የነበረውን ትምህርት በማዘጋጀትና በማስተማር ረገድ አብዛኛዎቹ የማገብት አባላት ጉልሕ ሚና ተጫውተዋል። መቀሌ ላይ እነ ዘርኡ ገሰሰና ዑቁባዝጊ በየነ፣ ዓድዋ ላይ ደግሞ እነ አረጋዊ በርሄ፣ ልዩ ሚና ነበራቸው።

በትምህርት ቤቶች ከሚኪያሄዱት ቅስቀሳዎች በተጨማሪ ሌሎች የቅስቀሳ ዘዴዎችም ነበሩ። ከነዚህ አንዱም የባህል ቡድን በማደራጀት የተኪያሄደው ቅስቀሳ ሲሆን በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች በተለይ በእነ ደስታ በዛብህ፣ ተስፋይ ተክሉ፣ አበበ ተሰማ፣ ረዘነ ኪዳነ፣ ግደይ ገብረዋሕድ ተነሳሽነት የተደራጀው የትግራይ የባህል ቡድን በእነ አቶ ገሰሰው አየለ፣ በእነ አቶ ሓጎስ ዓለማየሁና በእነ ልዑል ራስ መንገሻ ሥዩም እየተረዳ ወደር የሌለው እንቅስቃሴ አድርጓል። የባህል ቡድኑ ከተማሪው ዐልፎ ጎብረተሰቡን በአጠቃላይ በመቀስቀስ የትግራይን ብሔራዊ ስሜት ለማነቃነቅ በርካታ ዘፈኖችና የተወሰኑ ድራማዎችን ያዘጋጅ ነበር። እጅግ ተወዳጅ የነበረው ይህ የባህል ቡድን ትግራይ ውስጥ የሚኖሩትን የክልሉ ተወላጆች ብቻ ሳይሆን በአዲስ አበባ፣ በዓሰብና በሌሎች የኢትዮጵያ ክፍሎች ይኖሩ የነበሩትንም ይቀሰቅስ ነበር። መንግሥት የባህል ቡድኑን በጥርጣሬ ቢመለከተውም እንቅስቃሴውን ማስቆሙ ይበልጥ ችግር ይፈጥርብናል ከሚል ይመስላል አላገደውም ነበር።

ከ1964 ዓ.ም. በኋላ እንቅስቃሴው ከአጠቃላይ ቅስቀሳ ወጥቶ ወደ ተግባራዊ የመደራጀት ሥራ ይሸጋገር የሚል አቅጣጫ ስለነበር አንዳንድ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎችና መምህራን ከሚያደርጉት ቅስቀሳ ጎን ለጎን የጥናት ሕዋሶችን ማቋቋም ጀመሩ። ብዙዎቻችን ወደ ተደራጀ እንቅስቃሴ የገባነው ከዚህ በኋላ ነበር። በዚህ ረገድ ቀድመው የተደራጁት የግንኙነት መሥራቾች የተሻለ ሥራ ሠርተዋል። በግል ተማሪዎችን የማንቃትና የማዘጋጀት ሥራ ሲያከናውኑ ከነበሩ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች መካከል አድሃና ኃይለን አስታውሰዋለሁ።³ አድሃና ኃይለ ክረምት ላይ ትምህርት ቤቶች ሲዘጉ መቀሌ እየመጣ ተማሪዎችን ለማንቃትና ለማደራጀት ሲሞክር እኔና ጓደኞቼ ተዋውቀነው በአንዳንድ ጉዳዮች ዙሪያ ከእርሱጋ እንወያይ ነበር። ይህ ሁሉ ሲሆን ግን ለመሰባሰብ የሚያስችል ተጨባጭ የፖለቲካ ፕሮግራም አልነበረንም። የመሰባሰቡ ዓላማ የሚገለጸው በአጠቃላይ ሥርዓቱን በመቃወምና ሳይንሳዊ አስተሳሰብ በመጨበጥ ነበር። የዚህ ዓይነቱ እንቅስቃሴ በመቀሌ ብቻ ሳይሆን በሌሎችም የትግራይ ከተሞች በተለይ በሽሬ፣ በዓድዋ፣ በአክሱም፣ በዓዲግራትና በማይጨው ይኪያሄድ።

በዚህ አኪያሄድ 1965 ዓ.ም. ላይ ደርሰን ሁላችንም ከአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ እየተነሣን በአጼ ዮሐንስ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ይማሩ የነበሩትን ተማሪዎች በጥናት ሕዋሶች ማደራጀት ጀመርን። እንደሌሎች ሁሉ እኔም በመቀሌ ከአስረኛና ከዚያ በላይ ከነበሩ ተማሪዎች በዕድሜ ገፋ ያሉትን በመምረጥ የተወሰኑ ሕዋሳትን ለማቋቋም ሞክሪያለሁ። ከእነዚህ በጥናት ሕዋሳት ከተካተቱት እንመስፍን አማረ፣ መድሃን ኪሮስ፣ ዜናዊ ሐዱሽ /በትጥቅ ትግሉ ጊዜ የተሠዋ/ እና ሌላ ለጊዜው ስሙን የማላስታውሰው ተማሪ፣ ይገኙባቸው ነበር። በትጥቅ ትግሉ መጀመሪያ ገደማ በተሠዋው ሀፍቱ በርሄ /ታርዛን/ እና ታደሰ አባዲ መሪነትም አንድ ሌላ የጥናት ሕዋስ አቋቁመን ነበር። ተካ ካሕሳይ /ተክኤ/ የተባለው በ1968 ዓ.ም. ሴሮ ላይ የተሠዋው የዩኒቨርሲቲ ተማሪም የራሱ ሕዋሶችን መሥርቶ ይንቀሳቀስ ነበር።⁴ ሕዋሶቹ እየተባዙ ሂደው የትጥቅ ትግሉ ሊጀመር ገደማ ብዙ ጠንካራ ተማሪዎችን አሰባሰበው ነበር።

በዚሁ ዓመተ ምሕረት ክረምት ላይ አድሃና ኃይለ፣ ዑቁባዝጊ በየ፣ ዘርአይ አስገደምና ገብሩ አሥራት ተገናኝተን ገብሩና ዘርአይ «እስከ አሁን ድረስ ሕዋሶችን በማቋቋም ተንቀሳቅሰናል፤ ሕዋሶችን ካቋቋምን በኋላ ማምራት ያለብን ላቅ ወዳለ የፖለቲካ አደረጃጀት ስለሆነ ወደ ፖለቲካ ድርጅት መሸጋገር የልብንም ወይ?» የሚል ጥያቄ አነሣን።

³ አድሃና ኃይለ በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ የተማሪዎች እንቅስቃሴ ዕውቅ ተዋናይ የነበረ ሲሆን ደርግ ሥልጣን ከተቆጣጠረ በኋላ በትግራይ ክፍለ ሀገር የኢሠጋዝኮ አመራር ሆኖ አገልግሏል። ሆኖም ከነበረው አመራርጋ መስማማት ባለመቻሉ ኃላፊነቱን ጥሎ ወደ ትምህርት ዓለም ተመልሶ በታሪክ የደክተሬት ትምህርቱን አጠናቋል። ከደርግ ውድቀት በኋላም የትግራይ የትምህርት ቢሮ ኃላፊ ሆኖ የሠራ ሲሆን የትምህርት ሚኒስቴር ምክትል ሚኒስትር ሆኖም አገልግሏል። በ1993 ዓ.ም. ሀውላት ሁለት ላይ ከተሰነጠቀ በኋላ የድርጅቱ ማዕከላዊ ኮሚቴ አባል ሆኖ ተመርጦ በአሁኑ ጊዜ በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የእንዳ መኾኒ ወረዳ ተወካይ ነው።

⁴ መስፍን አማረ በትጥቅ ትግሉ በበርካታ ውግያዎች ተሳትፎ በአንድ ወቅት የድርጅቱ ማዕከላዊ ኮሚቴ አባል ነበር። ከደርግ ውድቀት በኋላ ሠራዊቱ ከፓርቲው ሲለይ በሠራዊቱ ተደልድሎ የብርጋዴር ጄኔራል ማዕርግ ሲያገኝ በአሁኑ ጊዜ ከሠራዊቱ ተሰናብቷል። መድሃን ኪሮስም እንዲሁ በትጥቅ ትግሉ በሠራዊቱ በተዋጊነት ያገለገለ ሲሆን አሁን የጠቅላይ ፍርድ ቤት ምክትል ፕሬዝዳንት ሆኖ ይሠራል። ታደሰ አባዲ በ1969 ዓ.ም. ሀውላት ውስጥ በተፈጠረው ድርጅታዊ ቀውስ ድርጅቱን ጥሎ ሂዶ በውጭ አገር ትምህርቱን ተከታትሎ በኢኮኖሚክስ የደክተሬት ዲግሪ አግኝቶ አሁን ካናዳ ይኖራል። ተካ ካሕሳይ ገና በደብረ ዘይት /ቢሸፍቱ/ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ተማሪ እያለ ንቃተ ገሊናው ከፍ ያለና በተማሪዎች እንቅስቃሴ ይሳተፍ የነበረ ሲሆን የንብርሲቲ እንደገባም ንቁ የእንቅስቃሴው ተዋናይ ነበር። በ1966 ዓ.ም. ዩኒቨርሲቲው ሲዘጋ ወደ ትውልድ ቦታው መቀሌ ከሄደ በኋላ ጉልሕ እንቅስቃሴ ማድረግ ስለጀመረ በመንግሥት ደጋፊዎች ዛቻና ድብደባ ደርሶበት ነበር። ተሐህት የትጥቅ ትግል እንደጀመረ ትግሉን ተቀላቅሎ በፖለቲካው ክፍል ሲሠራ ቆይቶ በ1968 ዓ.ም. በተዋጊነት ተመድቦ የጋንታ ኮሚሳር ሆኖ ሲያገለግል ቆይቶ በዚሁ ዓመተ ምሕረት ወርን ሰኔ ላይ ሴሮ በተደረገው ውግያ ተሠውቷል።

ሁለታችንም በጥያቄያችን ተገቢነት ብንስማማም የፖለቲካ ድርጅት የመመሥረቱ ጉዳይ እንዲሁ በቀላሉ የሚከናወን አልነበረምና ጊዜ ወስደን ጥናት ብናኪያሂድበት ይሻላል ብለን አሰብን። እነ አድሃና ታላቆቻችን (seniors) ስለነበሩና ከኛ የተሻለ የፖለቲካ ብቃት አላቸው የሚል እምነት ስለነበረንም ረቂቅ መርሐ ግብር እንዲያዘጋጁ ተስማማን። ከሁለቱ ጋራ በዚህ ብንስማማም ከሌሎች ከፍተኛ የፖለቲካ ንቃትና ጠንካራ የትግል ዝግጁነት ከነበራቸው ከነ ግደይ ገብረ ዋሕድ፣ መምህር ዓፈራ /ገብረ ሚካኤል/፣ አበበ ተስማና ሌሎችም ጋ በየቀኑ መገናኘት ጀመርን። ግደይ ገብረ ዋሕድ ደርግ ሥልጣን በተቆጣጠረ ግንስት በአዲስ አበባ ቦንብ አፈንድቷል የሚል ክስ ተመሥርቶበት ወደ ፍርድ ቤት ላይቀርብ ከረዘነ ኪዳነና ከመለስ ተክሌጋ ተረሽኗል። ኋላ ላይ ግልጽ እንደሆነልን ስናነጋግራቸው ከነበሩት አንዳንዶቹ ከ1964 ዓ.ም. ጀምሮ «በማሕበር ፖለቲካ ተጋሩ» ሥር ተደራጅተው ነበር።

ጂሕ ዘጠኝ መቶ ስድሳ ስድስት ዓመተ ምሕረት በመላ አገሪቱ አብዮት የተቀሰቀሰበት ነበር። ሥርዓቱን ለመፋለም እኛ ገና በሕዋስ ደረጃ እየተደራጀን፣ ሌሎችም ጠንካራ ድርጅት ሳይፈጥሩ ሕዝቡ ቀድሞ ሥርዓቱን አርበተበተው። ይህ ሆኖም ክረምት ላይ ጭመቤ በተማሪዎችና በመንግሥት ሠራተኞች መሪነት ይኪያሂድ በነበረው ሕዝባዊ እንቅስቃሴ በመሳተፍ ደጋፊዎቻችንን ለማበራከት ጥረት እናደርግ ነበር። ሁሉም በየፊናው ጭደራጅቱን ሲያያዘው ሁኔታዎች ቀድመው ሲሄዱ ምን ማድረግ አለብን የሚል ጥያቄ አነሣን። አድሃናናንና ዑቁባዝጊን አግኝተንም የተሰጣቸውን የቤት ሥራ የት እንዳደረሱት ለንጠይቃቸው ሁለቱም ለየብቻ ሊያገኙን እንደሚፈልጉ ገለጹልን። በየግላቸው ስናገኛቸውም አድሃና የቤት ሥራው በዑቁባዝጊ ጠባብ ብሔረተኛ አመለካከት ምክንያት እንዳልተሠራ ገለጸልን። ዑቁባዝጊንም የቤት ሥራው ያልተሠራው አድሃና «የታላቋ ኢትዮጵያ አስተሳሰብ» አራማጅ በመሆኑ መስማማት ስላልቻሉ እንደሆነ ነገረን። ዑቁባዝጊ «ማሕበር ዝገነቲ ብሔረ ትግራይ» ለመመሥረት ይንቀሳቀስ የነበረው ቡድን አባል እንደሆነ ኋላ ላይ ግልጽ ሆነልን። አድሃና ግን በዚያን ጊዜ የማንኛውም ድርጅት አባል የነበረ አይመስልም። ያም ሆነ ይህ ዘርአይና ገብሩ ይበልጥ እምነት የነበረን በአድሃና ላይ ስለነበር ከእርሱ ጋራ ተገናኝተን የፖለቲካ መርሐ ግብሩን ብቻውን እንዲያዘጋጅ ጠይቀነው ተስማማ።

ገና የፖለቲካ ድርጅት ለመመሥረት ተስማምተን እየተንቀሳቀስን እያለ ደርግ ሥልጣን ተቆጣጠረ⁵። የደርግ መንግሥት ወታደራዊ አምባገነን እንጂ ሌላ ሊሆን እንደማይችል ለአተገነዘብንም የትግል እንቅስቃሴያችንን ቀጠልን። መስከረም 1967 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ጦደ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ተመልሰን በአንድ በኩል ከአጠቃላይ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ጋራ በሌላ በኩል ደግሞ ከትግራይ ተወላጅ ተማሪዎች ስብሰባዎችን እናደርግ ነበር። ዐልፎ ዐልፎም በየአውራጃዎቻችን እየተሰባሰብን እንወያይ ነበር። ደርግ ይደርስበት የነበረውን የተማሪ ተቃውሞ ለማዳከም «እድገት በነብረት የሰውቀትና የሥራ ዘመቻ»⁶ አውጆ ተማሪዎችን ወደ ገጠር ሊበታትን ሲነሣ ዘመቻውን አብዛኛው ተማሪ ተቃውሞ። ይህን የተዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎችን አጠቃላይ ውሳኔ መሠረት በማድረግ ከትግራይ የመጣነው ተማሪዎች ለብቻችን ተሰብስበን አብዛኛዎቻችን ደርግ ባቀደው ዘመቻ እንደማንሳተፍና ትምህርት እንደማንቀጥል ወስነን ነበር። ከትግራይ ሌላ የኦሮሞ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች በጋራ ዘመቻውን ተቃውመው እንዲያውም ወደ ክልላቸው የሚዘምት ተማሪ

⁵ ደርግ በይፋ መንግሥታዊ ሥልጣን የተቆጣጠረው መስከረም 2 ቀን 1967 ዓ.ም. ላይ ነበር።
⁶ በ1967 ዓ.ም. መስከረም ወር ላይ ደርግ ገጠሩን ለማስተማርና የመሬት ድልድል ለማኪያሂድ እንዳቀደ በማስታወቅ ይህን ተግባራዊ ለማድረግ የዩኒቨርሲቲና ከአስረኛ ክፍል በላይ ያሉትን የሁለተኛ ደረጃ ተማሪዎችን እንደሚያስማራ አወጀ። በዚሁ ዓመት ታኅሣሥ ወር ላይ ደግሞ ተማሪዎችን ወደየዘመቻ ጣቢያው አስማራ።

ብርቱ ቅጣት እንደሚጠብቀው ማስፈራሪያ አዘል መግለጫ አውጥተው ነበር። የትግራይ ተወላጅ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች በዘመቻው እንደማንሳተፍ ውሳኔ በአሳለፍንበት ወቅት «ማገብት» ተመሥርቶ በውይይት ተጠምዶ ነበር። ማገብትን ያቋቋሙት፤ 1ኛ/ አረጋዊ በርሄ፤ 2ኛ/ ፋንታሁን ዘርአ ጽዮን፤ 3ኛ/ ሙሉጌታ ሓጎስ፤ 4ኛ/ እምባዬ መስፍን፤ 5ኛ/ አምሐ ዐሐዬ፤ 6ኛ/ ዑቄባዝጊ በየነ፤ 7ኛ/ ዓለም ሰገድ መንገሻ፤ 8ኛ/ ዘርኡ ገሰሰ፤⁷ የሚባሉት የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ነበሩ። ማገብት አባላቱን ለማበርከት የተወሰኑ ተማሪዎችን በማገብት ማካተት ጀምሮ ስለነበር እኔም በእንቅስቃሴው እንድሳተፍ በተስፋይ ተክለ ሃይማኖት በኩል ጥሪ ቀርቦልኝ ቡድኑን ተቀላቅዬ ስድስት ኪሎ ግቢ በወንዶች መኝታ ቤት የማገብት አመራር ይጠራቸው በነበሩ ስብሰባዎች እሳተፍ ነበር። በነዚህ ስብሰባዎች ተጨባጭ የፖለቲካ ውይይቶች ከመኪያሄዳቸው ባሻገር በአንዳንድ ወታደራዊ ጉዳዮች ዙሪያም መወያየት ተጀምሮ ስለነበር ለወታደራዊ ፍልሚያ ዝግጅት እየተደረገ ነበር። ከዚህ ጎን ለጎንም በአዲስ አበባ ይኖሩ ከነበሩ የትግራይ ተወላጆች ጋራ ለመገናኘት ሙከራ ይደረግ ነበር። በመስከረም ወር መጨረሻ ገደማ ማገብት በትግራይ የተከሰተውን ድርቅና ረሀብ ሽፋን በማድረግ የትግራይ ተወላጆች በቅዱስ ጊዎርጊስ ቤተ ክርስቲያን እንዲሰበሰቡ ጥሪ አቀረበ። በውይይቱ ሂደት የትግራይ ሕዝብ ችግር መነሻዎች ፊውዳሊዝም፣ ኢምፔሪያሊዝምና ቢሮክራሲያዊ ካፒታሊዝም ስለሆኑ መፍትሔው ለትግል ዝግጁ መሆን ነው ተባለ። በዚህ ስብሰባ በትግራይ ሕዝብ ላይ ይደርስ የነበረው አስከፊ ብሔራዊ ጭቆናም ለችግሩ አንድ ምክንያት እንደሆነ የሚጠቅስ ጽሑፍ የማገብት አባል በነበረው ዑቄባዝጊ በየነ ተነበበ። ጽሑፉ ድጋፍም ተቃውሞም ሲገጥመው አንዳንድ ወገኖች ጽሑፉ ከተሰበሰብንበት ዓላማ ውጭ ነው ሲሉ አንዳንዶቹ ደግሞ ማጠናከርያ ሐሳብ ሰጥተው ነበር። በተከሰተው ረሀብ የተቻላቸውን ያህል እርዳታ ለመለገስ ለተሰባሰቡ ወገኖች ችግሩ ፊውዳሊዝም፣ ኢምፔሪያሊዝምና ብሔራዊ ጭቆና የፈጠሩት እንደሆነ እንስማማ መባሉ እውነትም ግራ የሚያጋባ ነበር። የትግል ዓላማችንን ለማስተዋወቅ ለተሰማራነው ግን አጄንዳው አግባብ ነበር፤ የትግላችን አጭር ዓላማም ለሕዝብ የተገለጸበት አጋጣሚ ነበር።

ከመስከረም መጨረሻ ጀምሮ በነበሩት ጥቂት ወራት የማገብት ትኩረት የትጥቅ ትግሉን ለመጀመር መሯሯጥ ላይ ሆነ። ማገብት በገቡእ የተደራጀ ስለነበር ምን እየሠራ እንደሆነ አብዛኛው ተማሪ ባያውቅም በአጭር ጊዜ ውስጥ የትጥቅ ትግል እንደሚጀመር ግን ይገመት ነበር። ሆኖም ትምህርት ላለመቀጠልና በእድገት በጎብረት ዘመቻ ላለመሳተፍ የወሰነው ተማሪ የትጥቅ ትግሉ እስኪጀመር ድረስ የት መቆየት እንዳለበት ግራ ተጋብቶ ነበር። ኋላ ግን የፈለገ በዘመቻው ተሰማርቶ እንዲቆይ፣ ያልፈለገ ደግሞ የራሱን መንገድ አፈላልጎ እንዲቆይ በማገብት ተነገረው።⁸ በዚህ መሠረት አብዛኛው ተማሪ የትጥቅ ትግሉ እስኪጀመር ወደ ዘመቻ ተሰማራ። በርካታ የዘመቻ ጣብያዎች፣ በተለይ በትግራይ የነበሩት የዘመቻ ጣብያዎች ወደፊት ለሚደረገው ፍልሚያ በብዙ መቶ የሚቆጠሩ ወጣቶችን የመመልመያ መድረክ ሆነው ነበር።

የማገብት አመራር አባላትም የትጥቅ ትግሉን ለመጀመር የሚያስችላቸው ዝግጅት ለማጠናቀቅ ሥራ ተከፋፍለው፣ የተወሰኑት ከሻዕብያና ከጀብሃ ጋራ የሚኖረውን ግንኙነት

⁷ የማገብት አመራር አባላት የትጥቅ ትግሉን ሲቀላቀሉ አረጋዊ /በሪሀ/፣ ፋንታሁን /ግደይ/ ሙሉጌታ /አስፍሃ/ እምባዬ ሥዩም፣ አምሐ /ዓባይ/ ዓለም ሰገድ /ኃይሉ/ ዘርኡ /አግአዚ/ የሚል የትግል ስም ሲያወጡ የዑቄባዝጊ ስም አልተለወጠም ነበር።

⁸ መልእክቱ የተላለፈው ከማገብት ሲሆን ተማሪው ተወያይቶበታል መቀሌ ላይ የነበርነው 40 የምንሆን የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች እንዳማሪያም በሚገኘው የአቶ ካሕሳይ መስፍን የከብቶች በረት ተሰብስበን የትጥቅ ትግሉ እስኪጀመር ድረስ «በእድገት በጎብረት የዕውቀትና የሥራ ዘመቻ» ልንሳተፍ ያልፈለግንውም ከቤተሰብ አልያም ሌላ አማራጭ እንድንፈልግ ወሰነን ነበር።

ለማሳካት ሲሰማሩ፣ አንዳንዶቹ ደግሞ የከተማውን ሕዝብ በማደራጀት ተሰማሩ። ከአመራሩ መካከል የትጥቅ ትግል የሚጀመርበትን አካባቢ ለማጥናት የተሰማሩትም በምዕራብ ትግራይ ቆላ በሽሬ አውራጃ የሚገኘውን ደደቢት የተባለውን ስፍራ መረጡ።⁹ አካባቢው ከተጠናና መጠነኛ መሣሪያ ከተገኘ በኋላም «ተጋድሎ ሓርነት ሀዘቢ ትግራይ /ተሓህት/» /በአማርኛ ሲተረጎም የትግራይ ሕዝብ አርነት ግንባር/ በሚል አስራ አንድ ሰዎችን ያካተተው ቡድን የካቲት 11 ቀን 1967 ዓ.ም. በደደቢት የትጥቅ ትግል ጀመረ¹⁰። ይህች ቀን በተሓህት ድርጅታዊ ታሪክ የማገብት እንቅስቃሴ ያበቃበትና ተሓህት በይፋ የተመሠረተበት ተደርጋ ትወሰዳለች። ሆኖም እነዚህ አስራ አንድ ሰዎች ወደ ደደቢት ከመሰማራታቸው በፊት በርከት ያሉ ማገብት ያሰማራቸው ወጣቶች ኤርትራ ውስጥ ሻዕብያ በሚቆጣጠረው ነጻ መሬት ወታደራዊ ሥልጠና ይሰጣቸው ነበር።

ማገብት ለፍልሚያ ዝግጅት በሚያደርግበት ወቅት አንዱ መሠረታዊ ችግር የትጥቅ ትግሉ የሚመራበት በሰነድ የሰፈረ የፖለቲካ ፕሮግራም አለመኖሩ ነበር። የአንድ የፖለቲካ ድርጅት ወሳኝ መለያ የትጥቅ ትግል ማኪያሄዱ ብቻ ሳይሆን የሚመራበት የፖለቲካ ፕሮግራምም መኖሩ ነው። ተሓህት የትጥቅ ትግል ከመጀመሩ በፊት በጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን በንባብ ያሰማው ጽሑፍ እንደፕሮግራም ሊቀጠር ይችላል የሚል መከራከርያ ሊነሣ ቢችልም ያ ጽሑፍ ለቅስቀሳ የተዘጋጀ እንጂ የፖለቲካ ፕሮግራም አልነበረም። የፖለቲካ ድርጅት ትግል ከመጀመሩ በፊት በጥናት ላይ የተመሠረተ፣ በመሥራች አባላቱ የጸደቀ ፕሮግራም ከሌለው ደግሞ መሠረታዊ ችግር ይፈጠራል። አባላቱ የሚመሩበትና ለሕዝቡም በአማራጭነት የሚያቀርቡት ፕሮግራም በሌለበት እያንዳንዱ አባል የድርጅቱ ዓላማ ምን እንደሆነ ሳያውቅ የመሰለውን አቋም እንዲያራምድ ከፍተኛ ይፈጥራል። ተሓህት ውስጥ እስከ የካቲት 1968 ዓ.ም. ድረስ የዚህ ዓይነቱ ክፍተት ስለነበር አባላቱ የተሓህትን ዓላማ በመሰላቸው መንገድ ይገልጹት ነበር። አንዳንዶቹ የተሓህት ዓላማ «የትግራይን ሕዝብ ነጻ ማውጣት ነው» ሲሉ ሌሎች ደግሞ የተሓህት ዓላማ የመደብ ትግል በማኪያሄድ ጭቁኖችን ነጻ ማውጣት ነው ይሉ ነበር። የብሔር ጥቂያና የመደብ ትግል የተዘባረቁበትና አቅጣጫ ያጡበትም ሁኔታ ነበር።

ተሓህት የትጥቅ ትግል በጀመረበት ወቅት ፕሮግራም ብቻ ሳይሆን ሕገ ደንብም አልነበረውም። ይህ በመሆኑም ድርጅቱ በተመሠረተ የመጀመሪያዎቹ ወራት አመራር ላይ ተቀምጠው የነበሩት ግለሰቦች ያሻቸውን ይወስኑ ነበር። የአባላት መብት በሕገ ደንብ አለመረጋገጡም ለዐፈና በር ከፍቶ፣ የከረረ ቅራኔ ሲያጋጥምም አፈታቱ አባላቱ ባጸደቁትና በተቀበሉት ሕገ ደንብ መሠረት ሳይሆን ግለሰቦች በፈለጉት መሠረት ነበር። ተሓህት የሕገ ደንብን አስፈላጊነት የተገነዘበው ከተመሠረተ ከዐምስት ወራት በኋላ ብርቱ ቀውስ ተከስቶ በታመሰበት ጊዜ ነበር። ሕግ ደንብ አርቃቂ ቡድን ተቋቁሞ ሊጸድቅ የቻለውም ከተመሠረተ ከአንድ ዓመት በኋላ ዲማ ላይ በተካሄደው ድርጅታዊ ኮንፈረንስ ነበር።¹¹

⁹ ዝኒ ከማሁ፣ የሀውሓት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 21

¹⁰ ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 22

¹¹ የተሓህት መሥራቾችን በማነጋገር የተሠራውና ሽሬ ላይ በ1967 ዓ.ም. የተደረገውን ወታደራዊ ለፕሬሽን የሚተርከው «ለፕሬሽን መሰራት» የሚለው ፊልም ድርጅቱ ሕገ ደንብ እንዳልነበረውና የመጀመሪያው የደደቢት ድርጅታዊ ቀውስ ከተከሰተ በኋላ አርቃቂ ኮሚቴ እንደተቋቋመ ይተርካል።

2. በሰሜን ኢትዮጵያ የነበሩ ተቃዋሚ ድርጅቶች

2.1 ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ /ጀብሃ/ እና ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ /ሻዕብያ/

በሰሜን ኢትዮጵያ ከነበሩ ድርጅቶች መካከል ቀድሞ የተቋቋመው ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ወይም ጀብሃ ሲሆን ይህ ድርጅት ፖለቲካዊ እንቅስቃሴዎችን ሲያኪያሂድ ቆይቶ በ1954 ዓ.ም. የትጥቅ ትግል ጀመረ። ድርጅቱ እንደተመሠረተ የሚወሰደውም ከዚህ የትጥቅ ትግል ከጀመረበት ቀን አንሥቶ ነው። ጀብሃ የተቋቋመው ኤርትራን «ከኢትዮጵያ ቅኝ ግዛትነት» አላቆ ነጻ አገር ለመመሥረት ነበር። ድርጅቱ በኢትዮጵያና በኤርትራ መካከል የነበረው ግንኙነት የቅኝ ግዛት መሆኑን አምኖ ያለ ምንም ቅድመ ሁኔታ ለነጻነት ለመታገል አቋም ወስዶ፤ ዓላማውን ለማሳካት የትጥቅ ትግል ስልት መርጦ ነበር። ጀብሃ የሚሰጣቸው የፖለቲካም ይሁን ወታደራዊ ሥልጠናዎች ሁሉ የሚኪያሂዱት በዓረብኛ ቋንቋ ነበር። ጀብሃ መጀመሪያ ላይ አባላቱን ያሰባሰበው በብዛት ከቆላማውና ከዓረብኛ ተናጋሪው የኤርትራ ክፍል ቢሆንም የመስሪያ ቋንቋው ዓረብኛ እንዲሆን የመረጠው ለትጥቅ ትግሉ ከዓረብ አገሮች ከፍተኛ ወታደራዊና ዲፕሎማሲያዊ ድጋፍ ያገኝ ስለነበር ነው።

ጀብሃ የትጥቅ ትግል ሲጀምር ተከታዮቹ በአብዛኛው ከቆላው ኤርትራ ክፍል የመጡ ቢሆኑም ቀስ በቀስ በአጼ ኃይለ ሥላሴ ሥርዓት የተከፉ የደጋው ኤርትራውያንም የነጻነት አማራጩን ደግፈው ድርጅቱን በብዛት ተቀላቅለዋል። ድርጅቱ እየገዘፈና እየተጠናከረ በሄደበት ወቅት አባላቱ የአሠራር ጥያቄዎችን ማንሣት ቢጀምሩም ጥያቄዎቹን መመለስና ማስተናገድ ስላልቻለ ቅሬታዎችና ተቃውሞዎች እየበረቱ ሄዱ። ከዚህ የተነሣም ድርጅቱ ውስጥ መስነጣጠቅ ተከስቶ የተለያዩ አንጃዎች ሊፈጠሩ ቻሉ። እነዚህ ከጀብሃ ተገንጥለው የወጡት አንጃዎች በ1964 ዓ.ም. ተዋሕደው ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ/ሕዝባዊ ሓይልታት ሓርነት ኤርትራ የሚለውን ግንባር ወይም ስብስብ ፈጠሩ። ይህ ስብስብ ከአንድ ዓመት በኋላ ስሙን ለውጦ ሕዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ወይም ሻዕብያ የሚል መጠርያ አገኘ።¹² እንደ ጀብሃ ሁሉ ሻዕብያም ዋና ዓላማው የኤርትራን የነጻነት ትግል ማራመድ ነበር። ሻዕብያ ከጀብሃ አፈንግጦ እንደወጣ ተራማጅና ዴሞክራሲያዊ መስሎ ለመታየት የግራ ፖለቲካንና ዴሞክራሲን እንደሚያራምድና ከጀብሃ የሚለየውም በዚሁ እንደሆነ ይገልጽ ነበር። በውስጡም ኅቡእ የሆነ «የኤርትራ ሕዝብ አብዮታዊ ፓርቲ»¹³ የሚል የላብ አደር ፓርቲ መሥርቶ ነበር። ከርዕዮተ ዓለምና ከዴሞክራሲ አንጻር ከጀብሃ የተሻለ አመለካከትና አሠራር አለኝ የሚለው ሻዕብያ ጥቂት ሳይቆይ በቀኝ አክራሪነቱና በፀረ-ዴሞክራሲ አሠራሩ የታወቀ ሆነ። ለዚህ አብነት የሚሆነውም በሳሊህ ሰቤ አማካይነት ከአክራሪ ዓረቦች ጋራ ያደረገው ጥብቅ ቁርኝትና በውስጡ የተነሣውን «መንካሳ» /የሌሊት ወፍ/ እየተባለ የሚጠራውን እንቅስቃሴ ያለ ምሕረት መጨፍጨፉ ነው።

ሻዕብያ ዋናው መለያ ባሕርይው ፀረ-ዴሞክራሲ አስተሳሰቡና አሠራሩ ነበር። ድርጅቱ ከጅምሩ በግለሰቦች እጅ በመውደቁ የግለሰብና የቡድን አምባገነንነት ኅልቶ ይታይበት ነበር። እንዲያውም ከጊዜ በኋላ በዴሞክራሲ ችግር ይወቅሰው ከነበረው ጀብሃብም አንሶ ተገኝቷል። ጀብሃ በውስጡ በርካታ የፖለቲካ አዝማሚያዎችንና የኤርትራ ዴሞክራሲያዊ

¹² Tesfatsion Medhanye. 1986. *Eritrea: Dynamics of National Question*. B.R. Gruner, Amsterdam, pp. 37 and 43.

¹³ የሻዕብያ አመራር በ1976 ዓ.ም. ወደ ሳሕል ለተጓዘው ከፍተኛ የህወሓት ልኡክ በግንባር ውስጥ በኢሳያስ አፈወርቂ የሚመራ ኅቡእ የላብ አደር ፓርቲ መኖሩን እንደነገረውና ልኡኩ ለህወሓት ሥራ አስፈጻሚ ካቀረበው ዘገባ ያስታወስኩት።

የላብ አደር ፓርቲንና በዓለን የመሳሰሉ ፓርቲዎች ተሸክሞ ይሄድ ነበር።¹⁴ ከዚህ አንጻር ጀብሃ ከሻዕብያ የተሻለ ብዙኅነትን የማስተናገድ አዝማምያ ነበረው ለማለት ይቻላል። በሻዕብያና በጀብሃ መካከል የነበረው ጉልህ ልዩነት የፖለቲካና የርዕዮተ ዓለም ሳይሆን የአፈጣጠርና የሚወክሉት ኅብረተሰብ ነበር። ቀደም ብዬ ለመግለጽ እንደሞከርኩት የጀብሃ ኅብረተሰባዊ መሠረት ቆላውና እስላሙ ክፍል ሲሆን የሻዕብያ ኅብረተሰባዊ መሠረት ደግሞ ደጋውና ክርስትያኑ ክፍል ነበር።

2.2 ግምባር ገድሊ ሓርነት ትግራይ /ግገሓት/

ከኤርትራ ድርጅቶች ቀጥሎ በሰሜን ኢትዮጵያ ትጥቅ አንግበው ይንቀሳቀሱ ከነበሩ ድርጅቶች መካከል አንጋፋው ግምባር ገድሊ ሓርነት ትግራይ /ግገሓት/ የሚባለው ነበር። ድርጅቱ በይፋ ያሰራጨው የትግል ፕሮግራም ባይገኝም ለትግሉ መነሻ እንዲሆን «ቅያ ትግራይ ትግራኚ» /የትግራይ ትግራኚ ታሪክ/ በሚል ርእስ ካቀረበው የጥናት ጽሑፍ የፖለቲካ አቋሙን በግልጽ መገንዘብ ይቻላል። ይህ «ከረዙ ሊሳይ» በሚል የትግል ስም የተጻፈውና ለአመራሮችና ለደጋፊዎች ብቻ የተሰራጨው ጽሑፍ በይበልጥ የትግራይን የአንድ መቶ ዓመት ታሪክ ያትታል።¹⁵

ጽሑፉ የትግራይን ታሪክ በሦስት ምዕራፎች ማለትም በሥልጣን፣ በመወላወል እና በውድቀት ዘመን ይከፋፍለዋል። የሥልጣን ዘመን የተባለው አስራ ሰባቱን የአጼ ዮሐንስን የግዛት ዘመን የሚያጠቃልል ሲሆን፣ የመወላወል ዘመን የተባለው ደግሞ ከአጼ ዮሐንስ ሞት በኋላ የነበረውን የነራሽ መንገሻ ዮሐንስን ዘመን ያጠቃልላል። የውድቀቱ ዘመን የአጼ ምኒልክ የበላይነት ሙሉ በሙሉ የተረጋገጠበትና ከዚያ በኋላ ያለው ነው። ይህ ዘመን ትግራይ ከኢትዮጵያ የፖለቲካ ሥልጣን ውሳኔ ሰጭነት የተገለለችበትና በግፍና አድልኦ የተሰቃየችበት እንደነበር ጽሑፉ ይገልጻል። በዚህ ጽሑፍ ትግራይ የሚባለው አካባቢ አሁን የትግራይ ክልል ተብሎ የሚጠራውን አካባቢ ብቻ ሳይሆን ኤርትራንም ጨምሮ የሁለቱ አካባቢዎች የጋራ መጠሪያም ትግራይ ትግራኚ ይለዋል።

የትግራይ ትግራኚ ግዛት ከአጼ ምኒልክ በፊት የአሁኑን ትግራይና ኤርትራን በማጠቃለል ራሱን የቻለና ነጻ ግዛት እንደነበር የግገሓት የጥናት ጽሑፍ ይገልጻል። ከአጼ ዮሐንስ ሞት በኋላ ግን ጣልያኖች የትግራይ ትግራኚ አንዱ ክፍል የሆነውን ኤርትራን በቅኝ ግዛት ሲቆጣጠሩ ሌላው ክፍል ማለትም የአሁኑ ትግራይ በአጼ ምኒልክ ቅኝ ግዛት ሥር ወድቆ ሁለቱ የትግራይ ትግራኚ ክፍሎች በሁለት ቅኝ ገዢዎች ሥር መዋላቸውን ጽሑፉ ይገልጻል።

ግምባር ገድሊ ሓርነት ትግራይ በዚህ ጽሑፍ ብቻ ሳይሆን በሚያሰራጩቸው በራሪ ጽሑፎችም ትግራይ ትግራኚ የሚል አቋም ያራምድ የነበረ ሲሆን ዐልፎ ዐልፎም የኤርትራ-ትግራይ ወይም የኤርትራና የትግራይ አንድነት ይለምልም የሚል መፈክር ያስተጋባ ነበር። የዚህ ሁሉ ማጠንጠሻ ትግራይን በኢትዮጵያ ቅኝ ግዛት ሥር የወደቀች የትግራይ

¹⁴ Tesfatsion Medhanyie, op.cit., p.61.

¹⁵ ከግንባር መሥራቾች አንዱና የድርጅቱ ሊቀመንበር በነበረው በመምህር ዮሐንስ ተክለ ሃይማኖት ተጽፎ የተሰራጨውና ገብሩ አሥራት፣ መስፍን አማረና ብርሃነ ገብረ ክርስቶስ በመቀሌ የእድገት በጎብረት ዘመቻ ጣብያ አንብበነው አስተያየት የሰጠበት ጽሑፍ ነበር። እኛ ዘንድ ባይደርሱም የድርጅቱን አቋሞች የሚገልጹ በሌሎች የድርጅቱ አመራር አባላት የተጻፉ ጥናቶች እንደነበሩም ይነገራል። ለምሳሌ የግገሓት የአመራር አባል የነበረው ተፈራ ካሳ የቀዳማይ ወያኔን ታሪክ አጥንቶ ጽፏል ይባላል። Aregawi Berhe. 2009. *A Political History of the Tigray People's Liberation Front (1975-1991): Revolt, Ideology and Mobilization in Ethiopia*. Tsehai Publishers, p.80.

ትግራኝ አንድ ክፍል አድርጎ የትግራይ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ጥያቄ ነውና አፈታቱም ነጻ ትግራይን በመፍጠርና ከኤርትራ ጋር በማዋሐድ ይቋጫል የሚል ነበር።

የግንካት መሪዎች ኋላ ላይ ከተሳህት ጋራ ለመዋሐድ ሲደራደሩ የትግራይ የቅኝ ግዛትነት ጥያቄ አንዱ የድርድር ጉዳይ ሆኖ ቀርቦ ነበር።¹⁶ ተሳህት በወቅቱ የትግራይ ሕዝብ ጥያቄ የብሔር ጥያቄ ነው የሚል አቋም ያራምድ ስለነበር ከግንካት ጋር ውሕደት ከተፈለገ የትግራይ ሕዝብ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ነው የሚለው የግንካት አቋም መሠረዝ እንዳለበት ገልጾ ነበር። በመጨረሻ በሁለቱ ድርጅቶች በተደረገው ስምምነት መሠረት ግንካት የትግራይ ሕዝብ ጥያቄ የብሔር እንጂ የቅኝ ግዛት አለመሆኑን ተቀብሎ ሊዋሐድ ቻለ¹⁷።

ግንካት በተለይ በተማሪዎችና በመንግሥት ሠራተኞች አባልነት የተመሠረተ ሲሆን አብዛኛዎቹ የአመራር አባላቱም ከምሥራቅ ትግራይ በተለይም ከጉሎ ማክዳ አካባቢና ከደቡብ ትግራይ ማለትም ከእንደርታና ከራያ አካባቢ የመጡ ነበሩ። ዮሐንስ ዓንደ ብርሃን፣ የማነ ገብረ መስቀል፣ ሰዒድ አሕመድ፣ ደጀን ተሰማ እና ቀኛዝማች ካሕሳይ ዶሪ፣ የተባሉት የግንካት የአመራር አባላት የጉሎ ማክዳና የአካባቢው ሰዎች ነበሩ። ተፈራ ካሳ፣ ኃይለ ኪሮስ አሰግድ እና ታደሰ ጥላሁን ደግሞ የደቡብ ትግራይ ሰዎችና የአመራር አባላት ነበሩ። ግንካት ሲያራመድ የነበረው የትግራይ ትግራኝ ፖለቲካ መሠረቱ ቀደም ሲል ከአጼ ዮሐንስ አራተኛው ሞት በኋላ ከተከሰቱት የትግራይ ፖለቲካዊ አዝማምናዎች አንዱ ነበር። በአስራ ዘጠኛው ክፍለ ዘመን የተከሰቱት ሁለቱ ጠንካራ ፖለቲካዊ አዝማሚያዎች «ፖለቲካ ትግራይና»¹⁸ እና «ፖለቲካ ሸዋና» የሚባሉ ነበሩ። ፖለቲካ ትግራይና ትግራይን ከሸዋ አገዛዝ አላቆ ከኤርትራ ጋራ በማቆራኘት አንድ የትግራይ ትግራኝ ግዛት ለመመሥረት የሚሻና በጣልያኖች ይደገፍ የነበረ ሲሆን፤ ፖለቲካ ሸዋና ደግሞ ትግራይን በሸዋ ውስጥ ከነበረው ማዕከላዊ መንግሥት ጋራ ለማቆራኘት የሚሻ የፖለቲካ አዝማሚያ ነበር።

ግንካት የትግራይ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ጥያቄ ነው እንደመሆኑ በትግሉ መሳተፍ ያለባቸው የኅብረተሰብ ክፍሎች መደብ ሳይለይ ሁሉም የትግራይ ተወላጆች መሆን አለባቸው ይል ነበር። በመሆኑም በወቅቱ ተራማጆች ነን በምንለው በተሳህትና በኢሕአፓ ዘንድ በጠላትነት ይፈረጁ የነበሩትን የትግራይ መሳፍንት የትግሉ አካል ያደርግ ነበር። እንዲያውም እንደነ ልዑል ራስ መንገሻ ሥዩም ያሉትን ታዋቂ ሰዎች በትግሉ በማሳተፍ ከፍተኛ የሕዝብና የውጭ ድጋፍ ማሰባሰብ ይቻላል የሚል አቋም ነበረው።¹⁹ ይህ አቋም የትግራይ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ጥያቄ ነው ከሚለው የግንካት አቋም ጋራ የሚስማማም ነበር። በቅኝ ግዛት ሥር የሚኖር ሕዝብ የቅኝ ገዢዎች ግፍና ጭቆና ስለባ ስለሚሆን ቅኝ ግዛትን ለማስወገድ የሚደረገው ትግልም መደብ ሳይለይ ምልክተ ሕዝቡን ማሳተፍ ነበረበትና። ከዚህ በመነሣት ግንካት የትጥቅ ትግል ያካሂድበት በነበረው በትግራይ ምሥራቃዊ ክፍል ከነበሩ መሳፍንት ጋራ የጠበቀ ግንኙነት ነበረው።

ሌላው ትኩረት የሚሻው ጉዳይ ግንካት የኤርትራ ጥያቄ በማያወላውል ሁኔታ የቅኝ ግዛት ነው ይል ስለነበር በኤርትራ የነጻነት ትግል ያራምድ ከነበረው ጀብሃ ጋር ጥብቅ ቁርኝት እንደነበረው ነው። ጀብሃ ትግራይ ትግራኝ የሚለውን የግንካት አቋም ባይቀበለውም የግንካት መፈጠር የኢትዮጵያን መንግሥት ያዳክመዋል፤ የያዝኩትን የነጻነት እንቅስቃሴም ያጠናክራል ከሚል ከግንካት ጋራ የጠበቀ ግንኙነት ነበረው። ጀብሃ በምዕራባዊ የኤርትራ

¹⁶ ibid., p. 81
¹⁷ ዝኒ ከማሁ፣ የሀውላት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 32
¹⁸ Aregawi Berhe, op.cit., p.46
¹⁹ ዝኒ ከማሁ፣ የሀውላት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 33

ቀላ ባደረገው አንደኛ ድርጅታዊ ጉባኤም የግንኙነት ተወካይ ተጋብዞ የድጋፍ ድምጹን ግሰማቱ የሁለቱ ድርጅቶች የሞቀ ግንኙነት አንድ መገለጫ ነው። ግንኙነት የትጥቅና ፀታደራዊ ሥልጠና ድጋፍ ያገኝ የነበረውም ከጀብሃ ከመሆኑም ባሻገር ገና ሳይጠናከር ከጀብሃ ጋራ ኢትዮጵያ ውስጥ የተለያዩ ጥቃቶችን ማኪያሄድ ጀምሮ ነበር። ሁለቱ ድርጅቶች በጋራ ከወሰዷቸው እርምጃዎች አንዱ በ1967 ዓ.ም. በአዲስ አበባ ማዘጋጃ ቤትና በባሌዓለም ዐቀፍ አውሮፕላን ማረፊያ የተጠመዱት በምቦች መጥቀስ ይቻላል።

ግንኙነት በወቅቱ ከነበረው የተራማጅነት ወላፊን የሚለየው ማርክሲዝም ሌኒኒዝምን እንደ ርዕዮተ ዓለማዊ መመሪያው ባለማንገቡ ነው። ከህወሓት በተገኘው የምርመራ መረጃ ብቻ ግንኙነት እጅግ ውሱን የግራ አስተሳሰብ ያራምድ እንደነበር ይነገራል። ይኸውም የግንኙነት ሊቀመንበር የነበረው መምህር ዮሐንስ ተክለ ሃይማኖት የድርጅቱን አመራር አባላት በማደል ወንጀል ተከሶ ለምርመራ ሲቀርብ በሚመራው ድርጅቱ ምርጫ ለምን እንደማይከያሄድ ሲጠየቅ በዲያሌክቲካል ቁስ አካላዊነት (dialectical materialism) ሕግጋት ሠረት ብቃት ያላቸው መሪዎች ብቃት የሌላቸውን በማስወገድ ራሳቸውን ለአመራር ያበቃሉ እንጂ ምርጫ ብሎ ነገር የለም ብሎ እንደመለሰ መርማሪዎች ይናገራሉ።

2.3 ተጋድሎ ሓርነት ሀዘቢ ትግራይ /ተሓህት/

ቀደም ሲል እንደገለጽኩት ማገብት የትጥቅ ትግል ለማኪያሄድ ተዘጋጅቶ ወደ ሓርነት ግንባር ሲሸጋገር ጥልቀት ያለው የጥናት ጽሑፍ እና የተደራጀ የፖለቲካ ፕሮግራም አልነበረውም። ሆኖም በደጋፊነት የተቋቋሙት ሕዋላቱና የጥናት ክብዮቹ የብሔር ጥያቄ፣ ዲያሌክቲካዊ ቁስአካልነት፣ ታሪካዊ ቁስ አካልነት፣ ዐልፎ ዐልፎም የኤርትራ ጥያቄ በሚሉ ጉዳዮች ዙሪያ ይወያዩ ነበር። በአራዳ ጊዎርጊስ ከተነበበው ጽሑፍ በኋላ የወጡ በራሪ ጽሑፎችና የቃል መመሪያዎችም በትግራይ ያለው ችግር መፍትሔ ያገኝ ዘንድ ፀረ-ፊውዳል፣ ፀረ-ኢምፔሪያሊስትና ፀረ-ቢሮክራሲያዊ ካፒታሊስት ትግል እንደሚያስፈልግ፣ ትግራይ ከፍተኛ የብሔር ጭቆና ስለሚደርስበት የብሔር መብትን ለማስከበር ትግል እንደሚያስፈልግ፣ ያመለክቱ ነበር። የቀረበው የብሔር ጥያቄ መፍትሔ ከኢትዮጵያ አንድነት አንጻር ምን መሆን እንዳለበት ግን በግልጽ የተቀመጠ ነገር አልነበረም። ሆኖም አብዛኛዎቹ የማገብት አባላትና ደጋፊዎቻቸው የብሔር መብት እስከ መገንጠል የሚለውን አስተሳሰብ ያራምዱ ስለነበር በዚህ ዙሪያ እምብዛም ውዝግብ አልነበረም። እንዲያውም የብሔር መብት እስከ መገንጠል የሚለውን ያለመቀበል አጼ ኃይለ ሥላሴና ደርግ ከሚያራምዱት የብሔር ብሔረሰቦችን መብት የመገደብና የመደፍጠጥ ትምክሕተኛ ፖሊሲ ተለይቶ ሊታይ እንደማይችል በአጽንኦት እንገልጽ ነበር።

ተሓህት በርዕዮተ ዓለም ደረጃ ማርክሲዝም ሌኒኒዝምን እቀበላለሁ ቢልም ለብሔር ጥያቄና ሰብዓዊ የሚሰጠው ክብደት ለመደብና ለግለሰብ መብት ከሚሰጠው የላቀ ነበር። ተሓህት ውስጥ በነበረው አስተሳሰብና አቋም የብሔር መብትን እስከመገንጠል የማይቀበል የግራ ፖለቲካ አራማጅ ወይም ማርክሲስት ነኝ ባይ ወገን ማገባራዊ ትምክሕተኛ (social chauvinist) እንጂ እውነተኛ ማርክሲስት ሊሆን አይችልም የሚል ነበር። ተሓህት እስከ ሰገንጠል የሚደርሰውን የብሔሮች መብት መቀበልና አለመቀበል እውነተኛ ታጋዮችን ከአስመሳዮች የሚለይ ፈታኝ ጥያቄ ነው ይል ነበር። በወቅቱ ይህ አስተሳሰብ የላብ አደር ዓለም ዐቀፋዊነት ከሚለው ማርክሲያዊ መርሕ ጋር ሊጣጣም ቻለ? ወይም ከመርሁ ጋራ አይጻረርም ወይ? የሚል ጥያቄ ይነሣ ነበር። ለዚህ ይሰጥ የነበረው መልስም ይህ መብት ከተረጋገጠ ላብ አደሮች መገንጠልን ተግባራዊ ሊያደርጉ አይችሉም፤ አንድነትንም ይመርጣሉ፤ ስለሆነም የመገንጠልን መብት በመርሕ ደረጃ መቀበል እውነተኛ አንድነትን

ለማጠናከር ቁልፍ መሣሪያ ነው የሚል ነበር። እዚህ ላይ ሊነሣ የሚችለው ጥያቄ ተግባራዊ እንዲሆን የማይፈለግና ሊደረግም የማይችል መብት እንዴት በመርሕ ደረጃ በመብትነት በአንድ የፖለቲካ ድርጅት መርሐ ግብር ውስጥ ሊካተት ይችላል? የሚለው ነው። መታወቅ ያለበት በመርሐ ግብር የሚሰፍሩ አቋሞችና መርሆች ተግባራዊ ይሆኑ ዘንድ ግዴታን ጭምር የሚያካትት ነው። በመሆኑም የተሳሳት ጥንስስ የሆነው ማግባትም ይሁን ተሳሳት የመገንጠልን መብት እንደመብት ሲቀበለው ተግባራዊነቱን ጭምር ታሳቢ አድርጎ ነበር።

የተሳሳት መሥራቾች ቀደም ሲል ማግባት ብለው ራሳቸውን አራጅተው በሚያደርጓቸው ስብሰባዎች የአመራሩ አባላት ያልሆነውም ልዩ ልዩ የፖለቲካ ጥያቄዎች እያነሣን እንወያይ ነበር። ከፍ ብለው የተወሰኑት የፖለቲካ ጥያቄዎች በወቅቱ ውይይት ይደረግባቸው ከነበሩት መኻል ተጠቃሾች ናቸው። በእነዚህ ስብሰባዎች አብዛኛዎቹ የተሳሳት መሥራቾች ለምሳሌ አረጋዊ በርሄ፣ ግደይ ዘርአ ፅዮን፣ ሥዩም መስፍን፣ ሙሉጌታ ሓጎስ፣ ዑቁባዝጊ በዩን፣ ዓባይ ፀሐዬ አዘውትረው ይገኙ ነበር። ስብሐት ነጋም ሁለት ጊዜ ያህል በስብሰባዎቹ ሲገኝ ገሰሰ አየለ አንድ ጊዜ በታዳሚነት ተገኝቶ ማብራሪያ ሰጥቷል። በአንድ ወቅት ስብሐት ነጋ በስብሰባው ተገኝቶ ውይይት በሚካሄድበት ወቅት በትግራይ ያለው ቅራኔ በትግራይ ሕዝብና በመንገሻ ሥዩም መካከል ነው፤ የሚል ክርክር አንሥቶ ለአጭር ጊዜ ውይይት ከተደረገ በኋላ ጉዳዩ ያን ያህል አንገብጋቢ ባለመሆኑ ውይይቱ እንደተቋረጠ አስታውሳለሁ። ይህ ጉዳይ የተነሣው መስከረም 1967 ዓ.ም. ራስ መንገሻ ከደርግ አምልጠው ወደ ኤርትራ በገቡበት ጊዜ ነበር።

በወቅቱ ከአቋሞች ሁሉ ይበልጥ አንገብጋቢ የነበረው የተገኘው የትግል ስልትን በተመለከተ ዴሞክራሲ ጭራሽ በታፈነበትና በዜጎች መብቶች ላይ ሙሉ ገደብ በተጣለበት ሁኔታ የሚደረገው ትግል ምን ዓይነት መሆን አለበት? የሚለው ጥያቄ ነበር። በስድስት ኪሎ የተማሪዎች መኝታ ክፍል በተደረገው አንድ ስብሰባ ግደይ ዘርአ ፅዮን ከእንግዲህ በፖለቲካ አቋሞች ዙሪያ የሚደረገው ጥናትና ውይይት ይብቃ፣ ይበልጥ ወደ ተግባር ሊያመሩን በሚችሉ ጉዳዮች ዙሪያ ንባብና ውይይት እናኪያሂድ የሚል ሐሳብ አቀረበ። በውይይቱ ተሳታፊ ከነበሩት መካከል ምን ማለቱ እንደሆነ ቢጠይቁት የትጥቅ ትግል ልምድ በምናገኝባቸው ጽሑፎችና አጀንዳዎች ዙሪያ ጥናት እናኪያሂድ፣ እንወያይ፣ ማለቱ እንደሆነ አስረዳ። በመጨረሻም የቪዬትናም፣ የክዳባ፣ የቻይና፣ ወዘተ... በመሳሰሉት የትጥቅ ትግል ጽሑፎች ላይ ትኩረት እንዲደረግ ስምምነት ላይ ተደረሰ። በዚህ ውሳኔ የተደናገጡ ሁለት በማግባት ተጋብዘው በስብሰባው የተገኙ ግለሰቦች ከዚያ በኋላ ከስብሰባ ቀሩ። እንዲያውም አንዱ ባይሳካለትም የስብሰባውን ሕገ ወጥነት ለደርግ እንደሚያጋልጥ ዛተ።

በሚቀጥለው ስብሰባ አንድ እንግዳ ቡድኑን ለማግኘት እንደሚፈልግ ሙሉጌታ ሓጎስ /አስፍሃ/ ለተሰብሳቢው ገልጾ የቡድኑን ይሁንታ ካገኘ በኋላ በሳምንቱ እንግዳውን ወደ ተለመደው ወደ ስድስት ኪሎ አራተኛ ፎቅ ወደሚገኘው የተማሪዎች መኝታ ክፍል ይዞት መጣ። እንግዳው በአጼ ኃይለ ሥላሴ የመጨረሻ የሥልጣን ዘመን የሸፊ የፓርላማ ተመራጭ የነበረው ስመ ገናናው ገሰሰ አየለ ነበር። ገሰሰ አየለ በልጅነቱ ጣልያኖችን ለመመከት ከአርበኞች ጎራ የተሰለፈ፣ በአጼ ኃይለ ሥላሴ ዘመን ደግሞ በአልዝም ባይነቱ የታወቀ፣ ፍርሀት የማያውቅ ብርቱ ሰው ነበር። በዚህና በነበረው መልካም ሥነ ምግባር በትግራይ ሕዝብ ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነት ነበረው። ደርግ የመማክርት ሽንጎ ሲያቋቁምም፣ መጀመሪያ ላይ ትግራይን የወከለው እርሱ ነበር።

ገሰሰ አየለ ከእርሱ በሚረዝመው ሙሉጌታ ሓጎስ፣ አጭርና ቆፍጣና በነበረው ሙሉጌታ ካሕላይ /ሠናይ/ እና በሌሎች የሸፊ ተወላጆች ታጅቦ ወደ ስብሰባው ከገባ በኋላ፤ «እኔ

የጎምሳ ሁለት ዓመት ጎልማሳ ነኝ። አመለካከቴና አቋሜ ግን በካያዎቼ ከምትገኙ ወጣቶች ጋራ ይስማማል። እኔ በቅርቡ ኤርትራንና ትግራይን ጎብኜ ተመልሻለሁ። በኤርትራ ከአሥመራ ተነስቼ ምዕራባዊ ቆላውን በማካተት ባርካን ሁሉ ጎብኝቻለሁ። ሕዝቡ የነጻነት ግንባሮችን ይደግፋል። ግንባሮቹም ተጠናክረዋል። ትግራይ ውስጥም ሕዝቡ ለትግል ዝግጁ ነው። እኔ ከአንዲት ደሳለኝ ጎጆ ውጭ ሌላ ሀብት የለኝም። እናንተ የምትሉኝን ተቀብሎ ከእናንተ ጋራ መራመድን እመርጣለሁ። ደርሳች ለዚች አገር የሚፈይዱት ነገር የለም። አማራጩ ደርሳችን መታገል ነው።»²⁰ ይህን ካለ በኋላ በቤቱ የተገኘው በሙሉ ምስጋናችንን አቀረብንለት፤ ከጎኑ እንደምንቆምም አረጋገጥንለት። ገሰስ አየለም በሁኔታው ተደስቶ ሄደ። በዚህ አጋጣሚ የትግል ስልቱ ያለ ጥርጥር የትጥቅ ትግል እንደሚሆን ከወዲሁ ተረጋገጠ። እኔም በወቅቱ የማግብት የአመራር አባል ባልሆንም፤ በትግል ስልቱ ግን እስማማ ነበር።

የአቶ ገሰስ አየለ ከወጣቶች ጋራ መሰለፍ የአንድ ግለሰብ ሳይሆን ከጀርባው የነበረው ማኅበራዊ ኃይል ትግሉን ለመደገፍ የነበረውን ቁርጠኝነትም የሚያመለክት ነበር። ገሰስ አየለ መሳፍንት ከሚባሉት የትግራይ ተወላጆች ጋራ ጥሩ ግንኙነት መሥርቶ ነበር። በተለይ አዲስ አበባ ውስጥ ይኖሩ ከነበሩት ጋራ በቅርብ እየተገናኘ ትግሉን ስለ መጀመሩ ጉዳይ ይወያይ ነበር። በመሆኑም የእርሱ ትግሉን መቀላቀል በዕድሜያቸው ጠና ያሉና በማኅበራዊ ቦታቸው ከፍ ያሉ ወገኖች ትግሉን ለመደገፍ እንዲችሉ በር ከፍቶ ነበር። ዳሩ ግን በወቅቱ ወጣቱ የሚከተለው የማርክሲዝም ርዕዮተ ዓለምና የእነዚህ ወገኖች ርዕዮተ ዓለም የሚቃረን ነበር። ዞሮ ዞሮም አንዱ በሌላው ላይ ተጽዕኖ ማሳደሩና መጋጨቱ እንደማይቀር ይታወቅ ነበር። ለነገሩ በግልጽ የተጻፈ ፕሮግራም ስላልነበረ መሳፍንቱን በብሔር ጭቆናና በፀረ-ደርግነት ዙሪያ፤ አፍላ ወጣቱን ደግሞ በመደብ ትግልና በማርክሲዝም ዙሪያ አግባብቶ መውሰድ ይቻል ነበር። የተሳሳት ፕሮግራም ኋላ ላይ ሲጻፍ የተመሳቀለበት አንዱ ምክንያትም እነዚህን የማይጣጣሙ ዓላማዎች አንድ ላይ አግምሮ በማቅረቡ ነው። ወጣቱ ዴሞክራሲንና ሶሻሊዝምን ዓልሞ የደርግ ውድቀትን ይፈልግ ነበር፤ አዛውንቱና መሳፍንቱ ደግሞ የትግራይን ነጻነትና የደርግን ውድቀት ቢሹም ሶሻሊዝምን አይቀበሉም ነበር። የተሳሳትን የመጀመሪያ ፕሮግራም ወይም ማኒፌስቶ ያረቀቁትና ያጸደቁት ወገኖችም እርስ በእርስ የሚጋጨትን ጠባብ ብሔረተኝነትንና የላብ አደሩ ዓለም ዐቀፋዊነትን በአንድ መርሐ ግብር ውስጥ ያካተቱትም የእነዚህን የማይጣጣሙ ሁለት ዓበይት የኅብረተሰብ ክፍሎችንና ሌሎች አዝማሚያዎችን ለማስተናገድ አስበው ይመስላል።

ትግራይ ውስጥ በአብዛኛው ተማሪና የመንግሥት ሠራተኛ ዘንድ መሠረታዊ ማኅበራዊ ለውጥ ያስከትላል ተብሎ የታመነበት ማርክሲስት ርዕዮተ ዓለም በትግሉ እንቅስቃሴ ቦታ እንዲኖረው በስፋት ቢሠራም፤ የትግሉ መሪዎችና ቀያሾች ግን በነደፉት መርሐ ግብር ይህን ርዕዮተ ዓለም በነጠረ አግባብ ያስቀመጡ አልነበሩም። ማኒፌስቶ ተብሎ በሰነድ ደረጃ የቀረበው መርሐ ግብር ትግሉ ከተጀመረ ከአንድ ዓመት በኋላ በ1968 ዓ.ም. የካቲት ወር ላይ ሲሆን፤ ለተራው ታጋይና ለሕዝቡ የደረሰው ግን በሚያዝያና በግንቦት ወር ላይ ነበር። ይህ ፕሮግራም የረቀቀውና የጸደቀው በጉባኤ ወይም በአባላቱ ስብሰባ ሳይሆን በነበረው አመራር ብቻ ነበር። መርሐ ግብሩ፤ «.....የአብዮታዊው ትግል ዓላማ ከባላባታዊ ሥርዓትና ከኢምፔሪያሊዝም ነጻ የሆነ የትግራይ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ማቋቋም ይሆናል።»²¹ የሚል አቋም በማካተቱ በድርጅቱ ውዝግብ ተፈጠረ። አመራሩ ለትግራይ

²⁰ ስድስት ኪሎ ግቢ ውስጥ በወንዶች የመኝታ ክፍል ተገኝቶ ካደረገው የማጠቃለያ ንግግር የማስታውሰው

²¹ መግለጫ፤ የትግራይ ህዝብ ነጻ አውጪ ድርጅት /ትህነዲ/ የመጀመሪያ ኅትም፤ በየካቲት ወር 1968 ዓ.ም.፤ ገጽ 18

ጥያቄ መፍትሔው የትግራይ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክን ማቋቋም ነው ቢልም፤ አብዛኛው ታጋይ ግን ይህን አልተቀበለውም። በዚህ ጉዳይ ላይ በአመራሩ ውስጥ የተፈጠረ ልዩነት ስለመኖሩ የሚታወቅ ነገር ባይኖርም መርሐ ግብሩ ከታጋዩ ባጋጠመው መጠነኛ ተቃውሞ የተነሣ ከስድስት ወር በኋላ የትግራይ አብዮት ዓላማ «የትግራይ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ማቋቋም ይሆናል» የሚለው አንቀጽ እንዲወጣ ተደረገ።

ተሐህት የመጀመሪያ ማኒፌስቶውን በይፋ እስኪያቀርብ ድረስ የኤርትራን ጥያቄ በተመለከተ የነበረውን አቋም በጽሑፍ አልገለጸውም ነበር። በእርግጥ የተሐህት መሥራቾችና አባላቱ የኤርትራ ጥያቄ ሰላማዊ መፍትሔ ማግኘት እንዳለበትና ትግሉም አግባብነት እንዳለው እናምን ነበር። እንዲሁም እንከተለው ከነበረው ማርክሲያዊ ርዕዮተ ዓለም በመነሣት የኤርትራ ጥያቄ እንደ ብሔር ጥያቄነቱ የመገንጠልንም መብት እንደሚያጠቃልል ተግባብተን ነበር። ሆኖም ይህ በመግባባት ብቻ ይራመድ የነበረ አቋም እንጂ በጽሑፍ የሰፈረ ነገር አልነበረም። ተሐህት የትግራይ የብሔር ጥያቄ መፍትሔ የትግራይ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ በማቋቋም ይፈታል በማለት ባሰራጨው የመጀመሪያ መርሐ ግብሩ የኤርትራ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ጥያቄ መሆኑንና መፍትሔውም ነጻነት እንደሆነ በማያወላውል መንገድ አስፍሮታል። «...ኤርትራ ውስጥ የሚደረገው ትግል ያላንዳች ጥርጥር ሐቀኛና ታሪካዊ መሠረት ያለው ፀረ-ቅኝ አገዛዝ ትግል ነው»²² ብሏል። በወቅቱ ሻዕብያዎች የትግራይ ጥያቄ መፍትሔ የትግራይን ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ማቋቋም ነው፤ የሚለውን የተሐህት አቋም ቢቃወሙትም የኤርትራ ጥያቄ መፍትሔ ነጻነት ነው የሚለውን አቋም ግን በደስታ ተቀብለውት ነበር።

2.4. የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ /ኢሕአፓ/

በሰሜን ኢትዮጵያም ይሁን በመላው ኢትዮጵያ ከፍተኛ የፖለቲካ ተጽዕኖ ከነበራቸው ድርጅቶች አንዱ የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ /ኢሕአፓ/ ነበር። ኢሕአፓ በተማሪው፣ በምሁሩና በሌላው የነበረተሰብ ክፍል የነበረው ድጋፍ እጅግ ከፍተኛ ነበር። ቀደም ሲል እንደተገለጸው ኢሕአፓ የተለያዩ የፖለቲካ ቡድኖች ተዋሕደው የመሠረቱት የፖለቲካ ፓርቲ ሲሆን ፓርቲው በ1967 ዓ.ም. ከረምት ላይ ባሰራጨው የፖለቲካ ፕሮግራም ለመጀመሪያ ጊዜ ህልውናውን በይፋ አበሰረ²³። ከዚህ ፕሮግራም መሠራጨት ቀደም ብሎ ግን በፖለቲካና በወታደራዊ መልክ ተደራጅተው እንቅስቃሴ የሚያኪያሂዱና ለኢሕአፓ እውን መሆን ፋና ወጊ የነበሩ ድርጅቶች ነበሩ። ብርሃነ መስቀል ረዳና ሌሎች ታዋቂ የተማሪው እንቅስቃሴ መሪዎች የነበሩበት የኢትዮጵያ ሕዝቦች አርነት ድርጅት /ኢሕአድ/ በውጭ በኩል ተጉዘው በኤርትራ የሻዕብያ የስምሪት ማዕከል ይሠላጥኑ ነበር። ከዚያም ቀጥለው በትግራይ ሰሜን ምሥራቅ ጫፍ በተለይ ዓሲምባ በተባለው ተራራ መሸገው ለሸምቅ ውግያ ፍልሚያ ከመዘጋጀታቸውም ባሻገር በከተማም በጎቡእ መዋቅር ተደራጅተውም ሰፊ የፖለቲካ እንቅስቃሴ ያኪያሂዱ ነበር።

ከኢሕአፓ ምሥረታ ባሻገር መታየት ያለበት ዋና ጉዳይ የፕሮግራሙ ግራ ዘመም ይዘት ነበር። የወቅቱ የፖለቲካ ትኩሳት ወደግራው ያደላ እንደመሆኑ በርካታ የዚህ ርዕዮተ ዓለም ፖለቲካ አራማጆች ኢሕአፓ ውስጥ በአመራር ቦታ ላይ ይገኙ ነበር። በ1967 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ ባሰራጨው የፖለቲካ ፕሮግራም ኢሕአፓ የሚከተለው ርዕዮተ ዓለም ማርክሲያዊ ሌኒናዊ መሆኑን ሲያውጅ በዚሁ መርሐ ግብሩ የአብዮቱ ጠላቶች

²² ዝነ ከማሁ፣ ገጽ 34
²³ ክፍሉ ታደሰ፣ ያ ትውልድ፣ ቅጽ 2፣ የለውጥ ማዕበል በኢትዮጵያ፣ የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ ታሪክ ፣ ኢንዱፔንደንት አባታሚዎች፣ 1991፣ ዓ.ም. ገጽ 39

የሚላቸውንም እንደሚከተለው ይገልጻል። «የትግሉ የጥቃት ዓላማዎችም ፊውዳሊዝምና ኢምፔሪያሊዝም መሆናቸውን ሲያሰረግጥ ገና ደካማ ይሁን እንጂ አንገቱን ቀና ማድረግ የጀመረው መንግሥታዊው የክብርቱ ሥርዓት የአብዮቱ ጠላት እንደሆነ በመቆጠሩ በትግሉ የመደብ አሰላለፍ ላይ ጥቂት ለውጦች እንዲደረጉ የግድ ብሏል»²⁴።

የጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት ምሥረታም በኢሕአፓ ዋነኛ መፈክር ነበር። ቅድመ ኢሕአፓ፣ ኋላ ላይ ደግሞ የኢሕአፓ ልሳን «ዴሞክራሲያ» በተደጋጋሚ ስለ ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት ምሥረታ ጽሑፎችን ቢያሰራጭም የኢሕአፓ የመጨረሻ ግቡ በላብ አደሩ የሚመራ ሶሻሊስት ሥርዓትን መገንባት ነበር። ድርጅቱ በደጋፊዎቹ፣ ይበልጥ ደግሞ በአባላቱ ወደር የማይገኝለት ጥቁር የአፍሪካ ቦልቪቪክ ፓርቲ ተብሎ የሚነገርለት፣ እንደማንኛቸውም የወቅቱ የግራ ፖለቲካ አራማጆችም ኅብረተሰቡን እንደጠላትና ወዳጅ በመደብ ከፋፍሎ የመደብ ትግል አኪያሂዳለሁ የሚል ነበር።

ኢሕአፓ በአብዛኛው የመካል አገር ከተሞች በምሁራንና በወጣቶች ከፍተኛ ድጋፍ የነበረው ፓርቲ ቢሆንም በብሔር ድርጅቶች ዘንድ ግን ተቀባይነት አልነበረውም። በተለይ ተሐህትና እነግ የብሔር ብሔረሰብ አቋሞቹን በተመለከተ በጥርጣሬ ይመለከቱት ነበር። ኢሕአፓን ከብሔር ተኮር ድርጅቶች ሊያግባባው ያልቻለው ጉዳይ በብሔር ብሔረሰቦች ጥያቄ ላይ ያለውን አቋም በጥርግራሙ አለማስፈሩ አልነበረም። ኢሕአፓ ሲመሠረት ባዳደቀው የመጀመሪያ ጥርግራሙ የብሔር ብሔረሰቦች የራስን ዕድል በራስ የመወሰን መብት እስከ መገንጠል የሚለውን ያምን እንደነበር ሕይወት ተፈራ «Tower in the Sky» /ታወር ኢን ዘ ሰኪይ/ በሚል ርእስ በእንግሊዝኛ በጻፈችው መጽሐፍ ይህንን የኢሕአፓ አቋም ስትገልጽ «ፊውዳሊዝምና ኢምፔሪያሊዝምን በመገርሰስ ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት ለማቋቋም የሚያልም አዲስ ዴሞክራሲያዊ አብዮትን ይከተላል፤ ዴሞክራሲያዊ መብቶችን ያረጋግጣል፤ የመሬት ድልድልን ያደረጋል፤ የብሔር ብሔረሰቦች የራስን ዕድል በራስ የመወሰን መብት እስከ መገንጠልና የራስን መንግሥት እስከ መመሥረት ያረጋግጣል፤ የሚሉ የፓርቲው ዋነኛ ግቦች ሆነው በጥርግራሙ ሰፍረዋል።»²⁵ ትላለች። ታክሎ ተሾመም «የደም ዘመን» በሚል ርእስ በጻፈው ሁለተኛው ክፍል መጽሐፉ፣ ኢሕአፓ ቀደም ሲል የመገንጠል መብት ይደግፍ እንደነበረና በ1976 ዓ.ም. በጋ ላይ ባኪያሂደው ሁለተኛ ድርጅታዊ ጉባኤው የተደረጉ የጥርግራም ለውጦችን እንዳደረገ ሲያመለክት፣ «...ሌላው ኢሕአፓ በብሔረሰቦች ጥያቄ ላይ የወሰደው አቋም ነው። ቀደም ሲል ብሔረሰቦች እስከ መገንጠል መብት ይታወቃል ሲል የነበረውን አቋም ቀየረ። ብሔረሰቦች የራሳቸው መብት እስከ መገንጠል የሚለው ለመገንጠል በር ከፋችና አመች ስለሆነ በኢትዮጵያ አንድነት ሥር በሚል ተተካ።»²⁶ ይላል። ተሾመ ይህን ይበል እንጂ የ1976 ዓ.ም.ቱ የኢሕአፓ የፖለቲካ ፕሮግራም አንቀጽ 4 ላይ «ጭቁን ብሔሮች/ብሔረሰቦች የራሳቸውን ዕድል ፈራሳቸው ለመወሰን እስከ መገንጠል ድረስ ያላቸውን ሙሉ መብት ያውቃል»²⁷ ይላል። ከዚህ ተነሥቶ ማለት የሚቻለው፣ ኢሕአፓ በመርሕ ደረጃ በብሔር ከተደራጁት የተለየ አቋም እንዳልነበረው ነው።

ኢሕአፓ በመርሕ ደረጃ የብሔር ብሔረሰቦችን መብት እስከ መገንጠል ተቀብሎ ከብሔሮች ትግል ይልቅ ለመደባዊ ትግል ቅድሚያ መስጠት ይኖርበታል በማለቱና ፀሊርትራ ጥያቄ ቁርጥ ያለ አቋም ባለመውሰዱ በአንዳንድ ብሔር ተኮር ድርጅቶች፣

²⁴ ወኪ ከማሁ፣ ገጽ 83

²⁵ Hiwot Teferra. 2012. *Tower in the Sky*. Addis Ababa University Press, p.139.

²⁶ ታክሎ ተሾመ፣ 2005 ዓ.ም.፣ የደም ዘመን ፣ የጨነገፈ ራዕይ ያልተቋቋመ ታሪክ፣ ክፍል ሁለት፣ ሚኒሶርን፣

ገጽ 260

²⁷ የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ የፖለቲካ ፕሮግራም መጋቢት 1976፣ ገጽ 23

በተለይ ደግሞ በተሐህትና በሻዕብያ፣ የታላቋ ኢትዮጵያ (Greater Ethiopia) አቀንቃኝ ወይም «የንኡስ ከበርቴ ትምክህተኛ ፓርቲ»²⁸ የሚል ስም አሰጥቶታል። ይህም ፓርቲው ለሕዝቦች ወይም ደግሞ ለብሔር ብሔረሰቦች መብት ደንታ ሳይኖረው ለግዛት አንድነት ይበልጥ የሚቆረቆር መሆኑን ለማመልከት ነበር። ኢሕአፓ ከተጠቀሱት ብሔር ተኮር ድርጅቶችጋ ይበልጥ ቁርሾ ውስጥ የገባው ግን በኤርትራ ጥያቄ ላይ በወሰደው አቋም ነበር። ኢሕአፓ በፕሮግራሙ ውስጥ የኤርትራ ጥያቄ በሰላማዊ መንገድ መፈታት እንዳለበት ከመግለጹም በላይ በዴሞክራሲያ በሚያወጣቸው መግለጫዎች ከሰላማዊ ድርድር ውጭ ሌላ መፍትሔ ማፈላለግ ዕልቂት እንጂ ሌላ ውጤት እንደማይኖረውም በተደጋጋሚ ይገልጽ ነበር። ይህ የኢሕአፓ አቋም የኤርትራን ድርጅቶች የሚያረካ አልነበረም። የኤርትራ ድርጅቶች ኢሕአፓ በሁለት ጉዳዮች ላይ ጠንካራ አቋም እንዲኖረው ይፈልጉ ነበር። አንደኛው አቋም የኤርትራ ጥያቄ የቅኝ ግዛት መሆኑንና ቅኝ ገዥዋም ኢትዮጵያ እንደሆነች መቀበል ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ ጥያቄው በኤርትራ ነጻነት መፈታት እንዳለበት መቀበል ነበር። እነዚህን ሁለት አቋሞች ከኢሕአፓ ሊገኙ ባለመቻላቸውም የኤርትራ ድርጅቶች በኢሕአፓ ላይ ከፍተኛ ፕሮግራምና ጥላቻ ነበራቸው። የኢሕአፓ አቋም ባይዋጥላቸውም፤ ኢሕአፓ ደርግን ከማዳከም አንጻር ሊኖረው ከሚችለው አስተዋፅኦ አንጻር ድጋፋቸውን ይሰጡት ነበር።

ኢሕአፓ በከተማ ከሚያደርገው ሰፊና ለዐመፅ የሚያዘጋጅ ፖለቲካዊ እንቅስቃሴ በተጓዳኝ የገጠር የትጥቅ ትግሉን እንደ አንድ ተጨማሪ የትግል ስልት ያራምድ ነበር። ከፍተኛ የአመራር አባላቱ የሚመሩትና የሚሳተፉበት የኢትዮጵያ ሕዝብ አብዮታዊ ሠራዊት /ኢሕአወ/ የሚል ወታደራዊ ክንፍም አደራጅቶ ነበር። ኢሕአፓ ሁሉንም የትግል ስልቶች በመጠቀም ደርግን ለመገርሰስ ቢያልምም ከአመራሩ ስምሪት አንጻር ቅድሚያ የሰጠው ለከተማው ዐመፅ ነበር። እስከ 1970 ዓ.ም. አብዛኛዎቹ የአመራር አባላቱ አዲስ አበባ ውስጥ እንደነበሩ የ «ያ ትውልድ» ጸሐፊ ክፍሉ ታደሰ ይናገራል²⁹። ኢሕአፓ በከተማ ባደራጀው ከፍተኛ የእዝ ማዕከል አማካይነትም ታጣቂ ቡድኖች (squads) በማሰማራት በርካታ ጥቃቶችን ሰንዝሯል፤ ፀረ-ደርግ ሰልፎችና ዐድማዎችንም አስተባብሯል። የኢሕአፓ ዋነኛ የትግል ስልት የገጠር የትጥቅ ትግል ባይሆንም ያቋቋመውን ሠራዊት አሰማርቶ ከደርግ ሠራዊትጋ የተወሰኑ ፍልሚያዎችን አኪያሂዷል።

2.5. ተጋድሎ ሓርነት ህዝቢ ትግራይ /ጠራናፊት ኮሚቴ/ ኢትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ ኅብረት /ኢ.ዴ.ኅ/

የኢትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ ኅብረት ከመቋቋሙ በፊት ትግራይ ውስጥ ተጋድሎ ሓርነት ህዝቢ ትግራይ በሚል ስም የትጥቅ ትግል የሚያኪያሂዱ ሁለት ድርጅቶች ነበሩ። አንደኛው ተጋድሎ ሓርነት ህዝቢ ትግራይ ከዩካቲት 17 ቀን 1971 ዓ.ም. ጀምሮ ህዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይ /ህወሓት/ ተብሎ የተሰየመው ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ ተጋድሎ ሓርነት ህዝቢ ትግራይ-ጠራናፊት ኮሚቴ በሚል ስያሜ የተመሠረተው ነበር። ጠራናፊት ኮሚቴ ሲሆን ከ1969 ዓ.ም. በኋላ ራሱን ከኢ.ዴ.ኅ ጋራ በማዋሐድ የከሰመ ድርጅት ነው።

ተሐህት-ጠኮ እንደሌሎቹ ትግራይ ውስጥ በብሔር ዙሪያ እንደሚንቀሳቀሱት ድርጅቶች በሽፌ አካባቢ እየተንቀሳቀሰ የትግራይን ሕዝብ ብሔራዊ መብት አስከብራለሁ በማለት የተቋቋመ ነበር። የዚህ ድርጅት ጠንሳሾች እንቅስቃሴያቸውን የጀመሩት ከአጼ ኃይለ

²⁸ Aregawi Berhe, op.cit., p.119.
²⁹ በክፍሉ ታደሰ የተጻፉትን የ «ያ ትውልድ» ሦስት ቅጾች ይመልከቱ።

ሥላሴ ዘውዳዊ አገዛዝ ውድቀትና ደርግ ሥልጣን ከተቆጣጠረ በኋላ ነበር። ከዚያ በፊት በተደራጀ መልክ ስላደረጉት እንቅስቃሴ የሚታወቅ ነገር ባይኖርም በምዕራብ ትግራይ ሸፊ እውራጃ ውስጥ ተሰሚነት የነበራቸው ጭቃ ሹሞች፣ ታጣቂዎችና አንዳንድ ዝነኛ ሽፍቶች አሰባስበው ይንቀሳቀሱ ነበር። አካባቢው ከሞላ ጎደል ከማዕከላዊ አስተዳደሩ ቁጥጥር ውጭ ስለነበር ነፍጥ እስከ ተገኘ ለመደራጀት አመቺ ሁኔታ ተፈጥሮ ነበር። እንደነ ተሰማ፣ መብራህቱ አርዳዶም፣ ዓለምሽት፣ ይርጋ ተሰማ፣ ዓሊ ጋዝ፣ ወዘተ... የመሳሰሉት የአካባቢው ታጣቂዎች በዙሪያቸው በርካታ ታጣቂዎችን አሰባስበው ይንቀሳቀሱ ነበር። በሌላ በኩል በከተማ የሚንቀሳቀሱ የተወሰኑ የመንግሥት ሠራተኞችና ተማሪዎች ድርጅት ለመመሥረት ጥረት ያደርጉ ነበር። አሁን በስደት አሜሪካ የሚኖሩት የአየር ኃይሉ መቶ አለቃ ብርሃነ ግርማይ፣ አለቃ ተስፋይ ገብረ ሕይወት፣ ተክላይ መሐሪ፣ ተስፋይ አስገዶም፣ ጊደይ ባሕሪ ሹም፣ ብርሃኔ ደስታ፣ ሓጎስ ደስታ፣ ሻምበል ካሕሳይ አብርሃ እና ሌሎችም ይህን ድርጅት በመመሥረት ረገድ ከፍተኛ አስተዋፅኦ አድርገዋል።³⁰ ድርጅቱ ተሐህት-ጠኮ ወይም አሰባሳቢ ኮሚቴ የሚል ስም ያገኘውም እነዚህን የተለያዩ ፀረ-ደርግ ትግል ለማኪያሄድ የሚሹ ታጣቂ ቡድኖችና ግለሰቦች ለማሰባሰብ ያለመ በመሆኑ ነበር።

ተሐህት-ጠኮ በይፋ የሚታወቅ ድርጅታዊ ፕሮግራም ባይኖረውም ከድርጅቱ መሥራቾችና ራዎች አንዱ የሆኑት መቶ አለቃ ብርሃነ ግርማይ እንደሚሉት ከሆነ «የሰብስቡ ዓላማ ብሔራዊ ጭቆናን መዋጋትና ዜጎችም ሆኑ ብሔሮች እኩልነታቸው የሚረጋገጥበት ግንብራዊ ፍትሕ እንዲነግሥ ማድረግ ነበር።»³¹ መጀመሪያ ላይ ሕዝቡ ያውቀው የነበረው ድርጅቱ ደደቢት ላይ ከተመሠረተው ተሐህት ጋራ እምብዛም ልዩነት እንደሌለው ስለነበር የሸፊ ሕዝብ ሁለቱን ድርጅቶች ለማስታረቅና እንዲዋሐዱ ለማድረግ ጥረት አድርጎ በ1968 ዓ.ም. ከጠራናፊት ኮሚቴ ጋራ ስለ ውሕደት ጉዳይ ለመነጋገር በተሐህት መልእክተኞች ተላኩ። የመልእክተኞቹ ቡድን እንደሚለው ውሕደት ለማድረግ እንድንችል ያሳችሁን ርዕሰ ግብር ስጡን ተብለው ሲጠየቁ መርሐ ግብሩ በእጃቸው እንደሌለ እንደገለጹ ነበር። እኔም ለዚህ ጽሑፍ ማጣቀሻ ይሆን ዘንድ የጠራናፊት ኮሚቴ ፕሮግራም ቅጅ ለማግኘት ብጥክርም ሊሳካልኝ አልቻለም።

ጠራናፊት ኮሚቴ ያሰራጨው ፕሮግራም ባይኖረውም ኋላ ላይ ስሙን ለውጦ ወይም ኳሊትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ ኅብረት ጋራ ተዋሕዶ ኢዴኅ በሚል መጠሪያ ሲንቀሳቀስ የቀኝ ፖለቲካ አራማጅ እንደነበር በግልጽ ይታወቃል። ኢዴኅ ከአብዛኛዎቹ ደርግን ይፋለሙ ይኸበሩ ድርጅቶች በተለየ ሁኔታ የግራውን ፖለቲካ ወይም ማርክሲዝም ሌኒኒዝምን ላይቀበል የዘለቀ ድርጅት ነበር። በወቅቱ በወግ አጥባቂ ዓረቦች ይደገፍ የነበረው ጀብሃ እንኳን የግራ ፖለቲካ አራማጅ መስሎ ሲታይ ኢዴኅ ግን የቀኝ ፖለቲካ አራማጅ ሆኖ ተጥሏል። ድርጅቱን ይመሩ ከነበሩት መኻል የአጼ ኃይለ ሥላሴ ከፍተኛ መኮንኖችና ፎተሰቦች ነበሩ። የድርጅቱ ሊቀመንበር በአጼ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት የምድር ጦር ኤታ ግዢ ሹም የነበሩት ጄኔራል መርዕድ መንገሻ ሲሆኑ፤ ምክትል ሊቀመንበሩ ደግሞ የንጉሡን የልጅ ልጅ ያገቡት ልዑል ራስ መንገሻ ሥዩም ነበሩ። የንጉሡን የልጅ ልጅ ያገቡት ጄኔራል ነጋ ተገኝም የድርጅቱ ከፍተኛ አመራር አባል ነበሩ። እነዚህና ሌሎች ከፍተኛ የአጼ ኃይለ ሥላሴ ሹማምንት ይገኙበት የነበረው ይህ ድርጅት ዋነኛ ዓላማው ከሥልጣን ያፈናቀላቸውን ደርግን መገርሰስና ደርግና ሌሎች የግራ ፖለቲከኞች የሚያራምዷቸውን ሥር ነቀል አብዮታዊ እርምጃዎችንም፣ ለምሳሌ የመሬት ክፍፍልና የአስተዳደር መዋቅር ለውጥን፣ መቃወም ነበር።

³⁰ Aregawi Berhe, op.cit., p.104
³¹ ibid., p.104

ጠራናፊት ኮሚቴ የትግራይ ሕዝብ ነጻ አውጪ ነኝ ብሎ እንደ ብሔር ድርጅት ቢጀምርም ከነብረ ብሔሩ ኢዴኅ ጋራ ከተዋሐደ በኋላ ግን ስለብሔር ብሔረሰብ መብት የነበረውን አቋም ሲገልጽ አይሰማም ነበር። የብሔር ድርጅቶች ያራምዱት የነበረውን እስከ መገንጠል የሚለውን መብትም አይቀበልም ነበር። ከኤርትራ ድርጅቶች ጋራ፤ በተለይም ከጀብሃ ጋራ፤ ትብብር ቢኖረውም፤ የኤርትራን ቅኝ ግዛትነትና የነጻነት ትግል አይቀበለውም ነበር።

ኢዴኅ ከነበረው ቀኝ አመለካከትና አቋም የተነሣ ግራ የተባለውን የደርግን መንግሥት እንዲተካ በምዕራባውያንና በወግ አጥባቂ የዓረብ አገሮች ተመረጦ ነበር። ከአሜሪካና ከሌሎች የምዕራብ አገሮች እንዲሁም ከሳውዲ ዓረቢያ በሱዳን በኩል የሚለገስለትን የመሣሪያና የቁሳቁስ እርዳታ በመጠቀም³² በኮምዩኒስትነት የተፈረጀውን የደርግ መንግሥትንና ግራ ዘመም ሽምቅ ተዋጊዎችን ለመጠራረግ ብርቱ ጥረት አድርጓል። ጆን ያንግ የተባለው ካናዳዊ የምስራቅ አፍሪካ የፖለቲካ ተንታኝ ሲ. አይ. ኤ. ኢዴኅን በመደገፍ እንደተሰማራ ሲገልጽ፤ «ሱዳኖች ኢዴኅን ፊደሉ ጣቢያ የሚያቋቋሙበትና ካድሬዎቻቸውንና ታጣቂዎቻቸውን የሚያሰጥሱበት ቤዝ ዐምባ ሲሰጧቸው፤ ሳውዲዎችና ሲ. አይ. ኤ. ደግሞ ገንዘብ ይሰጧቸው ነበር»³³ ይላል።

ኢዴኅ በሱዳን የሚገኙ የማሠልጠኛ ማዕከላትን በመጠቀም፤ በርካታ በሐመራና በሌሎች ምዕራባዊ ቆላማ አካባቢዎች ይኖሩ የነበሩ ኢትዮጵያውያን የቀን ሠራተኞችና ስደተኞችን በወታደርነት መልምሎ፤ አሠልጥኖ አስታጥቆ ነበር። ኢዴኅ በማያወላዳ መልኩ ደርግን የመተካት ብቸኛው መንገድ በጦር ኃይል ብቻ ነው ብሎ አምኖ ለዚህ ዓላማው መሳካት ከፍተኛ ዝግጅት አድርጎ ነበር። ሆኖም የትጥቅ ትግል ስልቱ በተራዘመ የሽምቅ ውግያ ላይ የተመሠረተ ሳይሆን፤ ከፍተኛ መደበኛ መሰል ተዋጊ ኃይል በማሰለፍና አገር ውስጥ ያሉ አፍቃሪ ኃይል ሥላሴ ታጣቂዎች በመጠቀም፤ በአጭር ጊዜ ውስጥ የደርግን ሥርዓት መገርሰስ ነበር። በሐመራ፤ በጋይንት፤ በሽሬ እንዳሥላሴ፤ በላሊበላና በሌሎች አካባቢዎች ኢዴኅ በደርግ ሠራዊታ ላይ ያደረጋቸው ጥቃቶች ድርጅቱ የሚከተለው የጦር ስልት መገለጫዎች ነበሩ። ኢዴኅ በተከተለው በአጭር ጊዜ ድል የመቀዳጀት ስልት የተወሰኑ አካባቢዎችን ቢቆጣጠርም፤ ብዙ ሳይቆይ ለከፋ ሽንፈት ተዳርጓል።

ኢዴኅ ወታደራዊ ጥቃቱን የሰነዘረው በደርግ ሠራዊት ላይ ብቻ ሳይሆን በወቅቱ የግራ ርዕዮተ ዓለም ይከተል በነበረውና «ጉግ ማንጉግ» በሚለው ተሐህትም ላይ ነበር። በአጭር ጊዜ የደርግን ሠራዊት በማቸነፍ ሥልጣን ለመቆጣጠር ያለመው ኃይል ዋነኛ የጥቃት ትኩረቱን ተቀናቃኝ በሆነው በሽምቅ ውግያ በተካነው በተሐህት ላይ ማድረጉ ሌላው የወታደራዊ ስልቱ ስሕተት ነበር። ከደርግ ይበልጥ ከተሐህት ጋራ በመፋለም ያሰባሰበውን የሰው ኃይልና ንብረትም አባክኗል። በኢድግና በተሐህት መካከል የተኪያሄደውን ጦርነት መነሻና ሂደት ኋላ ላይ እንመለስበታለን።

3. የኤርትራ ድርጅቶች ተጽዕኖ

የኤርትራ ድርጅቶች የትጥቅ ትግላቸውን የጀመሩት ከሌሎች የኢትዮጵያ ተቃዋሚ ድርጅቶች ቀድመው እንደሆነ ቀደም ብዬ ገልጼዋለሁ። አብዛኛዎቹ የኢትዮጵያ ድርጅቶች በ1967 ዓ.ም. የትጥቅ ትግል ሲጀምሩ ይህ ከጀብሃ መፈጠር አስራ ሦስት ዓመት በኋላ ነበር። ከኤርትራ ድርጅቶች ውስጥ ዘግይቶ የተመሠረተው ሻዕብያ ነበር። የጀብሃና የሻዕብያ

³² ibid., p.103.
³³ John Young. 1997. *Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975-1991*. Cambridge University Press, p.102.

እንቅስቃሴ በኤርትራ ብቻ መታጠሩ የኢትዮጵያ ደጀን ጠንካራና አስተማማኝ ሆኖ ደርግ ቀጣይ ጥቃቶችን እንዲሰነዝርባቸው ያመቸው ስለነበር በመኻል አገር ሥርዓቱን የሚፋለሙ እንቅስቃሴዎች እንዲቋቋሙ ፍላጎት ነበራቸው። በ1966 ዓ.ም.፣ በኢትዮጵያ የተቀጣጠለው በመፅዕና የአጼ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት ወድቆ ሌላ መንግሥት እስኪቋቋም የነበረው የሽግግር ጊዜ፣ ድርጅቶቹ ተነጻጻሪ እፎይታ አግኝተው እንዲጠናከሩ መልካም አጋጣሚ ሆነላቸው።

የኤርትራ ድርጅቶች የትጥቅ ትግሉን ወደ መኻል አገር በማቀጣጠል በደጀን ቀውስ ለመፍጠርና አጋጣሚውን ተጠቅመው የኤርትራን ነጻነት በትንሽ ኪሳራ እውን ለማድረግ የተለያዩ ስልቶችን ተግባራዊ አድርገዋል። በኢትዮጵያ የነበረው የፖለቲካ እንቅስቃሴ የኤርትራ ድርጅቶች የፈጠሩት ሳይሆን፤ በኢትዮጵያ የተቀጣጠለው ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ቀውስ ውጤት ነበር። ገበሬው የመሬትን ፍትሐዊ ክፍፍልና መልካም አስተዳደር በመሻቱ፣ የከተማው ሕዝብ ሥራ ዐጥነትና የኑሮ ውድነት እንዲቀረፍለትና ዴሞክራሲያዊ መብቶቹ እንዲከበሩለት በመፈለጉ፣ ብሔሮች መብቶቻቸው እንዲረጋገጡላቸው በመሻታቸውና ምልክተ ሕዝቡ ሌሎች ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ችግሮች እንዲፈቱለት በመጠየቁ ምክንያት የተፋፋመ እንቅስቃሴ ነበር። ይህ እንዳለ ሆኖ የኤርትራ ድርጅቶች ሁኔታውን ተጠቅመውበት፣ በተቀጣጠለው እሳት ላይ ቤንዚሩ እየጨመሩ ኢትዮጵያ ውስጥ በተደራጀና ባልተደራጀ መልኩ ተንቀሳቅሰዋል።

ቀደም ሲል እንደገለጽኩት ጀብሃዎች በመኻል አገር ከፍተኛ ጥቃት ለማድረስ መጀመሪያ ላይ ትብብር ያደረጉት ከግንካት ጋር ነበር። ደርግ የመንግሥት ሥልጣን እንደተቆጣጠረ በመኻል አገር ያደራጁቸውን፣ ከወታደራዊ ክንፉ የመለመሷቸውን ኮማንዶዎችና የግንካትን አባላት በማስተባበር አዲስ አበባ ላይ የቦምብ ጥቃቶችን ያኪያሂዱት ደጀኑን ለማናጋት ጸር። ጀብሃዎች ግንካትን ሲረዱ ኢትዮጵያ ውስጥ መልካም አስተዳደር ይሰፍናል፤ የኢትዮጵያ ሕዝብ ዴሞክራሲን ይጎናጸፋል፤ በኢትዮጵያ ልማት ያብባል፤ ከሚል ተነሥተው ሳይሆን የኤርትራን ነጻነት በዝቅተኛ ኪሳራ እውን ለማድረግ የሚቻለው በኢትዮጵያም ትግል ሲቀጣጠል ነው ከሚል እምነት ተነሥተው ነበር። እንዲያውም እነእርሱ የማይቆጣጠሩትና ለእነእርሱ አቋም ተገዥ ያልሆነን ድርጅት ለመርዳት ፍላጎት አልነበራቸውም። ዓረቦች ከስትራቴጂ አንጻር እነእርሱን በመርዳት ኢትዮጵያን ለማዳከም በመሣሪያነት እንደሚጠቀሙባቸው ሁሉ እነእርሱም ከኤርትራ ውጭ ያለውን የኢትዮጵያ ድርጅት ተጠቅመው መንግሥት ላይ ቀውስ ለመፍጠርና ነጻነታቸውን ለመቀዳጀት ይሞክሩ ነበር። ግንካት በተሐህት ተውጦ ህልውናው ሲጠፋ ጀብሃዎች ያሰሙት ሮሮና በተሐህት ላይ የሰነዘሩት ዛቻ ከፍትሕ የመነጨ ሳይሆን ስትራቴጂያቸውን በማስፈጸም ረገድ ይረዳናል ያሉት ድርጅት በሌላ ዓሣ በመዋጡ ከመቆጫት ነበር።

ጀብሃዎች ግንካት ከፈረሰ በኋላ በተሐህት ላይም ተጽዕኖ ለማሳደር ሞክረዋል። ተሐህት ከሁለቱ የኤርትራ ድርጅቶች ጋራ መልካም ግንኙነት ፈጥሮ ለመቀጠል ፍላጎት ቢኖረውም በነሪጥ ከሚተያዩና በደም ከተቃቡ ድርጅቶች ጋራ አብሮ ለመሥራት አስቸጋሪ ሆኖበት ጸር። ሻዕብያዎች መጀመሪያ ላይ ከኢሕአፓ ጋራ የጠበቀ ግንኙነት ስለነበራቸው ተሐህት ከሻዕብያ እርዳታ ለማግኘት አልቻለም ነበር። ስለሆነም ተሐህት በተቻለ መጠን ከጀብሃ ጋራ ግንኙነቱን አጠናክሮ በ1969 ዓ.ም. ከሻዕብያ ይደርስበት የነበረውን ተጽዕኖ ለመቋቋም ከጀብሃ የትጥቅ ድጋፍ አግኝቶ ነበር።

ጀብሃና ሻዕብያ መኻል አገር ይንቀሳቀሱ የነበሩን ድርጅቶች ድጋፍ ለማግኘትና ተጽዕኖአቸውን ለማሳደር ይከተሉት የነበረው አንዱ ስልት የጋራ መግለጫን ማውጣት

ነበር። በዚህ መሠረትም በ1969 ዓ.ም. ከረጅም ድርድር በኋላ ጀብሃና ተሳላፊ «ግንኙነታችን በመርሕ ላይ የተመሠረተ ነው» የሚል አንድ የጋራ መግለጫ አውጥተው ነበር³⁴። በእርግጥ በዚህ መግለጫ ተሳላፊ የኤርትራን የነጻነት ጥያቄና ጀብሃም ለነጻነት የሚታገል ድርጅት መሆኑን እንደሚቀበል አረጋግጦ ነበር። ግንኙነታችን በመርሕ ላይ የተመሠረተ ነው የሚለውን አገላለጽ ግን ሁለቱም ድርጅቶች የየራሳቸው ትርጉም ይሰጡት ነበር። በተሳሳት በኩል፤ ግንኙነቱ በመርሕ ላይ የተመሠረተ ነው ሲባል የኤርትራን ነጻነት የመቀበል መርሕ ማለት ነው ተብሎ ሲተረጎም፤ በዴሞክራሲና በሌሎች ስትራቴጂያዊ ጉዳዮች ላይ ግን ልዩነት እንዳለ ለአባላት ይገለጽ ነበር። ጀብሃ ለኤርትራ ነጻነት እንደቆመ በመርሕ ደረጃ ብንቀበለውም ድርጅቱ ዴሞክራሲያዊ ባለመሆኑ ግን ስትራቴጂያዊ ዝምድና ወይም ግንኙነት እንደሌለን አናምን ነበር። ጀብሃ ለአባላቱ የሰጠው መግለጫ ባይታወቅም፤ በወቅቱ ለኤርትራ ነጻነት ዕውቅና ከሰጠ የኢትዮጵያ ድርጅት ጋራ ግንኙነት ፈጥሮአዊ ማለቱ ብቻ ለሚያካሂደው የፖለቲካና የዲፕሎማሲ እንቅስቃሴ በቂና እጅግ ጠቃሚ ነበር።

ጀብሃ ይህን ስምምነት ከተሳሳት ጋራ ከተፈራረመ በኋላ ለተሳሳት ካሳ የከላሸንኩብ ጠመንጃዎችና አንድ ኤም ጂ መትረብስ ከነ መሰል ጥይቶቻቸው በእርዳታ ሰጠ። ይህ እርዳታ በወቅቱ የተሳሳት ስትራቴጂያዊ ወዳጅ ነኝ፤ ተሳሳትን በማቋቋም ረገድም ከፍተኛ አስተዋፅኦ አድርጊያለሁ ለማለት ቢሆንም፤ በተሳሳት ዘንድ ጥሩ የሞራል መነሣሣትን ፈጥሮ ነበር። ጀብሃዎች ይህን እርዳታ ካበረከቱና የጋራ መግለጫ ካወጡ በኋላ ግን ተሳሳትን የማዘዝ አዝማምያ ተጠናወታቸው። ለዚህ ምሳሌ የሚሆነውም በ1969 ዓ.ም. ተሳሳት ትግራይ ውስጥ ከመቀሌ ሰባ ኪሎ ሜትር በስተደቡብ የሚገኘውንና በጣልያኖች የተሠራውን የአላጀን አስቸጋሪ መንገድ እንዲያፈርስና እንዲዘጋ ትእዛዝ መስጠታቸው ነው። ይህ ትእዛዝ ከፖለቲካም ይሁን ከወታደራዊ ጥቅም አንጻር አግባብነት እንዳሌለውና መፈጸም እንደሌለበት የጀብሃን ወታደራዊ አዛዦች ለማሳመን ቢሞክርም፤ ትእዛዙ የተሰጠው ከማዕከላዊ እዝ ስለሆነ ይህን ካልፈጸማችሁ ወዮላችሁ፤ ያለንን ግንኙነት ዳግም እንመረምራለን፤ የሚል ዛቻና ማስጠንቀቂያ ሰጡን። በዚህ ጊዜ የተሳሳት አመራር ይህን የጀብሃን ትእዛዝ ለመፈጸም ተቸገረ። አመራሩ ትእዛዙን ተቀብሎ ተግባራዊ ቢያደርግ ተጋዩና ሕዝቡ ፍጹም ሳይቀበሉት ከፍተኛ የፖለቲካ ኪሳራ ሊደርስበት ሆነ፤ ትእዛዙን አልፈጽምም ቢል ደግሞ በቋፍ ላይ የነበረውንና ከጋራ ስምምነቱ በኋላ የተሻሻለውን ግንኙነት አደጋ ላይ ሊጥለው ሆነ። ከዚህ አስቸጋሪ ውጥረት ለመውጣት የተሳሳት አመራር ዘዴ መፈለግ ጀመረ።

የተሳሳት አመራር በቀጥታ ይህን አላስፈጽምም በማለት ከጀብሃ ጋራ ከመቃቃር ይልቅ ዕቅዱ የሚከሸፍበትን ዘዴ ወጥኖ ለጀብሃ እሺ እፈጽማለሁ ብሎ ከተሰማማ በኋላ ከጀብሃ አንድ ሻምበል ጦርና የተወሰኑ የፈንጂ ጠበብት ከኤርትራ ተነሥተው ጉዟቸውን ወደ አላጀ ቀጠሉ። ፈንጂውን የመቅበር ዕቅድ የተሰጣቸው የጀብሃ የፈንጅ ጠበብትና የተሳሳት የሕዝብ ግንኙነት /ርክብ ህዝቢ/ አባላት የነበርነው በዐምስት በቅሎዎች የተጫነውን ፈንጂ ይዘን ወደ አላጀ አመራን። ፈንጂ ቀበራው ሲከናወን እንዲከላከል የጀብሃ ዋና ኃይል ከአውራ መንገዱ እስኪደርስም ፈንጂውን አራግፈን አላጀ ተራራ ሥር በሚገኘው ቆላ ሐባት ከሚለው ስፍራ ወንዝ ዳር ቀበርነው። ኃይሉም ከኤርትራ ተነሥቶ በተወሰኑ ቀናት ውስጥ ከመቀሌ በስተ ደቡብ ምዕራብ በኩል 60 ኪሎ ሜትር ርቃ ከምትገኘው ሳምሬ ደረሰ። ይህ ኃይል ባርካ ከሚባለው ራቅ ካለ የኤርትራ ቆላማ ቦታ ተነሥቶ ለሳምንታት የተጓዘ ስለነበር ለአካባቢውም እንግዳ ከመሆኑም ባሻገር የት እንዳለም አያውቅም ነበር።

³⁴ ዝኒ ከማሁ፣ የሀውሐት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 71

በዚህ ጊዜ ለጀብሃው ኃይል ቀላል ያልሆነ መደበኛ ጦርና ነጭ ለባሾችን ያካተተ የጠላት ኃይል ሳምሬን በሦስት አቅጣጫዎች ከቦ ወደዚያ እየገሠገሠ ያለውን የጀብሃ ኃይል ሊያጠቃው እንደሆነ የሚያመለክት መረጃ እንዲደርሰው ተደረገ፡፡ የጀብሃ መሪዎች ይህን ሲሰሙ እጅግ ተደናገጡ፤ ዕቅዳቸውም ሊሳካ እንደማይችልና አደገኛ ሁኔታ ላይ እንዳሉ ኤርትራ ላለው አመራራቸው በሬድዮ መገናኛ አስታወቁ፡፡ መልእክቱ የደረሰው ማዕከላዊ እዝም ወደ መጡበት እንዲመለሱ ትእዛዝ አስተላልፎ፤ በፍጥነት ከሳምሬ ወጥተው በአንድ ቀን ጉዞ ተምቤን ዓብይ ዓዲ ገቡ፡፡ የታሰበው ዕቅድ በዚህ ዘዴ እንዲከሸፍ ተደርጎ፤ የአላጄን አውራ ጎዳና ለማፍረስ የተላከው፤ ቆላ ሓባት የተቀበረው፤ ፈንጂ እዚያው ተቀብሮ ቀረ፡፡

ጀብሃዎች ከተሓህት ጋራ ለመወዳጀት ቢፈልጉም ጠንክሮ እንዳይወጣ ያደርሱበት የነበረው ተጽዕኖና ይደቅኑበት የነበሩት መሰናክሎች ቀላል አልነበሩም፡፡ በ1969 ዓ.ም. ከኢዴጎ ጋራ በተደረገው የሞትና ሽረት ጦርነት ጀብሃዎች መረጃዎችን ለኢዴጎ በማቀበልና የተሓህት እንቅስቃሴዎችን በመግታት አሉታዊ ሚና ተጫውተዋል፡፡ ተሓህት በኤርትራ አዋሳኝ ውለታ በእገላ ወረዳ ለማካሄድ ያቀዳቸውን የመሬት ድልድል ተግባራትም አካባቢው ኤርትራውያን የሚኖሩበት ነው በማለት ለማደናቀፍ ሞክረዋል፡፡ በአካባቢው ከነበሩት የመሬት ከበርቴዎች ጋራ በመተባበርም ውጥረት እየፈጠሩ የመሬት ድልድሉን እንቅስቃሴ አውከዋል፡፡ ከዚህ በተጨማሪም ከተሓህት ሸሽተው ለሚሄዱ ታጋዮችና ሚሊሻዎች ከላላ እየሰጡ ተሓህትን ለማዳከም ይሞክሩ ነበር፡፡

ጀብሃዎች ከሁሉም በላይ በምዕራብ ትግራይ ሰፊ መሬት በመቆጣጠር አካባቢው የኤርትራ እንጂ የኢትዮጵያ ሰላልሆነ በእናንተ መተዳደርና መደራጀት የለበትም ብለው ከፍተኛ ጭጥረት ፈጥረው ነበር፡፡ እንደ ጀብሃዎች አባባል የኤርትራ የግዛት ወሰን «እንዳሊሉ ያላሽ» የተባለው ሲሆን ይህም ከባድመ እስከ ላይኛው የዓድያቦ ወረዳ ያለውን ወደ ዘጠና ኪ.ሜ. የሚጠጋ ርዝመት ያለውን መሬት ያካትት ነበር፡፡ እንዲያውም ጣልያኖች ብቻቸውን የነደፉትን ካርታ ተጠቅመው ግዛታችን እስከ እንዳሊሉ ነው፤ እናንተ እኛ ከወሰንነው የመሬት ክልል ዘልቃችሁ እንቅስቃሴ ማድረግ አትችሉም በማለት በተደጋጋሚ ግስፈራሪያና ዛቻ ይሰነዝሩ ነበር፡፡ የተሓህት አመራርም ግዛት ለማካለልም ሆነ ለመወሰን ሥልጣንና ኃላፊነት ስለሌለኝ በዚህ ጉዳይ ላይ አልደራደርም ይል ነበር፡፡ ይህን ጥያቄ ጀብሃ አካባቢው ተጠርጎ ከወጣ በኋላም በእርሱ እግር የተተካው ሻዕብያ ያነሣው ነበር፡፡ ኋላ ላይ የኢትዮ-ኤርትራ ጦርነት እንዲቀስቀስ አንዱ ሰበብም ሻዕብያ የዚህ አካባቢ የግዛት ይገባኛል ጥያቄ ማንሣቱና በኃይል መቆጣጠሩ ነበር፡፡

ጀብሃዎች ከ1969 ዓ.ም. ጀምሮ በተሓህት ላይ ሊያሳድሩት የፈለጉትን ተጽዕኖ ተግባራዊ ለማድረግ የሞከሩት የጌታና የሎሌ ግንኙነት በመመሥረት ነበር፡፡ ከዚያ ቀደም ብለው ተጽዕኖቸውን ለማሳደር የሞከሩት በቀጥታ እንቆጣጠረዋለን ብለው ባሰቡት ግንኙነት ላይ ነበር፡፡ ሙከራዎቻቸው ሳይሳኩላቸው ሲቀሩ ፈታቸውን ያዞሩት ወደ ኢሕአፓ ነበር፡፡ ቀደም ሲል ኢሕአፓ ከሻዕብያ ጋራ ጥብቅ ግንኙነት ሲኖረው ከጀብሃ ጋራ ያን ያህል የጠበቀ ግንኙነት አልነበረውም፡፡ የጀብሃና የኢሕአፓ ግንኙነት መጠናከር የጀመረው ኢሕአፓ የሻዕብያን ተጽዕኖ አልቀበል ብሎ መራራቅ በተፈጠረበትና የተሓህትና የሻዕብያ ግንኙነት ማሻሻል ባሳየበትና ጥብቅ ቅርርብ በተፈጠረበት ወቅት ነበር፡፡ የኢሕአፓና የሻዕብያ ግንኙነት መሻከር የጀመረው የሻዕብያ አንደኛ ድርጅታዊ ጉባኤ በተካሄደበት በ1969 ዓ.ም. ነበር፡፡ ሻዕብያ በዚህ ጉባኤ ኢሕአፓ የኤርትራ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ጥያቄ ነው የሚል አቋም ይወስዳል የሚል ግምት ነበረው፡፡ ሆኖም በዚህ ጉባኤ ኢሕአፓ ይህን አቋም ሳይወስድ በአንጻሩ ተሓህት ቀደም ሲል በማኒፌስቶው ያሰፈረውን «ኤርትራ ውስጥ የሚደረገው ትግል ያላንዳች ጥርጥር ሐቀኛ ታሪካዊ መሠረት ያለው ፀረ-ቅኝ አገዛዝ ትግል ነው»

የሚለው አቋሙን አጠናክሮ አቀረበ። ይህን የኤርትራ ጥያቄ የቅኝ ግዛት መሆኑን አለመቀበል ደግሞ የትምክሕት አቋም መሆኑን በወቅቱ የተሳሳትን ልዩነት መርቶ የሄደውና የድርጅቱ የፖለቲካ ኃላፊና ከፍተኛ የአመራር አባል የነበረው ዓባይ ፀሐዬ ገለጸው። ለዚህ አቋሙና ድጋፉም ሻዕብያ ተሳሳት ከፍተኛ ምስጋና ቸረው። ከዚህ በኋላ ቀዝቅዞ የነበረው የተሳሳትና የሻዕብያ ግንኙነት ሲያንሰራራ ኢሕአፓና ሻዕብያ የጎሪጥ መተያየት ጀመሩ። ይህ ክስተት ለጀብሃዎች መልካም አጋጣሚ ፈጥሮ ቶሎ ብለው ከኢሕአፓ መልካም ግንኙነት መሠረቱ።

ጀብሃዎች ከኢሕአፓ ጋራ መልካም ግንኙነት መፍጠራቸው የሚያሳየው በ1969 ዓ.ም. በርካታ የክላሺንኮቭ ጠመንጃዎች ከነመሰል ጥይቶቻቸው፣ መትረፊዎች እና አር ፒ ጂ ፀረ-ታንክ ሮኬት መሣሪያዎች ከውጭ በማንጓዝ ለኢሕአፓ ማቀበላቸው ነው። መሣሪያዎቹ የተገኙት ከፍልስጤም ነጻ አውጪ ድርጅቶች ሲሆን፣ የተገኙት በእርዳታ ይሁን በግዢ አይታወቅም። ዋናው ጉዳይ ጀብሃዎች ያን ያህል መሣሪያ በማቀበል ትግራይ ውስጥ የነበረውን የኃይል ሚዛን ለማዛባት መከጀላቸው ነው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በኢሕአፓና በሻዕብያ መካከል የነበረው ግንኙነት ሻክሮ በጀብሃና በኢሕአፓ መካከል አዲስ ግንኙነት ተፈጠረ። ጀብሃዎች አሁንም ይህን ድጋፍ ለኢሕአፓ ሲያደርጉ የኢትዮጵያውያንን የለውጥ እንቅስቃሴ ለመደገፍ ሳይሆን የኢትዮጵያን መንግሥት የሚያዳክምላቸውና ኤርትራን ቶሎ ነጻ ለማውጣት የሚያስችላቸውን መንገድ በመሻት ነበር።

ሻዕብያዎችም ቢሆኑ ከኢትዮጵያ ድርጅቶች ጋራ የነበራቸው ግንኙነት ከጀብሃዎች የተለየ አልነበረም። ከዓረብ አገሮች ጋራ የነበራቸው የጠበቀ ግንኙነት የፈጠረላቸውን ጥንካሬ በመጠቀም ዘግይተው በተቋቋሙት ጨቅላ የኢትዮጵያ ድርጅቶች ላይ ተጽዕኖቸውን ለማሳደር ሞክረዋል። ሻዕብያዎች በኢትዮጵያ የትጥቅ ትግል ከሚያከያሂዱ ድርጅቶች አስቀድመው ግንኙነት የፈጠሩት ኋላ ላይ ከሌሎች ድርጅቶች ጋራ ተዋሕዶ ኢሕአፓን ከፈጠረው ከኢሕአድ ጋራ ነበር። የድርጅቶቹ ታሪክ እንደሚያመለክተው ኢሕአድ ከተሳሳት ቀድሞ በ1965 ዓ.ም. አጋማሽ በሳሕል በረሃ በነበረው አራግ በተባለው የሻዕብያ የእዝ ማዕከል ተገኝቶ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ተዘጋጅቶ ነበር³⁵። የኢሕአድ ታጋዮች ለምን ያን ያህል ረጅም ጊዜ በሳሕል በረሃ እንዲቆዩ እንደተደረገ እውነተኛው ምክንያት ባይታወቅም በኤርትራ ጥያቄ ግልጽ አቋም እንዲይዙ ሻዕብያዎች በማያገኙት እንዳስቆይዋቸው ኢሕአፓዎች ይገምታሉ።³⁶ ከአመራሮቹ አንዱ የነበረው ሮባ ደግሞ በሳሕል ረጅም ጊዜ ስለማሳለፋቸው ለየት ያለ አስተያየት ሲሰነዝር «በ1966 የካቲት የኢትዮጵያ አብዮት ከፈነዳ በኋላ የእኛ ፓርቲ ማለትም የኢትዮጵያ ሕዝቦች አርነት ድርጅት የሰላማዊ ትግል መሥመር የመከተል አዝማምያ ላይ ጫና ያሳደረና በትጥቅ ትግሉ ላይ ፍላጎት የቀነሰ ይመስለኛል»³⁷ ይላል። ያኔ የሻዕብያ ምክትል ጸሐፊ የነበረው ኢሳያስ አፈወርቂ ደግሞ ይህ ኃይል ወደ ኢትዮጵያ ቶሎ መግባት ያልቻለው «በሐ.አ.ታ. (PLF) እና ኤ.አ.ግ. (ELF) መካከል በተፈጠረው የእርስ በእርስ ጦርነት ባቢያ ወደ ትግራይ የሚሄዱበት መንገድ ከጸጥታ አኳያ አስቸጋሪ ነው።»³⁸ የሚል ነበር። ሆኖም ኢሕአዶች ሳሕል በረሃ በቆዩበት ወቅት ሻዕብያዎች በኤርትራ ጉዳይ ግልጽ አቋም እንዲወስዱ ይወተውቷቸው እንደነበር በስፋት ይነገራል። የድርጅቱ ዋና ጸሐፊ የነበረው ብርሃነ መስቀል ረዳ በተደጋጋሚ ከኢሳያስጋ ይገናኝና ይወያይ እንደነበርም ተዘግቧል። እንዲያውም

³⁵ ክፍሉ ታደሱ፣ ያ ትውልድ፣ የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ ታሪክ፣ ክፍል 1፣ ከአጀማመሩ እስከ 1967 ዓ.ም. ድረስ፣ *The Generation* ከተባለው መጽሐፍ የተተረጎመ፣ ኢንዱፔንደንት አሳታሚዎች፣ ገጽ 226
³⁶ ዝኒ ከማሁ፣ አሰማማው ኃይሉ፣ ገጽ 43
³⁷ ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 45
³⁸ ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 45

በአንድ ወቅት ብርሃነ መስቀል በግሉ «የኤርትራን ጥያቄ በነጻነት ጥያቄ መቀበል አለብን። እኔ ራሴ የፓርቲው ዋና ጸሐፊነት ቦታዬን መሥዋዕት አድርጌም ቢሆን እስከምችለው ድረስ እገፋበታለሁ። እናንተም በእዚህ አቋም ላይ ግልጽ ውሳኔ ላይ መድረስ አለባችሁ።»³⁹ ብሎ በጓዶቹ ላይ ጫና ለመፍጠር ሞክሮ እንደነበር ተዘግቧል።

የተወሰኑ የተሳህት ታጋዮች በኤርትራ ሥልጠናቸውን ጨርሰው ወደ ትግራይ ሲመለሱም፤ ተሳህትን ከሞላ ጎደል በሻዕብያ መልክ መልሶ ተደራጅቶ ነበር። በዚህ አጋጣሚ የደህንነትና የጸጥታ ጉዳዮችን የሚከታተለውን ክፍል ሓለዋ ሰውራ፣ የገጠሩን ሕዝብ የሚያደራጀውን ክፍል ሕዝቧ፣ የከተማ ሕዝብ ግንኙነት የሚከታተለውን ክፍል ርክብ፣ የሠራዊቱን ፖለቲካዊ ንቃተ ሕሊና የሚከታተለውን ተሽታታሊ ሜላ፣ ወዘተ... ተብለው ሲደራጁ አሠራራቸውም ከሞላ ጎደል ከሻዕብያ የተቀዳ ነበር። በእርግጥ በድርጅቶችና በሕዝቦች ግንኙነት የአደረጃጀት፣ የአሠራር፣ የቋንቋና የባህል መወራረስ ያለ ቢሆንም የሌላን ድርጅት መዋቅርና አሠራር እንዳለ መውሰዱ የራሱን ተጽዕኖ ማሳደሩ አይቀርም።

ተሳህት ወታደራዊ ሥራውን ለማኪያሄድ ከሻዕብያ ልምድ መቅሰሙ አያስነውርም፤ እንዲያውም ጠቃሚ ሊባል ይችላል። ተሳህት ሊተች የሚገባው በያዘው ፖለቲካ አቋም ነው። ተሳህት በ1968 ዓ.ም. ባሳተመውና ባሰራጨው ማኒፌስቶው የኤርትራን ቅኝ ግዛትነት የመቀበሉ ትንታኔ በእውነተኛ ታሪክ ያልተመሠረተና በጥልቀት ያልተጠና ከመሆኑም ባሻገር እንዳለ ሻዕብያዎች የሚሉትን ሁሉ የሚቀበል ነበር። በወቅቱ ተሳህት የወሰደው አቋም በዋነኛነት ይከተለው ከነበረው ርዕዮተ ዓለም የመነጨ ቢሆንም ሻዕብያዎች የሳደሩበት ተጽዕኖም ቀላል አልነበረም። ተሳህት የኢትዮጵያን ጥቅሞች በሚገባ ሳያገናዝብ ኤርትራ የኢትዮጵያ ቅኝ ግዛት መሆኗንና ያለምንም ቅድመ ሁኔታ ነጻነት ይገባታል የሚለውን ያለ በቂ ጥናት፣ ማስረጃና ክርክር በማኒፌስቶው ማስፈሩ አንድ ስሕተት ሲሆን፣ ፔፕሮግራሙ እስከ መጨረሻው ይህን አስፍሮ መቀጠሉ የባሰ ስሕተት ነበር⁴⁰።

ተሳህት የ1968 ዓ.ም. ፕሮግራሙን መሠረት በማድረግ ለሠልጣኞች ይሰጠው በነበረው የፖለቲካ ትምህርት ኤርትራ ከኢትዮጵያጋ ምንም ዓይነት አስተዳደራዊ ትስስር እንዳልነበራት፣ ራሱን የቻለ ባሕረ ነጋሽ /ባሕሪ ምድሪ/ በሚል የሚታወቅ መንግሥት እንደነበራት፣ የግብጾችና የቱርኮች ቅኝ ግዛት እንደነበረች፣ በመጨረሻም በጣልያኖች ቅኝ ግዛት ሥር እንደወደቀችና ጣልያኖች ሲሸነፉ በእንግሊዝ ሞግዚትነት ሥር እንደቆየች ይተነትን ነበር። ከዚህ በመቀጠልም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል የወሰነው ከሕግና ከፍትሕ አንጻር እንዳልሆነና ኤርትራ ለነጻነት የነበራትን መብት በመጋፋት እንደነበር ያስረግጥ ነበር። ፌዴሬሽኑም ከኢትዮጵያ በኩል ሳይከበር፤ በሕገ ወጥ መንገድ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋራ እንድትቀላቀል ማድረጉ የኢትዮጵያ የቅኝ አገዛዝ እርምጃ⁴¹ እንደሆነ ይገልጽ ነበር። ስለሆነም ተሳህት ኤርትራ ለነጻነቷ የምታደርገው ትግል በታሪክ የተደገፈ፣ ሕጋዊና ፍትሐዊ መሆኑን ተቀብሎ በፕሮግራሙ አስፍሮ፤ አባላቱን ይህንኑ ያስተምር ነበር⁴²። ሻዕብያዎች በኢትዮጵያ

³⁹ ወደ ከማሁ፣ ገጽ 4
⁴⁰ በትጥቅ ትግሉ ማብቅያ ፕሮ 1983 ዓ.ም. የጸደቀው የኢሕአዴገ ፕሮግራም አነቀጽ 19/ሀ የሚከተለውን ይላል፣ «የኤርትራ ጥያቄ በአፈጣጠሩና በታሪካዊ አመጣጡ የባዕዳዊ አገዛዝ ጥያቄ ነው። የባዕዳዊ አገዛዝ ጥያቄ መሆኑ ከፖለቲካ ትርጉሙ አኳያ ሲታይ ዞሮ ዞሮ የኤርትራ ጭቁን ሕዝብ የራሱን ዕድል በራሱ የመወሰን ጥያቄ ከመሆን ውጭ አያደርገውም። የተፈጠረው ችግር የኤርትራን ሕዝብ የራሱን ዕድል በራሱ የመወሰን መብት በሚያረጋግጥና የሁሉን ጭቁኖች ጥቅም በሚጠብቅ መንገድ የመፈታት ጥያቄ ነው።»
⁴¹ ወደ ከማሁ፣ መግለጫ፣ የትግራይ ህዝብ ነጻ እውጪ ድርጅት /ትህነሳድ/ ገጽ 33
⁴² በ1968 ዓ.ም. የተሰራጨው የተሳህት ማኒፌስቶ መሠረት በማድረግ በወቅቱ ለሠልጣኞች ይሰጥ የነበረው የፖለቲካ ትምህርት በማስታወስ

ድርጅቶች፣ በተለይም በተሳሳት፣ ላይ ባሳደሩት ተጽዕኖ ያገኙት ከፍተኛ ጥቅምም አቋማቸው እንዳለ ተቀባይነት አግኝቶ እንዲቀጥልና በካድሬ ትምህርት ቤቶችና በወታደራዊ ማሠልጠኛ ማዕከላት እንደትምህርት እንዲሰራጭ መደረጉ ነበር።

ቀደም ሲል እንተገለጽኩት፣ ሻዕብያዎች ይፈልጉ የነበረው ኢሕአፓ ጥያቄያቸውን የቅኝ ግዛት ነው ብሎ ነጻነታቸውን ያለምንም ቅድም ሁኔታ እንዲቀበልና ሕጋዊነት (*legitimacy*) እንዲሰጣቸው ነበር። ሻዕብያዎች ኢሕአፓ ላይ ብርቱ ጫና ይፈጥሩ ስለነበር በወርን የካቲት በ1968 ዓ.ም. የኤርትራን ጥያቄ በተመለከተ ኢሕአፓ አንድ ጽሑፍ አሰራጨ። ጽሑፉ የተሰራጨው በመላው ኢትዮጵያ ይሁን በኤርትራና በትግራይ ነጻ መሬቶች ብቻ ባላውቅም የሚከተለውን ይል ነበር፤ «ኢሕአፓ የኤርትራ ሕዝብ ለነጻነት የሚያደርገውን ትግል ያለ ምንም ቅድመ ሁኔታ ይደግፋል። እንዲሁም ሕዝባዊ ግንባር አርነት ኤርትራ የኤርትራን ሕዝብ ነጻነትና አርነት ለማግኘት የሚያደርገውን የፖለቲካና የትጥቅ ትግል ይደግፋል። ከኢትዮጵያ ጋር ያለው ግንኙነት የቅኝ ግዛት ነው የሚለው አገላለጽ አግባብነት ያለው ስለመሆኑ አከራካሪ በመሆኑ ኢሕአፓ ነገሩን አጥንቶ አቋም እንደሚወስድ ቃል ይገባል።»⁴³

ይህ መግለጫ የኢሕአፓ የበላይ አመራር ከሻዕብያ መሪዎች ጋር በመደራደር ያወጣው እንደነበርም የኢሕአፓ አባል የሆነው አስማማው ኃይሉ ይፋ አድርጓል። በወቅቱ የድርጅቱ ሊቀመንበር የነበረው ዶክተር ተስፋዬ ደበሳይ በ1968 ዓ.ም. ለሥራ ጉዳይ ከአዲስ አበባ ወደ ዓሲምባ በሄደበት ወቅት፣ እግረ መንገዱን እርዳታ ለመጠየቅ ወደ ሻዕብያ ሂዶ ሻዕብያዎች ኢሕአፓ በጥያቄያቸው ላይ አቋም እንዲወስድ ወትውተውት አንድ የጋራ መግለጫ እንዳወጣ እንደሚከተለው ይገልጻል፤ «ከዚህ አንጻርም ፓርቲያችን የኤርትራን ጉዳይ በሚመለከት የኤርትራን ሕዝብ ጥያቄ እንደግፋለን የሚል አቋም እንጂ በጥያቄው ላይ የብሔርና የቅኝ ግዛት የሚል አቋም አልወሰድም የሚል መልስ ሰጠ። ቀጥሎም ከሕዝባዊ ግንባር ኤርትራ የጋራ ስምምነት በመፈራረም በሁለቱ ድርጅቶች መካከል የነበረውን መካረር ለማለሳለስ ሞክረ። ሁኔታዎችን ለማለሳለስ የተወሰደው ይህ የዶክተር ተስፋዬ እርምጃ በቀሩት የማዕከላዊ ኮሚቴ አባላት ተቀባይነት አልነበረውም። የኤርትራን ጥያቄ አስመልክቶ ከላይ የተጠቀሰውን መልስ ለመስጠትና የጋራ መግለጫዎችንም ለመፈራረም በማዕከላዊ ኮሚቴው ላይ የበላይነት ሥልጣን እንደሌለው ተወስዶ ሂስ ቀርቦለት እንዲቀበለው ተደርጓል።»⁴⁴

በወቅቱ ኢሕአፓን ያክል ግዙፍ አገር ዐቀፍ ድርጅት የነጻነት ጥያቄውን መቀበሉ ለሻዕብያ ከፍተኛ ድል ነበር። ኢሕአፓ በዶክተር ተስፋዬ ደበሳይ አማካይነት ይህን አቋም የወሰደው በአካባቢው የነበረውን የድርጅቶች አሰላለፍ ለመለወጥና የሻዕብያን ጫና ለማለዘብ ሊሆን እንደሚችል መገመት ይቻላል። ቀደም ሲል እንደተገለጸው በወቅቱ ኢሕአፓ ከተሳሳት ጋራ የሻከረ ግንኙነት ስለነበረው ሻዕብያ ድጋፉን ለተሳሳት ቢሰጥና ግንኙነታቸው ቢጠናከር ወታደራዊው የኃይል ሚዛን እንደሚለወጥ አይስተውም ነበር።

4. ተሳሳት/ህወሓትና ሽኩቻዎቹ

በዚህ ንኡስ ርእስ ሥር ተሳሳት/ህወሓት ከተለያዩ የትጥቅ ትግል ያራምዱ ከነበሩ ድርጅቶች ጋራ ያደረገው ጦርነት ወደ ጎሳ መለስ ብሎ ሲታይ ምን ይመስላል? የግጭቶቹ መንሥኤስ ምን ነበር? ተጠያቂውስ ማን ነበር? በነዚህ ግጭቶችና ውግያዎች የኤርትራ ድርጅቶች ሚና ምን ነበር? የሚሉትን ጥያቄዎች ለመጻሰስ እሞክራለሁ።

⁴³ Aregawi Berhe, op.cit., p. 214

⁴⁴ ዝኒ ከማሁ፣ አስማማው ኃይሉ፣ ገጽ 224

4.1 የተሳሳትና የግጥሳት ግጭት

ተሳሳት መጀመሪያ ላይ ደም የተቃባው ከግጥሳት ጋር ነበር። ቀደም ሲል እንደገለጽኩት፤ ግጥሳት ለትግራይ ነጻነትና ከዚያ ባሻገርም ለትግራይና ኤርትራ ኅብረት የቆመ ድርጅት ነበር። ከኤርትራ ድርጅቶች መካከልም ከጀብሃ ጋራ ብርቱ ቁርኝት ነበረው። ግጥሳት የያዘው አቋም በበርካታ ወጣት የትግራይ ምሁራን በተለይም በተሳሳት አባላትና ደጋፊዎች ዘንድ ተቀባይነት አላገኘም ነበር። ሆኖም የግንባሩን አቋም የሚደግፉና በአባልነት የታቀፉ የትግራይ ተወላጆች አልታጡም ነበር። ከጊዜ በኋላ ግጥሳት የያዘው አቋም ብዙ የሚያስኬደው እንዳልሆነ በመገንዘቡ የአቋም ሽግግር ለማድረግ ወሰነ።

ግጥሳት የአቋም ለውጥ እንዲያደርግ ከፍተኛ ግፊት ያደርጉ ከነበሩት መካከል በመቀሌና አካባቢ የእድገት በኅብረት ዘመቻ ጣብያዎች ተሰማርተን ሳለ ከድርጅቱ አባላት ጋራ ስንገናኝ የነበርነው የተሳሳት አባላት ነን። ግጥሳት ከተሳሳትጋ ቶሎ ካልተዋሐደ ድጋፋችንን እንደማንሰጠው በወቅቱ የግጥሳት የሕዝብ ግንኙነት ሠራተኛ ለነበረውና በድፍረት ከተማ ድረስ በመዝለቅ ብዙ ሰዎችን ያነጋግር ለነበረው ተፈራ ካላ ገልጸንለት ነበር። ተፈራም ያነሣውን ጉዳይ በድርጅቱ ሊታይ እንደሚችልም ቃል ገብቶልን ነበር። በሌላ በኩል ተሳሳትም ከግጥሳት ጋራ ያለውን ግንኙነት በውይይትና በመዋሐድ እንዲፈታ ባገኘነው አጋጣሚ ሁሉ እናሳስበው ነበር። የብዙዎች የተሳሳትና የግጥሳት አባላትና ደጋፊዎች አመለካከትም ተመሳሳይ ነበር። ከዚህ በአባላቱና በታጋዮቹ በተነሡ ግፊቶች ምክንያት ተሳሳት ከግጥሳት ጋራ ለመደራደር ዝግጁ እንደሆነ ይገልጻልን ነበር። እንዲያውም በአንድ ወቅት የግጥሳትን አባላት ለማግኘት ስላልተቻለ የሚገኙበትን ሁኔታ እንድናመቻች መቀሌ ለነበርነው የጎቡእ መዋቅር አመራር አባላት ከተሳሳት መልእክት ደርሶን ነበር። በዚህ መሠረትም ቀጠሮ ለመያዝ ከተሳሳት የተጻፈውን ደብዳቤ በሚቹ በደክተር ገብረ ኪሮስ አሰግድ አማካይነት የግጥሳት የአመራር አባል ለነበረው ታላቅ ጭንድሙ ኃይለ ኪሮስ አሰግድ ደርሶ ተሳሳት ከግጥሳት ጋራ ኤርትራ ምድር የሮና ላይ ተገናኝቶ የመጀመሪያውን የውሕደት ድርድር አኪያሄደ⁴⁵። ግጥሳት ከአባላቱና ከደጋፊዎቹ በደረሰበት ጫና የውሕደት ውሳኔ ላይ ለመድረስ መሠረታዊ የአቋም ሽግግር አድርጎ በጽናት ያራምደው የነበረውን የትግራይ ጥያቄ የቅኝ ግዛት ነው የሚለውን አቋሙንና ነጻ ትግራይ ብሎም ኤርትራን ያካተተ የትግራይ ትግሪኒ ግዛት የማቋቋም ዓላማውን ውድቅ አደረገው። እንዲሁም የድርጅት የአመራር አባላትም በዴሞክራሲያዊ አግባብ አባላቱ በሚያቋቁሙት ጉባኤ መመረጥ እንዳለባቸው አመኑ⁴⁶። እነዚህን መሠረታዊ የአቋም ሽግግሮች ግጥሳት እውነተኛ ውሕደት መፈለጉን የሚያመላክቱ ናቸው።

በዚህ መንፈስ ስምምነት ላይ ከተደረሰ በኋላ ሁለቱ ድርጅቶች ሠራዊታቸውንና አጠቃላይ ድርጅታቸውን የሚያዋህዱበት ጊዜና ቦታ ተቆርጦ በምሥራቅ ትግራይ ከዛጎንበሳ ሰሜን ምሥራቅ በምትገኘው ኤርትራንና ትግራይን በምታዋስነው ዘገብላ በተባለች ስፍራ የውሕደት ክንውኑ እንዲኪያሄድ ስምምነት ላይ ተደረሰ። ይህን ውሕደት ተግባራዊ ለማድረግም የተሳሳት ሠራዊት ከምዕራብ ትግራይ ተጉዞ መነኩስይቶ በሚባለው ዛጎንበሳ አካባቢ ወደሚገኘው የኤርትራ መሬት ደረሰ። ይህ አካባቢ ውሕደት እንዲኪያሄድበት ከተመረጠው ዘገብላ ብዙ አይርቅም ነበር። የተሳሳት ሠራዊት ለውሕደት መጥቶ ባረፈበት አካባቢ በድንገት ጥቂት የግጥሳት ታጋዮች ማለትም እነ አብርሃ በርህ /ወዲ ሰብዓ/፣ ሃይለ ሱብያና ሻምበል ወልደንችኤል ካሕሳይ መጥተው ከአንዳንድ የተሳሳት ታጋዮች ጋራ

⁴⁵ ዝኒ ከማሁ፣ የሀውሳት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 31
⁴⁶ ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 32-33

ተገናኙ።⁴⁷ በድርጅታቸው ውስጥ ያለውን አንዳንድ አሳሳቢ ሁኔታም ገልጸውላቸው በድርጅቱ ውስጥ የዴሞክራሲ ሽታ እንደሌለና በርካታ የድርጅቱ አመራር አባላት እንደተገደሉ ነገሯቸው።

ሌላው የገለጹላቸው ምሥጢር፣ ድርጅቱ ለሦስት እንደተከፈለና እነ መምህር ዮሐንስ ተክለሃይማኖት ከሚመሩት ቡድን ሌላ፣ በአካባቢው እየተንቀሳቀሱ ያሉ በግራዝማች ካሕሳይ ዶሪና በደጀን ተሰማ የሚመሩ ሁለት ቡድኖች እንደነበሩ ነው። ይህን ያዳመጡት የተሳሳተ ታጋዮች ከዚህ መሰል ድርጅት ጋራ የውሐደት ስምምነት ማድረግ የለብንም፤ እንዲያውም ውሐደቱ እንዳይደረግ የሁለቱን ድርጅቶች አመራር አባላት ማሰር አለብን የሚል አቋም ያዙ። መዋሐድ ያለብንም ጉዳዩ ከተጣራ በኋላ ነው የሚል ሐሳብም አንሸራሸሩ። ይህን እንቅስቃሴ ከጀመሩት መኻል አውግሎም ወልዱ፣ አርአያ ወልደሚካኤል /አሕፈሮም/፣ ንርኤና መለስ ዜናዊ ይገኙበታል።⁴⁸ ሆኖም እንቅስቃሴውን እያኪያሄዱ እንደሆኑ የተሳሳተ አመራር ሰምቶ ሁሉንም አስጠርቶ እንቅስቃሴያቸውን ካላቆሙ ከባድ ቅጣት እንደሚጠብቃቸው ማስጠንቀቅያ ተሰጣቸው። አመራሩ ይህን ማስጠንቀቅያ ቢሰጥም የተሳሳተ ታጋዮች ከግጥሙ ጋራ ለመዋሐድ ዝግጁ እንዳልሆኑ ተገንዝቦ ስለነበር እርምጃ ለመውሰድ እንደተዘጋጀና እስከዚያው ድረስ ግን ታጋዩ በንቃት እንዲጠብቅ አሳሰበ።

ግጥሞች የነበራቸውን ሠራዊት ከተሳሳተ ሠራዊት ጋራ ለማዋሐድ ተዘጋጅተው እያሉ የተሳሳተ አመራር የግጥሙን ኃይል በዕንቅልፍ ላይ እንዳለ በቁጥጥር ሥር ለማዋል ሄራ ጠነሰሰ። ይህን ሄራ ተግባራዊ ያደርግ ዘንድም እያንዳንዱ የተሳሳተ ታጋይ ከግጥሙ ጋራ ከተገናኙ በኋላ አንድ ለአንድ አብሮ እንዲተኛና ጎሕ ሊቀድ ሲል የተኩስ ምልክት ሲሰጠው አብሮት የተኛውን የግጥሙ ታጋይ መቆጣጠር እንዳለበት ምስጢራዊ ምልክት ተላለፈለት። የተሳሳተ ታጋዮችም ትእዛዙን ለማስፈጸም ሌሊቱን ሙሉ በንቃት ጠብቀው ጎሕ ሊቀድ ሲል ምልክት ሲሰጣቸው አገር አማን ነው ብለው ከወደፊት ጓዶቻቸውን ተቃቅፈው የተኙትን የግጥሙ ታጋዮች እጅ ወደ ላይ አሏቸው። አብዛኛዎቹ በነገሩ ግራ ተጋብተው ትጥቃቸውን ሲያስረክቡ፣ ኮስታራ፣ ልቦ ደንዳና፣ ጀግናና መልክ ቀና የነበረው የማነ ገብረ መስቀል ግን እጅ ወደ ላይ ብሎ ነገር የለም ብሎ ጠመንጃውን ለማነጣጠር ሲሞክር በጥይት ተመቶ ሕይወቱ ዐለፈ። ተፈራ ካላም እንዲሁ ለመተኮስ ቢሞክርም ከተመደቡለት ታጋዮች በተጨማሪ ሌሎች ደርሰው መሣሪያ ስለደቀኑበት እጁን ሰጥቶ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ግን ከእስር አመለጠ። ከደርግ ሌላ ትጥቃችንን ሊያስፈታና ሕይወታችንን ሊቀጥፍ የሚችል ኃይል የለም ብለው ወደ ትግል ሜዳ የተሰማሩት የግጥሙ ታጋዮች ድንገት ሳያስቡት ትጥቃቸውን ሲፈቱም እጅግ ተደናገጡ።

የማነ ገብረ መስቀልን በመጠኑም ቢሆን ዐውቀው ስለነበር ስለማንነቱ ትንሽ ሳልናገር ባልፍ ይከነክነኛል። የማነ የትውልድ ስፍራው ከተገደለበት በቅርብ ርቀት የምትገኘው የጉሎማክዳ አንዲት መንደር ስትሆን የአንደኛና የሁለተኛ ደረጃ ትምህርቱን በዓዲግራት አግክዟ ትምህርት ቤት ተከታትሎ በወቅቱ ልዑል በዕድ ማርያም ተብሎ በሚታወቀው የዩኒቨርሲቲ መሰናዶ ትምህርት ቤት የአስራ ሁለተኛ ትምህርቱን አጠናቆ በ1966 ዓ.ም. የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የአንደኛ ዓመት ተማሪ ነበር። የማነ እንደ አብዛኛዎቹ የዘመኑ ወጣቶች ሁሉ ከትምህርት ይልቅ ለፖለቲካው ልዩ ትኩረት ሰጥቶ ከጓደኞቹ ጋራ ድፍረት የተሞላበት ክርክርና ውይይትን ያዘወትር ነበር። ከአዲስ አበባ ወደ ትግል ሜዳ ሲያመራ መቀሌ ላይ አፈላልጎ አግኝቶ በሰፊው ስንጫወት፤ «ከእንግዲህ ወደ አዲስ አበባ አልመለስም፤

⁴⁷ ከህወሓት መሥራቾች አንዱና ለረጅም ጊዜ የድርጅቱ ማዕከላዊ ኮሚቴ አባል ከነበረው ከአውግሎም ወልዱ የተገኘ መረጃ
⁴⁸ ዝኒ ከማሁ

ጥናልባት ዕድል ገጥሞን ድል ከተቀዳጀን ወደ ከተማ እመለስ ይሆናል። አለበለዚያ ግን ሌላ አማራጭ የለኝም፤ ጠመንጃዬንና ስምዬን ተሸክሜ በትውልድ ቀዬዬ እንቀሳቀሳለሁ፤ ከተሠዋሁም እዚያ እቀራለሁ፤ ትጥቅ ለማንገብ ንጉሻለሁ። ካንተጋም ሁኔታው ከፈቀደ ቸር ይግጠመን» ብሎኝ ነበር።

ተሐህት ግንካትን ትጥቅ ካስፈታ በኋላ የግንካትን ተራ ታጋዮች እንደምርጫቸው ትግሉን እንዲቀላቀሉ ወይም ወደ መኖሪያ ቀዬአቸው እንዲመለሱ ሲያደርግ በድርድሩ ተሳታፊ የነበሩትንና የአመራር አባላት ግን በቁጥጥር ሥር አውሎ ዘብጥያ ላካቸው። ዘብጥያ ከተላኩት የአመራር አባላት መካከል የድርጅቱ ሊቀመንበር የነበረው መምህር ዮሐንስ ተከለሃይማኖትና የአመራር አባል የነበረው ለጋው ወጣት ተማሪ ታደሰ ጥላሁን ይገኙባቸዋል። የተሐህት አመራር ይህን እርምጃ የወሰደው ግንካት ኢ-ዴሞክራሲያዊ በሆነ አግባብ የአመራር አባላቱን ስለገደለና ወንጀል ሰለፈጸመ ነው የሚል ክርክር ሲያነሣ ቆይቷል። ይህ ከሆነ ለምን የውሕደት ስምምነት ሐሳብ ላይ ተደረሰ? ከውሕደቱ በፊት ግንባሩ ዙሪያ በቂ መረጃ ተሰብስቦ ለውሕደት ብቁነቱ እንዲገመገም ለምን አልተደረገም? የግሉ ጥያቄዎች ሲቀርቡ፤ ችግሩን ያወቅነው የውሕደት ስምምነት ተደርሶ ተግባራዊ እንዲደረግ ጥቂት ጊዜ ሲቀረን ነበር፤ ለመዋሐድ ስለቸኮልን ጊዜ ወስደን ጉዳዩን ለማግራት አልቻልንም፤ የሚሉ መልሶች ተሰጥተዋል። አሁን አሁን ሳስበው ግን ይህ መከራከሪያ አላማኝ አልነበረም። የውሕደት ስምምነት ከመደረጉ በፊት ስለሚዋሐደው ድርጅት አስተማማኝ መረጃ ማግኘት የግድ ይላል፤ ያ ካልሆነ ግን ተደራዳሪው ቡድን ግንባራው ጉዳይ ላይ ውሳኔ እየሰጠ ነው ማለት ነው። ወደ ውሕደት ውሳኔ ከመደረሱ በፊት ኋላ ላይ ያገኘነው መረጃ አልነበረንም፤ የሚለው የአመራሩ አገላለጽ ቅንና ትክክለኛ አልነበረም፤ ከተጠያቂነትም አያድነውም። የተሐህት አመራር ድርድሩ እስኪጠናቀቅ ድረስ ግንካት ተፈጽሟል የተባለውን ግድያ አላውቅም ቢልም የድርጅቱ ከፍተኛ አመራር አባል የነበረው አረጋዊ በርሄ በጻፈው «የተሐህት የፖለቲካ ታሪክ» ግን ከስምምነቱ በፊት ጉዳዩ ለድርድር ቀርቦ እንደነበር ገልጿል። እንደ አረጋዊ በርሄ አገላለጽ ለድርድር ከቀረቡት ፕስት አንኳር ጉዳዮች አንዱ «አማረ ተስፋ፣ ሙሴ ኪዳኔና ተስሰተ ውኃህ የተባሉ ዕውቅ የግንካት አባላት ያሉበት ስለማይታወቅ ሁኔታቸው ግልጽ እንዲሆን»⁴⁹ የሚል ነበር።

ግንካት ከፍ ብሎ በተጠቀሰው አኳኋን የትጥቅ ትግል ህልውናው ቢያከትምም ፖለቲካዊ ህልውናው በቀላሉ ሊዳፈን አልቻለም ነበር። ከምዕራብ ትግራይ ገሥግሦ ወደ ምሥራቅ ትግራይ የዘለቀው ተሐህት ያቋቋምነውን ድርጅት አፈረሰ፤ በተሐህት የተወሰደው እርምጃ ኢ-ዴሞክራሲያዊ ነው፤ የሚሉ አስተሳሰቦች በምሥራቅና በደቡብ ትግራይ በሚገኙ በርካታ የግንካት አባላትና ደጋፊዎች ዘንድ ብርቱ ቅሬታን አሳድሮ ነበር። በእርግጥ የግንካት ግስጥ ዴሞክራሲ መጥፎ እንደነበር ግልጽ ነው። ጥቂት የድርጅቱ የአመራር አባላት በተራዎቹ የአመራር አባላት ላይ የሞት ብይንና ቅጣት የሚሰጡበት ሁኔታ እንደነበረም አባላቱ መስክረዋል። ከግንካት አመራር አባላት በርካታዎቹ ያለአግባብ የተረሸቡበት ሁኔታ እንደነበርም የጀብሃ ተወካዮች በተሳተፉበት የማግራት ሂደት ይፋ ሆኗል። እንደ፣ 1ኛ/ አማረ ተስፋ፣ 2ኛ/ ሙሴ ኪዳኔ፣ 3ኛ/ ሰዒድ አሕመድ ቲያም፣ 4ኛ/ በርሀ ተወልደ ብርሃን፣ 5ኛ/ ተክላይ ወልደ ዮሐንስ፣ 6ኛ/ ዮሐንስ ዓንደ ብርሃን፣ 7ኛ/ ተሸሰተ ውኃህ፣ የመሳሰሉት ወጣት የግንካት አመራር አባላት በሌላው የአመራር ቡድን በተለይ በእነ ዮሐንስ ቡድን ውሳኔ ሰጭነት በአስቃቂ መንገድ እንደተገደሉ ታውቋል።⁵⁰ በተለይ ከአራተኛ እስከ ሰባተኛ ተራ ቁጥር ስማቸው የተጠቀሰው የአመራር አባላት ግድያ

⁴⁹ Aregawi Berhe, op.cit., p.81
⁵⁰ ibid., pp. 82-83፣ ዝኒ ከማሁ፣ አውዓሉም ወልዱ እንደነገረኝ

የተፈጸመው በጭካኔያቸው በታወቁት የጀብሃ ፈዳያን መሪዎች ሳሊሕ ሹሚና መሐመድ ቅድሚያ እንደነበር ይነገራል⁵¹። ቁጥር አንድና ቁጥር ሁለት ደግሞ በመርዝና በዘነዝና እንደተገደሉ የጀብሃ ተወካዮች ለተሳተፉበት አጣሪ ቡድን ይፋ አድርገዋል።

ሆኖም የግንኙነት አመራር ይህን መሰል ከፍተኛ ኢ-ዴሞክራሲያዊና ኢ-ሰብአዊ ተግባር ቢፈጽምም ተቀናቃኙ በነበረው ተሐህት የአመራር አባላቱ ጥፋተኞች ተብለው ሊረሸኑና ድርጅቱ እንዲፈርስ ሊበየበበት ባልተገባ ነበር። አሁን መለስ ብዬ ሳየው፤ ተሐህት የወሰደው እርምጃ ትክክለኛ አልነበረም። ግንኙነት ራሱን የቻለ የፖለቲካ ድርጅት እንደመሆኑ በውስጡ ለሚፈጠሩ ችግሮች መፍትሔ ማበጀት የነበረበት ራሱ መሆን ነበረበት። ውሕደቱ በቅጡ ሳይፈጸም ተሐህት ተቀናቃኙ የሆነውን ግንኙነት ላጠፋው ጥፋት ራሱ መርማሪና ዳኛ ሆኖ ውሳኔ መስጠት የሚያስችለው አሠራርና የሕግ ማዕቀፍ አልነበረም። ከሕግ አንጻር አንድ ድርጅት ሌላን በነጻነት የተደራጀን ድርጅት የሚዳኝበት ሥልጣን የለውም። ከፖለቲካ አንጻርም እንዲሁ አንድ ድርጅት ሌላውን ጥፋተኛ ነው ብሎ የሚገመግምበትና ውሳኔ የሚያሳልፍበት መሠረት የለውም። አልተሳካም እንጂ ለነገሩማ እኛ ተሐህቶችም በጅምላ ጭፍጨፋና በዘር ማጥፋት ወንጀል ከተከሰሰው ደርግጋም አብረን ለመሥራት የሰላም ጥሪ አቅርበን ነበር⁵²። በመሆኑም፤ ግንኙነት ወንጀለኛ ድርጅት ነውና መፍረስ አለበት ብሎ ተሐህት የወሰደው እርምጃ ትክክል አልነበረም ባይ ነኝ።

በግንኙነት ላይ በተወሰደው እርምጃ እጅግ የተደናገጡትና የተቆጡት የኢርትራ ድርጅቶች በወቅቱ ተሐህት ላይ ከፍተኛ ጥርጣሬ አድርባቸው ነበር። በተለይ የግንኙነት አሳዳሪ ነኝ ይል የነበረው ጀብሃ ከቁጣ ዐልፎ በተሐህት ላይ እርምጃ ለመውሰድም ቃጥቶት ነበር። ጉዳዩ ቶሎ ተጣርቶ መልስ እንዲሰጠውም ተሐህትን ጠይቆ በዚህ መሠረት አንድ አጣሪ ቡድን ወደ ትግራይ ምሥራቃዊ ዞን ማርዋ ከተባለችው ስፍራ ድረስ በመዝለቅ የማጣራቱን ተግባር አኪያሂዷል። አጣሪው ቡድንም በቁጥጥር ሥር ከሞሉት ውስጥ የግንኙነት ሊቀመንበርን መምህር ዮሐንስ ተክለሃይማኖትን አነጋግሯል። የማጣራቱን ውጤትም ለድርጅቱ አመራር አቅርቦ ጀብሃ በተወሰደው እርምጃ ባይደሰትም የፈሰሰ ውሃ አይታፈስ ሆኖበት የወሰደው ተጨባጭ እርምጃ አልነበረም። ያደረገው ቢኖር ከተሐህት ጋራ ሊፈጥር ያሰበውን ድርጅታዊ ግንኙነት ዘግይቶ እንዲጀመር ማድረግ ነበር። አጋሬ ነው ይለው የነበረው ድርጅት በመመታቱ አንገራገረ እንጂ ጀብሃ ራሱም ከግንኙነት የባሰ ኢ-ዴሞክራሲያዊና ኢ-ሰብአዊ የሆኑ እርምጃዎችን በታጋዮቹና በሕዝብ ላይ በማድረስ የታወቀ ነበር። በተለይ በርካታ ኢትዮጵያውያንን የመንግሥት ሰላዮች ናቸው በማለት በማፈን ከሕግና ከሰብአዊ መብት አግባብ ውጭ ረሸኗል። ይህንን ድርጊቱን በድብቅ የሚያካሂደው ሳይሆን በመጽሔቶቹ በይፋ የሚያሰፍረው ነበር። ተሐህት ግንኙነትን ካጠፋና ካፈረሰ በኋላ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ የግንኙነት አጋር ከነበረውና በዐፈናና በኢ-ሰብአዊ ድርጊቶቹ ከሚታወቀው ከጀብሃጋ በመርሕ ላይ የተመሠረተ ግንኙነት መሠረተ። ተሐህት ከጀብሃ ጋራ በመርሕ ላይ የተመሠረተ ግንኙነት ለመመሥረት ከበቃ ከጀብሃ ያነሰ ወንጀል ከፈጸመው ከግንኙነት ጋራ በመርሕ ደረጃ ለመተባበር ምን አስቸግሮት ይሆን? ይህን ጥያቄ ይበልጥ ያኔ የነበረው ከዚያም ኋላ የተቀላቀለው የተሐህት አመራር አባላት መመለስ ያለብን ይመስለኛል።

⁵¹ ibid., p. 205
⁵² ዝኒ ከማሁ፣ የሀውላት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 302-303

እንደ ጀብሃ ሁሉ ሻዕብያዎችም የተሳሳቱትን እርምጃ ስላልወደዱት በተወሰደው እርምጃ ላይ ግብራርያን ጠይቀው፣ ለማጣራትም ሞክረዋል። በተለይ ግንካት ላይ የተወሰደው እርምጃ እጅግ ያሳሰበው ኢሕአፓ ነገሩ በቸልታ መታለፍ እንደሌለበት ለሻዕብያዎች አሳስቦ ነበር። ሆኖም ሻዕብያ ተሳሳቱ ሲመሠረት በማሠልጠንና በመጠኑም በማስታጠቅ አጋር እንዲሆነው የሚከፈለው ድርጅት ነበርና በዚህ ጉዳይ የተነሣ ተሳሳቱ ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ ማሳደር አልፈለገም። ከማስጠንቀቅያና ወቀሳ ያለፈ እርምጃም እንዲወሰድ አልፈለገም። ሻዕብያም ሆነ ጀብሃ የኢትዮጵያን መንግሥት የሚያዳክምላቸውና ነጻነታቸውን የሚቀበል ኃይል እስካገኙ ድረስ ለኢትዮጵያ ሕዝብና ለኢትዮጵያውያን ድርጅቶች ብለው አንገታቸውን ለመስጠት ዝግጁ ስላልነበሩ በተሳሳቱ ላይ የጥቃት እርምጃ ሊወሰዱ ፍላጎት አልነበራቸውም። ሻዕብያዎች ዓቅማቸው በፈቀደው መጠን ኤርትራ ውስጥ ሌላ አማራጭ ድርጅት እንዳይኖር የሚጥሩና ከውስጥ የሚነሣውን ተቃውሞ በግፍ የሚጨፈጭፉ ስለነበሩ ከቁራ ጨኸት ዐልፎ ዴሞክራሲ ተጣሰ፣ ሰብአዊ መብት ተረገጠ፣ በማለት አቋም የሚይዙ አልነበሩም። በግንካት ላይ እርምጃ ከወሰደ በኋላ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ተሳሳቱ ከሻዕብያ ጋራም ስትራቴጂያዊ ግንኙነት አለኝ በማለት የጋራ መግለጫ አወጣ። አሁንም ተሳሳቱ ሻዕብያ መንካዕ ብሎ የፈረጃቸውን የውስጥ ተቃዋሚዎቹን በግፍ እንደጨፈጨፈ እያወቀ ለምን ከኔ ጋራ ግንኙነት መፍጠር አይችልም አላለም? ለምንስ ወደ ፍርድ አላቀረበውም? ይህም በወቅቱ ከነበረው የተሳሳቱ አመራር መልስ የሚሻ ጉዳይ ነው።

4.2 የተሳሳቱና የተሳሳት-ጠኮ/ኢዴጎ ግጭት

ከግንካት ቀጥሎ ተሳሳት በከፍተኛ ግጭት ውስጥ የተጠመደው መጀመሪያ ተሳሳት-ጠኮ ጿላ ላይ ኢዴጎ ከተባለው ድርጅትጋ ነበር። ተሳሳት በምዕራብ ትግራይ የነበረውን ኃይሉን እስካሰበ ግንካትና ኢሕአፓ/ኢሕአሠ ወደሚገኙበት ምሥራቃዊ ትግራይ ከተጓዘ በኋላ ጥዕራብ ትግራይ ውስጥ ከፍተኛ ስለተፈጠረ ተሳሳት-ጠኮ የሚባለው ድርጅት በምዕራብ ትግራይ እንቅስቃሴውን ማስፋፋት ጀመረ። እንቅስቃሴውን በፍጥነት በመስፋፋቱም በአካባቢው ከነበረው የተሳሳት ቀሪ ኃይልጋ መተናከስ ጀመረ። ይህን ሁኔታ ያልተቀበሉት የተሳሳት አመራርና አባላቱም ተቃውሟቸውን ማስመት ጀመሩ።

ተሳሳት-ጠኮ ከተሳሳትጋ ወደ ከረረና ወደባስ ችግር የገባው ግን ዕውቁን የተሳሳት መሪ ሴሉልን /ገሰሰ አየለን/፣ የዩኒቨርሲቲ ሁለተኛ ዓመት ተማሪ የነበረውን ሠናይን /ሙሉጌታ ፌሐሳይን/ እና ሌላ ሦስተኛ የተሳሳት ታጋይ በ1968 ዓ.ም. በጋ ላይ በገደለበት ወቅት ነበር። ግጭቱ የተከሰተው ጠኮ ሽሬ እንደ ሥላሴ ድረስ ዘልቆ እዚያ የነበሩትን መኪኖች ግርኮ በማንቀሳቀስ ወደ ቆላው አዲያቦ ባመራበት ጊዜ ነበር። ጠኮ ከነዚህ መኪኖች ሙካከል በወቅቱ ሰሜናዊ ትራንስፖርት አክሲዮን ማኅበር ወይም ግስላ ወይም ደግሞ በአካባቢው ሕዝብ አጠራር «ሐጂ ዓብዱ» የሚባለውን የሕዝብ ማመላለሻ መኪና በምርኮ ጫዶ ነበር። የጠኮ አባላት መኪናውን ይዘው ዓዲ ነብሪኢድ በተባላቸው ከሽሬ 42 ኪሎ ግትር ያህል ርቀት ባላቸው ትንሽ ከተማ ሲደርሱ ስሉልና ጓዶቹ ድንገት ሲያዩ ሙኪናውን አስቆመው ይህ የሕዝብ ንብረት ስለሆነ መወሰድ የለበትም ብለው ይከራከራሉ። የጠኮ ሰዎችም አንተ ምን ያገባሃል? ይህ በምርኮ ያገኘነው ንብረት ስለሆነ ልታስቆመን አትችልም ይሉታል። በዚህ ሰበብ በተፈጠረው ንትርክ ጠራናፊቶች ስሉልንና ሁለቱን ጓዶቹን ተኩሶው ይገድሏቸዋል።

ስሁል በ1968 ዓ.ም. በወርሐ የካቲት ዲማ ላይ እስከተደረገው የአመራር ምርጫ ድረስ የተሳሳተ የመጀመሪያው ሊቀመንበር⁵³ ሆኖ አገልግሏል። ስሁል ድርጅቱን ለአንድ ዓመት በሊቀመንበርነት መርቶ እግር እንዲተክል ከማድረጉ በተጨማሪ በአካባቢው ሕዝብ ከፍተኛ ተወዳጅነትና አክብሮት የነበረው በመሆኑ ድርጅቱን ከአካባቢው ሕዝብ ጋራ በማስተዋወቅ ረገድ ትልቅ ሚና ነበረው። እንዲያውም በአካባቢው ከተሳሳተ ይልቅ ስሁል ይታወቅ ስለነበር ሕዝቡ አልፎ አልፎ ተሳሳተን የስሁል ድርጅት እያለ ይጠራው ነበር። በመሆኑም የስሁል መገደል መላውን የሽፌ ሕዝብና ተሳሳተን ቀሰቀሰ። አንድ አውቶቡስ ሙሉ የጠኮ ታጣቂን አስቁሞ አውቶቡስን ለማስመለስ ያደረገው ሙከራም የነበረውን ድፍረት ያንጸባርቃል። ጠራናፊቶች በበኩላቸው ታጋዮችን የገደሉት ያን ያህል ሠራዊት ይዘው በሦስት የተሳሳተ ታጋዮች መታገታቸውን እንደንቀት ቆጥረውት ሊሆን ይችላል። ያም ሆነ ይህ አሳዛኝ ድርጊት ተፈጻሚ ስሁልም የረጅም ዓላማውን ሳያሳካ በአጭሩ ተቀጠፈ።

ስሁል የሰሜን ትራንስፖርት የሆነውን መኪና ለማስቆም የተገደደበትና እንዲህ በእልክ የተፋጠነበት ሌላው ምክንያትም የሰሜን ትራንስፖርት አ/ማ አውቶብስ በሐጂ ዓብዱ ቤተሰብና በራስ መንገሻ ሥዩም ባለቤትነት የተቋቋመ የግል ኩባንያ ቢሆንም ለትግራይ ሕዝብና በወቅቱ ተጀምሮ ለነበረው የተሳሳተ እንቅስቃሴ ይሰጠው የነበረው ድጋፍ ከፍተኛ ስለነበርም ሊሆን ይችላል። በእንቅስቃሴው ተሳታፊ የነበሩ ተማሪዎችን ከአዲስ አበባ ወደ ትግራይ እንዲሁም ከትግራይ ወደ አዲስ አበባ ሲንቀሳቀሱ በልዩ ሁኔታ እጅግ ዝቅተኛ በሆነ ታሪፍና በነጻም ያንጉዛቸው ነበር። በ1968 ዓ.ም. መጀመሪያ ገደማም አስር ሺሕ ብር ለድርጅቱ በምሥጢር መለገሳቸውንም ስሁል በነበረው የአመራር ቦታ ሳያውቀው አይቀርም ነበር። በመሆኑም ለትግሉ መልካም አስተዋፅኦ ያደርግ የነበረውንና አብዛኛው የትግራይ ሕዝብ የራሱ ንብረት አድርጎ የሚቆጥረውን አውቶቡስ በምርኮ ሲሄድ በዝምታ ሊመለከት ባለመቻሉ ሕይወቱን ከፍሏል።

ከስሁል ግድያ በኋላ ተሳሳተ ወድያውኑ በጠኮ ላይ ጦርነት አወጀ። ራቅ ብሎ በምሥራቅ ትግራይ ተሰማርቶ የነበረውን ኃይሉን አሰባስቦም በጠራናፊት ላይ ጥቃት ፈጽሞ በአጭር ጊዜ ብትንትኑን አወጣው። ብዙ የጠራናፊት ታጋዮች ሲማረኩም የተወሰኑም በፍቃዳቸው ተሳሳተን ተቀላቅለው ብርቱ ተዋጊዎችና የጦር መሪዎች ሆኑ። የጠራናፊት መሪዎች ደግሞ ለጊዜው ከስፍራው በማፈግፈግ መልሰው ለመቋቋምና ለመደራጀት ሞከሩ።

ይህን በተሳሳተና በጠኮ መካከል የተቀሰቀሰውን ጦርነት የአዲያቦ ሕዝብ ስላልተቀበለው የአካባቢው ሽማግሌዎች ሁለቱን ድርጅቶች አስታርቆ ፀረ-ደርግ ትግላቸውን እንዲቀጥሉ ለማድረግ ከፍተኛ ጥረት አድርጓል። በዚህ መሠረትም የተሳሳተና የጠኮ መሪዎች ተደጋጋሚ ተገናኝተው ፅርቅ ለመፍጠርና አብረው ለመሥራት ተስማሙ። በዚህ ረገድ የአዲያቦ ሽማግሌዎች ያደረጉት ጥረት እጅግ የሚያስገርም ነበር። በሁለቱ ድርጅቶች መካከል የተፈጠረው ግጭት ብዙ ደም እንደሚያፋስስና ሳንካው መጥፎ ሊሆን እንደሚችል በመገንዘብ ይህን የእርስ በእርስ ጦርነት ለማስቆም መሞከራቸው የሚደነቅ ሆኖ በትጥቅ ትግል የተሰማሩ ድርጅቶች በጋራ ደርግን መግጠም አለባቸው የሚል ሐሳብ ማራመዳቸው ደግሞ ይበልጥ አድናቆትና ክብር የሚያሰጣቸው ነው። በወቅቱ ትጥቅ ያነገቡ የትጥቅ ትግል አራማጅ ድርጅቶች የመጠፋፋት ስትራቴጂን ሲያቀናቅኑ ሕዝቡ የጋራ ባላንጣቸው በሆነው ደርግ ላይ እንዲያተኩሩ መክሯልም፤ ጥሯልም።

⁵³ ዝኒ ከማሁ፤ አውዓሉም ወልዱ

ጠኮ በተሳህት ተሸንፎ ከአዲያቦ ካፈገፈገ በኋላ እንደገና ኢዴን በሚል መጠሪያ ከሚታወቀው ድርጅትጋ ተቀናጅቶ በነጄኔራል መርዕድ መንገሻና በነራስ መንገሻ ሥዩም እዝማችነት ወደ ትግራይ ተንቀሳቅሷል። ኢዴን ከጠራናፊት በተሻለ የትጥቅ ዝግጅትና የተሳህትን ሠራዊት በብዙ ዕጥፍ የሚበልጥ ሠራዊት ስለነበረው ተሳህትን ለመቅጣት መጀመሪያ ያቀናው ወደ ምዕራብ ትግራይ ነበር። ኢዴን በዚህ ጦርነት ቀላል የማይባል ፍልሚያ እንደሚያጋጥመው ቢገነዘብም የነበረው የትጥቅና የሰው ኃይል ብዛት የኃይል ሚዛኑን ይለውጠዋል የሚል ግምት ነበረው። በመስከረም ወር 1969 ዓ.ም. ላይም በጀመረው ዘመቻ በተሳህት ላይ ከፍተኛ ጥቃትን በማድረግ ከባድ ኪሳራ አድርጓል። በሸራሮ፣ ዓዲ ነብሪኢድ መሰል፣ ጭዓ መስከበት፣ ማይ ኩሕሊ፣ ወዘተ... በተደረጉ ተደጋጋሚ ውግያዎች በርካታ የተሳህት ታጋዮችንና የጦር አዛዦችን ገድሏል። የተሳህት የጦር አዛዥ የነበረው ታጋይ ሙሴ ተክለና የኃይል አዛዦች የነበሩት ተስፋይ ወልደ ሥላሴ አበበሮም/፣ አርአያ ወልደ ሚካኤል /አሕፈሮም/፣ አብርሃ ማንጁስ፣ ባህ አበሎምና ሌሎች በርካታ ወጣት ታጋዮችም በነዚህ ውግያዎች ተሠውተዋል።⁵⁴ በዚህ ጦርነት አልጋነሽ የተባለች ጀግና ታጋይም ተሠውታለች። በተሳህት ታሪክም የመጀመሪያዋ መሥዋዕት ተግሽ ሴት ታጋይ ሆና ተመዝግባለች። ሆኖም በዚህ በመጀመሪያው ዘመቻው ኢዴን የፈለገውን ያህል አካባቢ አልተቆጣጠረም፤ ያሰበውንም ያህል ድልም አልተጎናጸፈም ነበር።

ኢዴን ከዚህ ከመጀመሪያው ዘመቻው በመማር እንደገና ከፍተኛ ቁጥር ያለው የጦር ኃይል እዘጋጅቶ በዚያው ዓመት በመጋቢት ወር በተሳህት ላይ ሌላ ከፍተኛ ዘመቻ አኪያሂዶ ተሳህትን ከአድያቦ ጠራርጎ አስወጥቶ ሰፊ የምዕራብ ትግራይን አካባቢ ተቆጣጠረ። በዚህ ዘመቻም በርካታ ምርጥ የተሳህት ታጋዮችና የማይናቁ ሲቪል አባላት ተሠውተዋል፤ ብዙ የሕዝብ ንብረትም ወድሟል፤ ተቃጥሏልም። ሕዝቡን በገፍ የሚያፈናቅልና ለስደት የሚዳርግ ብርቱ ጥቃት ተፈጽሟል። ኢዴን በተሳህት ላይ ይህን ከፍተኛ ዘመቻ ሲከፍት ቀደም ሲል የተጠቀሱት አገሮች ማለትም የሱዳን፣ የሳውዲ ዓረብያና የምዕራባውያን የመሣሪያና የቁሳቁስ ድጋፍ ከውስጥ ደግሞ የጀብሃ የመረጃ ድጋፍ አልተለየውም።⁵⁵ ይህን ድጋፍ ባያገኝ ኖሮም በሕዝብና በተሳህት ታጋዮች ላይ ይህን ያህል ጉዳት ባላደረሰ ነበር። ኢዴን በ1969 ዓ.ም. በጋ ላይ ከፍተኛና ተከታታይ ጥቃቶችን አኪያሂዶ በተሳህትና በሕዝቡ ላይ ከባድ ጉዳት ቢያደርስም ክረምት ላይ የነበረው ኃይል መዳከምና ዓቅሙ ግሽቆልቆል ጀመረ። ለዚህ መንሥኤ የሆኑት የሠራዊቱ ሥነ-ምግባር ጉድለት፣ በመሬት ጥያቄ ዙሪያ ያራምደው የነበረውን የሚያስጠብቅ ፖሊሲና ይከተለው የነበረው ወታደራዊ ስልት ነበሩ።

ከላይ እንደገለጽኩት፣ ኢዴንን ለመዳከም ካበቁት ምክንያቶች አንዱ በሠራዊቱ የነበረው የሥነ-ምግባር ጉድለት ነበር። ኢዴን በከፍተኛ አመራሩ የቀድሞ ከፍተኛ መኮንኖችንና ጥሁራንን ቢያካትትም መካከለኛውና ዝቅተኛው አመራሩ ውስጥ ግን በርከት ያሉ በአጼ ኃይለ ሥላሴ ዘመን የቀበሌና የወረዳ አስተዳዳሪዎችና ነጭ ለባሾች የነበሩ ግለሰቦች ስለነበሩ ሠራዊቱ ውስጥ ጠንካራ ሥነ-ምግባር ሊያስፍኑ አልቻሉም ነበር። በመሆኑም ኢዴን በሚንቀሳቀስበት አካባቢ ዝርፊያ፣ አስገድዶ መድፈርና ገበሬውን ማሽቆጥቆጥ በየጊዜው የሚከሰቱ ችግሮች ነበሩ። እነዚህ ድርጊቶች በተሳህት አስነዋሪ ተደርገው የሚወስዱና በከፍተኛ ደረጃ የሚያስቀጡ ስለነበሩ ሕዝቡ የሁለቱን አነጻጽሮ ተሳህትን በከፍተኛ ደረጃ ይደግፍ ነበር።

⁵⁴ Aregawi Berhe, op.cit., pp. 107-108
⁵⁵ ዝኒ ከማሁ፣ የሀውላት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 50-51

ሌላው ኢዴጎና ተሐህትን ይለያቸው የነበረው የፖሊሲ ጉዳይ የመሬት ጥያቄ ነበር። ኢዴጎ መሬት ለአራሹ የሚለውን ፖሊሲና የመሬት ድልድልን አይደግፍም ነበር፤ እንዲያውም ተሐህት ያኪያሂድ የነበረውን የመሬት ድልድል ይቃወም ነበር። ተሐህት በወቅቱ የመሬት ድልድል ፖሊሲ በፕሮግራሙ ከማስፈሩም ባሻገር ተግባራዊ ማድረግም ጀምሮ ነበር። በመሆኑም በመሬት አልባውና በድኻው ገበሬ ዘንድ በእጅጉ ተወዳጅነትን አፍርቶ ነበር። ከዚህ የተነሣም የመሬት አልባውና የድኻው ገበሬ ልጆች ከተሐህት ጎን ተሰልፈው ሠራዊቱን ያጠናክሩ ነበር፤ በሠራዊቱ ያልተሰለፉትም ከሠራዊት አባላት የማያንስ ድጋፍ ይሰጡ ነበር። ከኢዴጎ ጋር በተደረገው ጦርነት መሬት አልባዎች፣ ድኻ ገበሬዎችና ሴቶች ለተሐህት የሰጡት ድጋፍ ጦርነቱ በተሐህት ድል እንዲጠናቀቅ ትልቅ አስተዋፅኦ አድርጓል።

የተሐህት አመራር የኢዴጎን ሠራዊት ብዛትና አጠቃላይ የበላይነት በመገንዘብ ይህን ኃይል ፊት ለፊት በመግጠም ማቸነፍ እንደማይቻል ገምግሞ በዓዲነብሪ ኢድና በአካባቢው ከተደረጉ የመከላከልና የማዳከም ውግያዎች በኋላ የሽምቅ ውግያን ስልትን ተከተለ። ይህ ተሐህት የተከተለው የሽምቅ ውግያ ስልትም ከወራት በበኋላ ውጤታማ ሊሆን ቻለ። በዚህ በተራዘመው የሽምቅ ውግያ የተሸመደመደው የኢዴጎ ኃይል መክዳት፣ ሞራሉ ማሽቆልቆልና ተስፋ መቁረጥ ጀመረ። ይህን የተገነዘበው ተሐህትም ከወርሱ መስከረም 1970 ዓ.ም. ጀምሮ አጠቃላይና ተከታታይ የማጥቃት ዘመቻ በማድረግ ከአዲያቦ መሬት ሊጠራርገው ቻለ። በጥር 1970 ዓ.ም. ደግሞ ተከዜን ተሻግሮ ወልቃይት ላይ በኢዴጎ ሠራዊት በከፈተው ጥቃት ሙሉ ድልን ተቀዳጀ። ከዚያ በኋላ የኃይል ሚዛኑ ሁሉ ተለውጦ ተሐህት ሙሉ የበላይነቱን ተቀዳጀ።

ተሐህትና ኢዴጎ በከባድ ጦርነት በተጠመዱበት ወቅት ደርግ ቆሞ የመመልከት ፖሊሲን ይከተል ነበር። ኢዴጎ በ1969 ዓ.ም. በተሐህት ላይ ዘመቻ ከመክፈቱ በፊት እግረ መንገዱን ሐመራ ላይ የነበረውን አንድ ሻለቃ የደርግ ጦር ደምስሶ ነበር። ተሐህትን ከአዲያቦ መሬት ገፍቶ ካስወጣ በኋላም በሽፌ እንዳሥላሴ መሸጎ በነበረው ጦር ላይ ከባድ ጥቃት ሰንዘሮ ብዙ ኪሳራ አድርሶ ነበር። በሌሎች አካባቢዎችም ከደርግ ጋራ መለስተኛ ውግያዎችን አካሂዶ ነበር። በመሆኑም ተሐህትና ኢዴጎ በተካረረ ጦርነት ውስጥ መዘፈቃቸው ለደርግ ሠርግና ምላሽ ሆኖለት ነበር። ሁለቱ ደርግን እናሸንፋለን ብለው የተነሡ ባላንጣዎቹ እንዲህ መራከታቸው የተሐህትና የኢዴጎ እንቅስቃሴ ወደ መላ ትግራይና መኻል አገር ሳይስፋፋ በምሥራቅ ኢትዮጵያ ከሶማሊያ ወራሪዎች ጋራ በሰሜን ኢትዮጵያ ከኤርትራ ድርጅቶች ጋራ በሚያደርገው ፍልሚያ ላይ እንዲያተኩር ረድቶታል።

ሽፌ ላይ የነበረው የደርግ ሠራዊት ተሐህትና ኢዴጎ ሲዋጉ በቅርብ ርቀት ቢመለከትም የደርግ ሠራዊት ልባዊ ድጋፍ ለተሐህት የሚያደላ እንደነበር በወቅቱ ይደርሱን የነበሩት መረጃዎች ያመለክታሉ። የደርግ ሠራዊት በተሐህት ብርታት ከኢዴጎ ጥቃት መትረፉና ዕረፍት ማግኘቱን በሚገባ ይገነዘብ እንደነበር እጃቸውን የሰጡ ወታደሮች ይናገሩ ነበር። ተሐህት ከኢዴጎ ጋራ ጦርነት ሲያካሂድ ብርቱ የትጥቅ ችግር ያጋጥመው ስለነበር ከተለያዩ ምንጮች ትጥቅ ለማግኘት ጥረት ያደርግ ነበር። ከደርግጋ በሚደረጉ ጦርነቶችም በርካታ የጦር መሣሪያና ተተኪሽ ይገኝ ነበር። ከኢዴጎ ጋራ በሚደረጉ ውግያዎች ግን የጦር መሣሪያና ተተኪሽ የማግኘት ዕድሉ እጅግ ጠባብ ነበር። ምክንያቱም ኢዴጎም እንደ ተሐህት ለተወሰኑ ውግያዎች ብቻ የሚያስፈልገውን የጦር መሣሪያና ተተኪሽ ተሸክሞ ይንቀሳቀሱ ስለነበር ነው። በመሆኑም ተሐህት ከውግያ ውጭም ከደርግ ትጥቅ የሚያገኝበትን መንገድ ያፈላልግ ነበር።

በአመራሩ ውሳኔ ይሁን በግል ተነሣሽነት እስካሁን ድርሰ ግልጽ ባልሆነልኝ መንገድ ከኢዴጎ ጋራ የተካረሩ ውግያዎችን በምናኪያሂድበት በ1969 ዓ.ም. በጋላ ዓይ አረጋዊ በርህ ሽሬ እንዳሥላሴ ገብቶ ከደርግ ባለሥልጣናት ጋራ እንደተነጋገረ በሕዝብ ግንኙነት ሠራተኝነቴ ሰምቼ ነበር። ምስጢሩን የነገረኝ የመካከለኛው ትግራይ የሕዝብ ግንኙነት ኃላፊ የነበረው ተክሉ ሃዋዝ ሲሆን ጉዳዩን በተመለከተ እስከ አሁን ከአረጋዊ የቀረበ ይፋዊ መግለጫ የለም። አረጋዊ ከሙሴ መሥዋዕትነት በኋላ የተሳህት ጦር አዛዥ ሆኖ ኢዴጎን ለመመከትና ለመጥረግ በተደረገው ዘመቻ ራሱም ተሳትፎ ጦሩን መርቶ ለድል አብቅቷል። ከኢዴጎ ጋራ በተኪያሂደው ጦርነት ተሳህት ውስጥ በደረሰው ከፍተኛ የትጥቅ ችግር የተነሣም ሽሬ እንዳሥላሴ ላይ መሸጎ ወደ ነበረው የደርግ ጦር ሰፈር ተጉዞ በወቅቱ የማይታሰበውን ውይይት አድርጓል ይባላል። የደርግ ሠራዊት በተለይም የእንዳሥላሴ አዛዦች ተሳህትን ለመርዳት ቢፈልጉም በተግባር ግን የተፈለገው እርዳታ ሊገኝ እንዳልተቻለ ይነገራል። ድርጊቱ ተፈጽሞ ከሆነ የደርግ ባለሥልጣናት ለምን ከተሳህት ጋራ ለመገናኘት እንደፈለጉና ለምን ለመርዳት እንዳልፈቀዱ ግልጽ አይደለም።

የአረጋዊ በርህ ከደርግ መገናኘት ይፋ ቢሆን ኖሮ ውስብስብ ሁኔታ ሊፈጥር ይችል ነበር። ደርግ ኢዴጎንና ተሳህትን በጠላትነት ሲፈርጅ ኢዴጎ ደግሞ ደርግንና ተሳህትን በጠላትነት ፈርጆ ነበር። ተሳህት ኢዴጎንና ደርግን በስትራቴጂያዊ ጠላትነት ፈርጆ ነበር። በዚህ አሰላለፍ ድርጅቶች የሚከተሉትን ስልት ለቀጣዩ ድላቸውና ህልውናቸው እጅግ ወሳኝ አድርገው ይመለከቱት ነበር። ደርግና ተሳህት ግንኙነት አድርገዋል ከተባለም ለተሳህት እርዳታ ላለመስጠት የወሰኑት ምናልባት የጠላትን ጠላት የመርዳት ስልት አያዋጣም ብለው ሊሆን ይችላል። ተሳህት ይህን ከደርግ ጋራ የተደረገውን ግንኙነት በይፋ ባለማመኑም ባዘጋጀው ድርጅታዊ ታሪክ «የመኤሶን ካድሬዎች መሳፍንቱን ለመግጠም ከሠወሳትጋ ተስማምተናል እያሉ ያደናግሩ ነበር።»⁵⁶ ብሎ ያልፈዋል።

በኢዴጎና በተሳህት መካከል በተደረገው ረጅም ጦርነት ኢዴጎ በመጨረሻ ተሸናፊ ቢሆንም ተሳህት ላይ የደረሰው ኪሳራ ቀላል አልነበረም። በአፍላ የድርጅቱ እድገት ወቅት በተሳህት የተሰለፉ በርካታ የዩኒቨርሲቲና የሁለተኛ ደረጃ ተማሪዎች፣ የመንግሥት ሠራተኞችና ገበሬዎች ከባድ መሥዋዕትነትን ከፍለዋል። ያም ሆኖም ያኔም ይሁን አሁን ሁለቱ መካከል የተደረገው ጦርነት ከስልት አንጻር ትክክለኛና ምክንያታዊ ነበርን? ሁለቱ ድርጅቶች ረጋ ብለው ቢያስቡበት ኖሮ ይዋጉ ነበርን? የሚሉ ጥያቄዎችን ያስነሣል።

የተሳህት አመራር ከኢዴጎ ጋራ ወደ ጦርነት ለምን እንደገባ ለማስረዳት የተለያዩ ምክንያቶችን ሲያቀርብ ቆይቷል። አንዳንዴ ሳንወድ ኢዴጎ በከፈተብን ጦርነት ተገደን በጦርነት ተማግደናል ሲል ሌላ ጊዜ ደግሞ ከምንከተላቸው እጅግ የተራራቁና የማይታረቁ ርዕዮተ ዓለማዊና ፖለቲካዊ አቋሞች የተነሣ ጦርነቱ አማራጭ አልነበረውም ይላል። በጥርግራማችን በጠላትነት የፈረጅናቸው ፊውዳሎችና ኢምፔሪያሊስቶች በኛ ላይ ጦርነት ከፈታቸው አይቀሬ ስለነበር ጦርነቱን ማስቀረት አይቻልም ነበር ሲልም ይሰማል። ኢዴጎ በብሉም፤ የመጀመሪያውን ጦርነት የከፈተውና ጥይት የተኮሰው ተሳህት ነው፤ ኢዴጎ ወደ ጦርነት የገባው ራሱን ለመከላከል ሲል ነው፤ ይላል። እንደ እኔ ዕይታ፤ በኢዴጎና በተሳህት መካከል የተኪያሂደው ጦርነት የግድ መኪያሂድ አልነበረበትም። ወቅቱ የደርግ አምባገነን ቡድን ኢትዮጵያን ተቆጣጥሮ የዜጎች ሰብአዊ መብቶች ክፉኛ የተረገጡበት፤ የሕግ የበላይነት የጠፋበት፤ ዴሞክራሲያዊ መብቶች የተዳፈኑበት፤ የተለየ ፖለቲካ ግግራመዳቸው የሚገረፉበትና የሚገደሉበት፤ የመሰብሰብ፣ የመናገር፣ የመቃወምና

የመደራጀት መብቶች የተከለከሉበት ነበር። እንዲያውም የደርግን ሥርዓት «ፋሺስታዊ» ብለን የፈረጅንበት ነበር። በመሆኑም ማንኛውም ይህን ሥርዓት እፋለማለሁ የሚል ድርጅት ከሰልጥ አንጻር መተባበር እንጂ እርሶ በእርሶ መጠፋፋት አልነበረበትም። የርዕዮተ ዓለምና የፖለቲካ ልዩነቶች ቢኖሩም፤ እነዚህን ለጊዜው አቆይቶ ጭራሽ አላላውስ ባለው ግዙፍ አምባገነን ወይም ፋሺስት ሥርዓት ላይ ማነጣጠር ተገቢ ነበር።

የኢ.ዴ.ጎ ሊቀመንበር የነበሩትን ጄኔራል እያሱ መንገሻን በ1981 ዓ.ም. ለንደን ላይ አግኝቻቸው «ኢ.ዴ.ጎ አገር ዐቀፍ ድርጅት ሆኖ ከደርግ ጦር ለመግጠም ሲወሰን ለምን ግዙፍ ኃይሉን በቅድሚያ ወደ ትግራይ አሰማራ? ከተሳህትጋ ከመጋፈጥ ይልቅ ለምን በጎንደር፣ በጎጃምና በወልቃይት መዘጋ በኩል ተሰማርቶ የጋራ ባላንጣ የሆነውን የደርግን ኃይል አልገጠመም?» ብዬ ጠይቂያቸው ነበር። እርሳቸውም፤ «ደርግን በሌሎች አካባቢዎች መግጠም ይቻል ነበር፤ ሆኖም በአመራር አባላት አስቀድመን ትግራይን ካልተቆጣጠርን ለወደፊቱ ችግር ስለሚገጥመን፤ ትግራይን ተቆጣጥረን ወደፊት መገስገስ እንጂ ትግራይን ከበስተጀርባ መተው የለብንም፤ የሚል ሐሳብ የበላይነት አገኘ። ጄኔራል ነጋ ተገኝና ራስ መንገሻ ሥዩም የዚህ ሐሳብ ዋና አራማጆች ነበሩ። ሁላችንም የተሳህትንና የትግራይን ሁኔታ በቀላሉ ተመልክተነው ነበር። እዚያ ያለውን ሥራችንን ቶሎ ሠርተን ወደፊት መገሥገሥ እንችላለን የሚል የተሳሳተ ግምገማ ይዘን ገባን፤» ብለው መለሱልኝ። ሆኖም የሚከተሉት የቀኝ ርዕዮተ ዓለምና ቀደም ሲል በተሳህትና በጠኮ የተፈጠረው ግጭት ለውሳኔያቸው መሠረት ሆኖ ሊሆን ይችላል።

ኢ.ዴ.ጎ ግዙፍ ኃይሉን አሰማርቶ ዘመቻውን በትግራይ ለመጀመር በመወሰኑ ከተሳህት ጋራ በጦርነት መጠመዱ የግድ ይል ነበር። ተሳህት መሠረቱ ትግራይ በተለይ ደግሞ ምዕራብ ትግራይ ስለነበር ከዚያ አካባቢ ወጥቶ ድርጅታዊ ህልውናውን የሚያረጋግጥበት ሁኔታ አልነበረም። ምዕራብ ትግራይ በኢኮኖሚ፣ በወታደራዊና በውጭ ግንኙነት ረገድ ለተሳህት ወሳኝ ስትራቴጂያዊ አካባቢ ነበር። አካባቢው ከሌሎች የትግራይ ክፍሎች ሲነጻጸር ሀብታም ስለነበር ታጋዮችን በሚገባ ሊመግብ የሚችል ነበር። ሰፊ በረሃም ስለነበረው በዝቅተኛ እድገት ላይ ለነበረው ተሳህት ጥሩ ተገን ነበር። እንዲሁም ወደ ሱዳን ለሚደረገው እንቅስቃሴም ብቸኛው መንገድ፣ ወደ ኤርትራ ለሚደረገው እንቅስቃሴም አመቺ ነበር። ይህን አካባቢ መልቀቅ ለተሳህት የሞትና የሽረት ጉዳይ ነበር። ከዚህ ቦታ ሊነቅለው የሚሞክር ድርጅትም በህልውናው ላይ የመጣበት ስለነበር ጦርነት ለመግጠም ዝግጁ ነበር። እኛ ተሳህቶችም ብንሆን በወቅቱ ስንከተለው የነበረው ግራ ዘመም ማርክሲስት ርዕዮተ ዓለም የራሱ ተጽዕኖ ነበረው፤ ከጅምሩ ጠቡ እንዲካረርና ተባብሮ መሥራት እንዳይቻልም አስተዋዕክ ነበረው። ለዚህ ማስረጃ የሚሆነው የፊውዳሉ ሥርዓት ተንኮታኩቱም እስከ ደርግ ውድቀት ዋዜማ ድረስ ኢ.ዴ.ጎ ከደርግ እኩል ስትራቴጂያዊ ጠላት ተደርጎ ተፈርጆ መቆየቱ ነው። በስትራቴጂ ጠላት ተብሎ የተፈረጀ ኃይልንም ውሎ አድሮ ለማስወገድ ጥረት መደረጉ እንደማይቀር ግልጽ ነው።

ኢ.ዴ.ጎ እስከ ደርግ ውድቀት ዋዜማ ድረስ ከተሳህት/ህወሓት ጋራ የሰላም ስምምነት አላደረገም ነበር። በሰማንያዎቹ መጀመሪያ ላይ አርማጭሆ አካባቢ የተወሰነ ፀረ-ደርግ ወታደራዊ እንቅስቃሴ በማድረግ ላይ እያለ የተሳህት/ህወሓት ሠራዊት የስምሪት ማዕከሉን አጥቅቶ በርካታ የአመራር አባላትን ገድሏል፤ ማርክሲስት። በኢ.ዴ.ጎና በተሳህት/ህወሓት መካከል በተኪያሄደው ከባድ ጦርነት ያ ሁሉ ሠራዊትና ሕዝብ ካለቀና ከፍተኛ ንብረት ከወደመ በኋላ ላለፈው ጥፋት ማን ተጠያቂ እንደሆነ በግልጽ ሳይታወቅና የሰላም ስምምነት ሳይፈረም የሽግግር መንግሥቱን በጋራ አቋቁመዋል። በሽግግር መንግሥት ምሥረታ ወቅት

ሙሐት የኢዴገን አመራር አባላት ቀይ ስጋጃ አንጥፎ ሲቀበለው፤ ለሕዝቡ ግን እስከአሁን ድረስ «ኢዴገ ጠላትህ ነው» ብሎ ያስተምራል፤ ዐልፎ ዐልፎም ይቀሰቅሳል።

4.3 የተሐህትና የኢሕአፓ ግጭት

የተሐህትና የኢሕአፓ አመራር አባላት በአብዛኛው የቀድሞው የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ የተማሪዎች እንቅስቃሴ ውጤቶች ናቸው። በ1960 ዎቹ አጋማሽ በዩኒቨርሲቲው የበሩት «አብዮት»ና «ዴሞክራሲያ» የሚባሉትን የቅድመ ፓርቲ ድርጅቶች የመሠረቱትና «ግንብት» የተባለው ተሐህትን የመሠረተው ቅድመ ፓርቲ ድርጅት አባላት የአጼውን መንግሥት ለመጣል አብረው ሰላማዊ ሰልፎችን ሲያኪያሂዱ፤ በተማሪዎች ስብሰባዎች ሲሳተፉና በጋራ ሲታሰሩ፤ ሲደበደቡና ሲታደኑ የነበሩ ናቸው። «የኢሕአድ» መሥራቾችም ጌንዲሁ ቀደምት የዩኒቨርሲቲው አንቀሳቃሾች ይገኙባቸዋል። በመካከላቸውም ያን ያህል ጥላቻና መቃቃር አልነበረም። ሆኖም ከሚከተሉት የትግል አቅጣጫ የተነሣ ገና ወደ ፓርቲና ግንባር ምሥረታ ሳይደርሱ ተለያይተዋል። አብዮት፣ ዴሞክራሲያና ኢሕአዶች የኢትዮጵያ ሕዝብ የፖለቲካ ጥያቄ ዋና መሠረቱ መደባዊ ስለሆነ ለዚሁ ቅድሚያ ሰጥቶ ሙደራጀትና መሥራት ይገባል ሲሉ የማግብት መሥራቾች ደግሞ የኢትዮጵያ ሕዝብ ዋነኛ ጥያቄ የብሔር ጥያቄ ስለሆነ የትግል ስልቱም ይሁን አደረጃጀቱ ከዚህ የመነጨ መሆን እለበት የሚል አቋም ይዘው ነበር።

ሁለቱም ማርክሲያዊ ርዕዮተ ዓለም እንከተላለን ይሉ ስለነበር የሚኪያሂደው ትግል መደባዊ ይዘት እንደሚኖረውና የብሔር መብትም መከበር እንዳለበት ይስማሙ ነበር። ዋናው የግይስማሙበትና የልዩነታቸው ምንጭ ቀዳሚ ቦታ ማግኘት ያለበት የትኛው ጥያቄ ነው የግላው ላይ ነበር። በእርግጥ ከማግብት መሥራቾች አንዱ የሆነው ዶክተር አረጋዊ በርሂ ጸጸፈው መጽሐፍ የኢሕአፓ ከፍተኛ አመራር ከነበሩት ከጌታቸው ማሩ፣ ከኃይለ ዓባይና ከብርሃነ እያሱጋ ያደርጓቸው በነበሩት ወይይቶች በትግል ስልት ዙሪያም ልዩነት እንደነበራቸው ይገልጻል። «ትክክለኛው የትግል ስልትና አደረጃጀት የቱ መሆን እንዳለበት ልባዊ ውይይቶች ይኪያሂዱ ነበር። ለምሳሌ ያህል በጌታቸው ማሩና /ኢሕአፓ/ በግደይ ዘርኦ ዕዮን /ተሐህት/፣ በአረጋዊ በርሂና /ተሐህት/ በኃይሉ ዓባይና ብርሃኔ እያሱ /ሁለቱም ኢሕአፓዎች/ መካከል ይህን አስመልክቶ ውይይት ተኪያሂዷል። ሆኖም በአንድ ስሉ ጉዳይ ላይ ማለትም መኪያሂድ ባለበት የትግል ስልት ስምምነት አልነበራቸውም። በተሐህት ጩካ፣ የገጠር የተራዘመ የትጥቅ ትግል መኪያሂድ ይኖርበታል የሚል አቋም ሲራመድ፣ በኢሕአፓ በኩል ደግሞ በከተማ ዐመፅ መኪያሂድ ይኖርበታል የሚል ነበር።»⁵⁷ ይህ ክርክር የተኪያሂደው ተሐህት የትጥቅ ትግል ከመጀመሩ በፊትና እነ ጌታቸው ማሩ ከኢሕአድ ጋራ ተቀላቅለው ኢሕአፓን ከመመሥረታቸው በፊት ነበር።

ከፍ ብሎ የተገለጸው አዲስ አበባ ከተማ ላይ ተደረገ የተባለው ግንኙነት እንዳለ ሆኖ በትግል ሚዳ በተሐህትና የኢሕአፓ ጥንስስ በሆነው ኢሕአድ ለመጀመሪያ ጊዜ ግንኙነት የተደረገው ኤርትራ ውስጥ ርእሷ ዓዲ በተባለው የሻዕብያዎች የስምሪት ማዕከል ነበር። ለአንድ ዓመት ተኩል በኤርትራ በረሃ የቆዩት በብርሃነ መስቀል የሚመሩት የኢሕአድ ታጋዮችና ለተወሰኑ ሳምንታት በሻዕብያ ሥልጠና ሲሰጣቸው የነበሩት የተሐህት ተጋዮች በዚህ የስምሪት ማዕከል አብረው ነበሩ። በወቅቱ ሁለቱም ኢትዮጵያ ውስጥ የትጥቅ ትግል ለማኪያሂድ በዝግጅት ላይ ስለነበሩ አገር ውስጥ ሲንቀሳቀሱ እንዳይጋጩ ለማሳሰብ ኢሳይያስ አፈወርቂ ሁለቱን ለማገናኘትና ለማግባባት ሙከራ አድርጎ ነበር። በዚህ ጊዜ በብርሃነ መስቀል የሚመራ ቡድንና በሙሴ ተክለ የሚመራ ቡድን ለአጭር ጊዜ ተገናኝተው የራስን ዕድል በራስ በመወሰን መብት፣ በዴሞክራሲ፣ በደርግ ባሕርይ፣ ወዘተ... ዙሪያ

⁵⁷ Aregawi Berhe, op.cit., p.117

ውይይት አኪያሂደው ነበር። በደርግ ባሕርይና በዴሞክራሲ ጉዳይ ላይ በተደረጉት ውይይቶች መግባባት ላይ ቢደረስም በብሔር ትግል ዙሪያ ግን መግባባት አልተቻለም። ብርሃነ መስቀል ረዳ «የብሔር ትግል የሳብ አደሩን አብዮት የሚያደናቅፍ ነው»⁵⁸ ማለቱ መሴንና ጓዶቹን አሳዝኖ ከዚያ በኋላ ለተደረጉት ውይይቶች መጥፎ ጥላ የጣላ ይመስላል።

ተሳህት በምዕራብ ትግራይ መናኸሪያውን መሥርቶ መንቀሳቀስ ሲጀምር ኢሕአፓ ደግሞ ምሥራቅ ትግራይ ውስጥ ዓሲምባ በተባለው አካባቢ መናኸሪያውን ተከለ። ከኢሕአፓ ሌላ ግንኙነትም ዓሲምባ አካባቢ መናኸሪያውን አቋቋመ። በዚህ በዓዲ ኢሮብ ስትራቴጂካዊ አካባቢ መናኸሪያቸውን የተከሉት ድርጅቶች መቀሌንና አዲስ አበባን ጨምሮ ከትላልቅ ከተሞች ጋራ ለመገናኘት የነበራቸው ቅርበትና አመኝነት የተገነዘበው ተሳህትም ወደ አካባቢው ተሳበ። ተሳህት ወደ ምሥራቃዊው ትግራይ ያመራሁት ከግንኙነት ጋራ ለመገናኘትና ውሕደት ለመፍጠር ነው ቢልም የጉዞው ዋና ምክንያት በአካባቢው ተጽዕኖ ለማሳደር እንደነበር ኋላ ላይ ግልጽ ሆኗል። በዚያ ጠባብ በአካባቢ ይንቀሳቀሱ የነበሩት ሦስቱ ፓርቲዎች አንዱ ሌላውን ለማጥፋት እንደተንቀሳቀሱ አንዱ አብነት ከፍ ብሎ ተገልጿል። ግንኙነት በተሳህት ተውጦ ሲያበቃለትም ቀሪው ሽኩቻ በኢሕአፓና በኢሕአፓ መካከል መሆኑ አይቀሬ ነበር።

ተሳህት እና ኢሕአፓ በአካባቢው አብረው በሚንቀሳቀሱበት ወቅት አንድ የመግባቢያ ዘዴ ካላበጁ ግጭት መነሣቱ አይቀሬ ስለነበር ገና ከጅምሩ ለዚህ ጥያቄ መፍትሔ ለመስጠት ሙከራ ተደርጎ ነበር። በከተማ የሚገኙት የሁለቱ ድርጅቶች አባላትና የገጠሩ ሕዝብ በሁለቱ ድርጅቶች መካከል ግጭት እንዳይነሣ ሥጋት ስላደረባቸው ቁጭ ብለው እንዲነጋገሩና አብረው እንዲሠሩ ግሬት ያደርጉ ነበር። ድርጅቶቹም ቢሆኑ ለመግባባት ሞክረው ነበር። ጦርነት ገጥመው ኢሕአፓ ከአካባቢው እስኪያፈገፍግ ድረስ ዘጠኝ ጊዜ ድርድሮችና ውይይቶች ተኪያሂደዋል። የመጀመሪያው ይፋዊ ውይይት የተካሄደው ጥቅምት 26 ቀን 1968 ዓ.ም. በወቅቱ የተሳህት መናኸሪያ በነበረው ማርዋ ላይ ሲሆን፤ በዚህ ውይይት ከኢሕአፓ በኩል፤ ጸጋዬ ገብረ መድኅን /ደብተራው/፤ አብዱላ አያና /ሮባ/፤ ፀሐዬ ገብረ እግዚአብሔር፤ ጌታሁን ሲሳይና ብርሃነ እያሱ፤ ሲገኙ ከተሳህት በኩል ደግሞ፤ ግደይ ዘርአ ፅዮን፤ አረጋዊ በርሄ፤ ሥዩም መስፍንና ዓባይ ጸሐዬ፤ ተገኝተው ነበር። ግንኙነቱ የመጀመሪያ ስለነበር አንዱ የሌላውን አቋም ከመፈተሽ የዘለለ ፋይዳ አልነበረውም። በኢሕአፓ በኩል ተሳህቶች በምን ደረጃ ለመገናኘት እንደሚፈልጉ ጥያቄ አቅርበው የተለያዩ አማራጮችን፤ ማለትም፤ ሀ/ በማርኪሲያዊ ፓርቲ ውሕደት፤ ለ/በግንባር፤ ሐ/ መረጃ በመለዋወጥ፤ መ/ አብሮ በመኖርና ባለመነካካት ደረጃዎች ተዘርዝረው ተሳህት ከነዚህ የትኛውን እንደሚፈልግ፤ ጠይቀዋል።⁵⁹ በወቅቱ ተሳህት ያጸደቀው ይፋዊ ፕሮግራም ስላልነበረ በዚህ ደረጃ እንገናኝ ሳይል ፕሮግራም በማርቀቅ ላይ እንደሆነ ገልጾ በሦስቱ የመጀመሪያ አማራጮች ላይ መስማማት ስላልተቻለ በአራተኛው አማራጭ ለመስማማት ውይይቱ ቀጠለ። በዚህ ውይይት ሂደት ተሳህት ሊከሰት የሚችለውን ግጭት ለማስወገድ ኢሕአፓ ከትግራይ በስተ ደቡብ ባለው የአገራችን አካባቢ እንዲንቀሳቀስና ትግራይን ለተሳህት እንዲተው ሐሳብ አቀረበ።⁶⁰ በዚህ ጊዜ ኢሕአፓዎች እጅግ ተበሳጭተው ምንም ዓይነት ስምምነት ላይ ሳይደረስ ውይይቱ በቀጠሮ ተቋቋመ።

የሁለቱ ድርጅቶች ተወካዮች ኅዳር 26 ቀን 1968 ዓ.ም. ለሁለተኛ ጊዜ ሲገናኙም ስብሰባው ውጤታማ አልነበረም። እንዲያውም ሁለቱ ድርጅቶች በሚንቀሳቀሱባቸው ሁሉ አንዱ

⁵⁸ ibid., pp.117-118
⁵⁹ ዝኒ ከማሁ፤ አስማማው ኃይሉ፤ ገጽ 236-237
⁶⁰ ዝኒ ከማሁ፤ ገጽ 237፤ Aregawi Berhe, op.cit., p.118

የሌላውን ስም ማጥፋቱን ተያያዙት። ኢሕአፓዎች ተሳታፊዎች ከገዛ አገራችን ልቀቁ አሉን፤ የለየላቸው ጠባቦችና አድሃሪ የፊውዳል ፓርቲ ናቸው፤ በማለት በተሳህት ላይ ዘመቻ ሲያከያሂዱ ተሳታፊዎችም በበኩላቸው ኢሕአፓ ትምክህተኛ የንዑስ ከበርቴ ፓርቲ ነው፤ የብሔርን ጥያቄ አይቀበልም፤ በማለት በኢሕአፓ ላይ ዘመቻውን አጥፍቷል። የሁለቱ ድርጅቶች ግንኙነት እየተበላሸ ስለሄደም አስከፊ ደረጃ ላይ ከመድረሱ በፊት ታዛቢ በተገኘበት ወይይት እንዲደረግ ስምምነት ተደርሶ በጥር ወር 1968 ዓ.ም. ላይ ሻዕብያዎች በታዛቢነት በተገኙበት ሦስተኛው የጋራ ስብሰባ ተከያሄደ። በዚህ ስብሰባ ከኢሕአፓ፣ ዶክተር ተስፋይ ደበሳይ አዲስ ተወካይ ሆኖ ከመገኘቱና ፀሐዬ ካለመገኘቱ በስተቀር፣ በኢሕአፓም በተሳህትም የቀረቡት ተደራዳሪዎች የቀድሞዎቹ ነበሩ። ከሻዕብያ በታዛቢነት የተላኩት ደግሞ ባራኪና ዶክተር እዮብ ነበሩ። በዚህ ወይይት ከሁለቱም በኩል የሚነሡ አለመግባባቶችን የሚፈታ የጋራ ኮሚቴ እንዲቋቋም ስምምነት ላይ ቢደረስም የተቋቋመው ኮሚቴ ያን ያህል ውጤታማ አልሆነም።

እራተኛው ስብሰባ ሚያዝያ 1969 ዓ.ም. በኤርትራ ጸርና ላይ የተካሄደ ሲሆን ከኢሕአፓ በኩል ከቀድሞዎቹ ተደራዳሪዎች በተጫማሪ ዘርኡ ክሕሸንና ፍቅሬ ዘርጋው ተገኝተው በሁለቱ ድርጅቶች የሚነሡትን ቅሬታዎችን ለመፍታት ቀደም ሲል የተቋቋመው ኮሚቴ ፈርሶ አዲስ ስድስት አባላት ያካተተ ኮሚቴ ተቋቋመ። የሁለቱ ማኅተም ያረፈበት አንድ የጋራ መግለጫም ወጣ። በዚህ መግለጫ ተሳህት ኢሕአፓ የላብ አደር ፓርቲ መሆኑን ሲቀበል ኢሕአፓ ደግሞ ህወሓት ዴሞክራሲያዊ ድርጅት መሆኑን ተቀበለ። ይህ የስምምነት መግለጫ ሥራ ላይ ቢውል ኖሮ የሁለቱ ድርጅቶች ግንኙነት ባልተካሄደ ነበር። እንዲያውም ይህን ተከትሎ ግንቦት ወር ላይ በተደረገው ስብሰባ ሁለቱ ድርጅቶች ዴሞክራሲያዊ ግንባር ለመመሥረት ተግባራዊ እንቅስቃሴ ለማድረግ ተስማምተው ያቋቋሙት ኮሚቴ ግንባር ለመመሥረት የሚያስችሉ ነጥቦችን ይዞ እንዲቀርብ ወስነው ነበር። በስምምነት ደረጃ ይህ ይባል እንጂ በተግባር ግን ከበፊቱ ያልተሻለ ቁርሻ ነበር። እንዲሁ የሌላውን ስም የማጥፋቱ ዘመቻ ተጠናክሮ በመቀጠሉ ከዚያ በኋላ የተከያሄደው የተሳህትና የኢሕአፓ ስብሰባ በጋራ ለመሥራት የሚያስችል ሳይሆን የሚነሡ ቅሬታዎችን የሚያጸምጥ ብቻ ሆነ። ኢሕአፓዎች ነበሉት አካባቢ በተሳህት ስለተገደለው ሚሊሺያቸው ግብራርያ እንዲሰጣቸው ሲጠይቁ፣ ተሳህት ደግሞ በብዘትና በእንትጮ አካባቢ በኢሕአፓ ስለተገደለው ሚሊሺያና እንትጮ ከተማ ውስጥ ክፉኛ ስለቆሰለው ገዛኢ ስለተባለው የድርጅቱ አባል ጥያቄ ቀረበ። በዚህ ጊዜ ሁኔታው ሁሉ ተበላሽቶ ምንም ዓይነት ስምምነት ሳይደረስ ቀረ። በዚህ ከባድ ውጥረት ላይ የኢሕአፓ አባል የነበረው ስሙር የተባለ ታጋይ በጉሎ ማኸዳ ወረዳ በምድሪ ናባ ቀበሌ እንዲሁም ሚሊሺያ ታደሰ በዐምባ ሰነይቲ ወረዳ በተሳህት መገደል፣ በሌላ በኩል ደግሞ የህወሓት ሚሊሺያ የነበረው ኃይለ ማሪያም ብዙት ላይ በአስቃቂ ሁኔታ በኢሕአፓ መገደል ሁኔታውን አባባሉት። በተለይ በአካባቢው ተወዳጅ የነበረው ወጣት ሚሊሺያ ኃይለ ማርያም የተገደለው በገበያ ቀን በጥይት ተደብድቦ ስለነበር በህወሓት ታጋዮችና አባላት የፈጠረው ተጽዕኖ ከፍተኛ ነበር።

እስከ ታኅሣሥ 1970 ዓ.ም. ድረስ የተከሰቱት ግጭቶችና የቀረቡት ቅሬታዎች በግለሰቦች ላይ ያነጣጠሩ ሲሆኑ ከየካቲት 19 ቀን 1970 ዓ.ም. ጀምሮ የተከሰቱ ግጭቶች ግን ከግለሰብ ዐልፈው ወደ ሠራዊት ተሸጋግረው ነበር። ተሳህት ከመስከረም 1969 ዓ.ም. ጀምሮ እስከ ጥር 1970 ዓ.ም. ድረስ በምዕራብ ትግራይ ከኢዴጎጋ በጦርነት ተጠምዶ ስለነበር አብዛኛውን ሠራዊቱን በምዕራብ ትግራይ አሰማርቶ ሁለቱ ድርጅቶች ተፋጠው በነበሩበት በማዕከላዊና በምሥራቃዊ ዞኖች ያሰማራው ሁለት ኃይል ብቻ ነበር።

ከፍ ሲል የተገለጹትን በኢሕአፓ በኩል የሚደርሱበትን ትንኮሳዎች በተመለከተ ተሳህት ውስጥ ሁለት አዝማምያዎች ተከስተው ነበር። አንዱ አዝማምያ እነዚህ ትንኮሳዎች ወይይት

ተደርጎባቸው ቶሎ መፍትሔ አግኝተው በጋራ ደርግን የምንፋለምበት ሁኔታ ቢፈጠር የሚል ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ ከኢሕአፓ ጋራ ሰላም መፍጠር ስለማይቻል መፍትሔው ጦርነት ነው የሚል ነበር። እነዚህ አዝማሚያዎች ከታጋዩና ከታጣቂው ዐልፈው ሕዝቡም ዘንድ ዘልቀው ነበር። ግንኙነቱ በቋፍ ላይ እያለና ተሳህት ከኢዴጎጋ በጦርነት ተጠምዶ እያለ ኢሕአፓዎች ከተራ ትንኮሳ የዘለለ ግጭት በመክፈታቸው ነገሩ ይበልጥ ተባባሰ። ይኸውም በምሥራቅ ትግራይ ሶብያ በሚባል ስፍራ በነበረው የተሳህት ኃይል ላይ ተኩስ ከፍተው ጥቃት ሲፈጽሙ ተሳህት ጥቃቱን ለመቋቋም የሚያስችል ኃይል ስላልነበረው ለማፈገፈግ ተገደደ። እንዲሁም በዚሁ አካባቢ ዓይጋ በተባለው ስፍራ ተሳህት አቋቁሞት በነበረው መለስተኛ ቤዝ ዐምባ ላይ ጥቃት ከፍተው በሕክምና ላይ የነበሩትን ታማሚ ታጋዮችን አቁስለውና የተወሰኑትን ገድለው ቤዝ ዐምባውን ተቆጣጥረውት ነበር⁶¹። በዚህ ሁኔታ ተሳህት በአጠቃላይ ከምሥራቅ ትግራይ ወደ ማዕከላዊ ትግራይ ለማፈገፈግ ተገደደ። እነዚህ ድርጊቶች በቋፍ ላይ የነበረውን የተሳህት ሠራዊት እጅግ አበሳጭተውት በሁለቱ ድርጅቶች መካከል ሰላምና ዕርቅ ይሰፍን ይሆናል የሚለው ተስፋ ጭራሽ ጨለመ። ተሳህት ውስጥም በሁለቱ ድርጅቶች መካከል ጦርነት አይቀሬ ነው ይል የነበረው አዝማምያ የበላይነት አግኝቶ በአመራሩ ላይ ጫና አሳደረ። ከሞላ ጎደል ሁሉም ታጋይና አባል እየተጠቃንና እየተዋረድን መቀጠል የለብንም፤ ለደረሰብን ጥቃት ዐጸፋ መመለስ አለብን፤ በማለት አመራሩን ይወተውት ነበር።

ከዓይጋና ከሶብያ የኢሕአፓ ጥቃቶች በኋላ በሁለቱ ድርጅቶች መካከል የተኪያሄደው ከባዱና መራራው ውግያ በዐምባ ሰነይቲ መሬቶ በሚባለው አካባቢ ነበር። በዚህ ውግያ በተሳህት በኩል በጣም ጠንካራው በሐየሎም አርአያ የሚመራው ኃይል 73 ሲሳተፍ በኢሕአፓ በኩልም ጠንካራ የሚባለው ኃይል 74 ተሳትፎ ነበር። ቀኑን ሙሉ ከባድ ውግያ ሲካሄድ ውሎ አመሻሹ ላይ ኃይል 74 ተሸንፎ አፈገፈ። በዚህ ውግያ ከሁለቱም በኩል ጠንከራ የሚባሉ ካድሬዎችና ተዋጊዎች ተሠውተዋል። ይህ ውግያ ሲኪያሄድ ተሳህት ከኢዴጎጋ ሲዋጋ የነበረውን ኃይሉን ከምዕራብ ትግራይ አላስመጣም ነበር። ሆኖም ከኢዴጎጋ የነበረው ጦርነት ተቋጭቶ ስለነበርና ከኢሕአፓ ጋራ የነበረው ግንኙነትም ወደከፋ ግጭት ስላመራ ተሳህት ምዕራብ ትግራይ የነበረውንና በጦርነት ልምድ የዳበረውን ሠራዊት አስመጥቶ በኢሕአፓ ላይ አጠቃላይ ጥቃት ከፈተ። ከዚህ በኋላ ከባዱ ውግያ የተኪያሄደው ከብዙት ከተማ በስተ ደቡብ በኩል ባሉት ከፍተኛ ተራሮች ላይ ሲንቀሳቀሱ ከነበሩት ሦስት የኢሕአፓ ኃይሎች⁶² ጋራ ነበር። በዚህ ስፍራ ከባድ ውግያ ተኪያሄዶ ከሁለቱም በኩል በርካታ ታጋዮች ሕይወታቸውን አጥተዋል። ያም ሆኖም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰበትና እንዲያፈገፍግ የተገደደው ኢሕአፓ ነበር። ተሳህት ቀጥሎ ባኪያሄዳቸው ተከታታይ ጥቃቶች በአጭር ጊዜ ውስጥ ኢሕአወን በምሥራቅ ትግራይ ዓዲ አሮብ ከሚገኘው ከዋናው ቤዝ ዐምባው አስወጥቶ ወደ ኤርትራ እንዲያፈገፍግ አስገደደው። ኢሕአፓም አስቀድሞ ከጀብሃ ጋራ የፈጠረውን መልካም ወዳጅነት ተጠቅሞ ኤርትራ ውስጥ ሊጠለል ቻለ።

ኢሕአፓ ለሁለት ዓመታት ያህል ጀብሃ ዘንድ ተጠልሎ ከቆየ በኋላ በ1972 ዓ.ም. ወደ ወልቃይትና ፀለምት ለመሻገር ወሰነ። ሆኖም ይህን ለማድረግ ተሳህት/ህወሓት የሚቆጣጠረውን ምዕራብ ትግራይን ማቋረጥ ስለነበረበት በጀብሃ አጃቢነት ለመሻገር ሲሞክር ከተሳህት/ህወሓት ጋራ ጸግም ጦርነት ውስጥ ገባ። ኢሕአፓ እንደምንም ብሎ ወልቃይት ቢደርስም ተሳህት/ህወሓት ወልቃይት ድረስ ዘልቆ ጥቃት ከፍቶበት ከወልቃይትም ገፍቶ አወጣው። ከ1970 እስከ 1972 ከኢሕአፓ ጋራ የተደረገው ጦርነት

61 ዝኒ ከማሁ፣ አስማማው ኃይሉ፣ ገጽ 242
62 በዚህ ውግያ የኢሕአፓ ኃይል 66፣ 27 እና 14 እንደተሳተፉ አስማማው ኃይሉ ኢሕአወ በሚለው መጽሐፉ ገጽ 243 እና 244 ላይ አስፍሮታል።

ላይ የተደረገው ሲሆን በዚህም ጦርነት ከሁለቱም ወገኖች በርካታ ታጋዮች ሕይወታቸው ተቀጥቷል። ማርታ የተባለችው የመጀመሪያዋ የተሳህት ሴት ታጋይ የተሠዋችውም በዚህ ወልቃይት ላይ በተደረገው ውግያ ነበር።

እዚህ ላይ ከሁለቱ ድርጅቶች ጦርነቱን የጀመረውና ለጦርነቱ መቀስቀስ ተጠያቂው ማን ነው? የሚል ጥያቄ ሊነሣ ይችላል። ይህ ጥያቄ እስከ አሁን ድረስ በሚገባ ሳይመለስ ሁለቱም ድርጅቶች አንዱ ሌላውን እየወነጀለ ቆይቷል። መወቃቀሱና አንዱ ሌላውን ጥፋተኛ የማድረጉ ጉዳይ እንደጸሐፊዎች ወገንተኝነትና ዝንባሌ እየቀረበ እስካሁን ነጻና ሚዛናዊ ዘገባ አልተገኘም።

ኢሕአፓና ተሳህት/ሀውሓት ወደ ጦርነት የገቡት ከረጅም ጊዜ የሁለትዮሽ ግንኙነት መሻከር በኋላ እንደሆነ ቀደም ሲል ተገልጿል። መጀመሪያ ላይ አንዱ ድርጅት በሌላው ድርጅት ፕሮግራም ላይ ያለውን ችግር በመጠቀምና በማጥላላት ቁርሾው ተጀመረ። ተሳህት የኢሕአፓ ፕሮግራም ለብሔር ጥያቄ ቦታ የማይሰጥ ቀደምት ሥርዓቶች ያራምዱት የነበረውን ትምክሕተኛ አመለካከት የሚያንጸባርቅና በስመ ማርክሲዝም ሴኒኒዝምና ሳብአደራዊ ዓለም ዐቀፋዊነት ብዙኀንነትን የማይቀበልና ታላቋን ኢትዮጵያ ሊገነባ የሚያልም ነው፤ በማለት ይተቸው ነበር። የሚያወጣቸው ጽሑፎች የኢሕአፓ የተሳሳተና አደገኛ አቅጣጫ የሚለውን ሁሉ ለአባሎቹና ለደጋፊዎቹ በማስጨበጥ ለማጋለጥ ይሞክር ነበር። ኢሕአፓን «ግባይ ኢትዮጵያ» ወይም የትልቋ ኢትዮጵያ አቀንቃኝ በማለት እንጂ በስሙ እንኳን አይጠራውም ነበር። ይህ ስያሜ ከተሳህት ታጋዮችና አባላት ዐልፎ አካባቢው ገበሬዎች ዘንድም ዘልቆ ነበር።

ኢሕአፓም በበኩሉ የተሳህትን ፕሮግራም ያጣጥል ነበር። የተሳህት ፕሮግራም የመገንጠል መብትን ከማካተት ዐልፎ በአንድ ወቅት ለትግራይ ነጻ ሪፐብሊክ እንደሚታገል በፕሮግራሙ ማስፈሩን፤ ጠባብነት የተጠናወተውና ኢትዮጵያን ለመበታተን የቆረጠ የንኡስ ክበርቱ አድነሪ ሰብስብ መሆኑን የሚያረጋግጥ እንደሆነ ያመለክት ነበር። ከዚህ ሌላም ተሳህት የጠራና የነጠረ ማርክሲዝምን የማይቀበልና የተደናገረና የተምታታ ፕሮግራም ያለው ድርጅት ነው ብሎ ይተቸው ነበር። በአጠቃላይ ተሳህትን እልም ያለ «ጠባብ ድርጅት» ነው ብሎ በመፈረጅ በኢትዮጵያ ሕዝብ የትግል እንቅስቃሴ ሂደት ዐደናቃፊ ሚና እንደሚጫወት አድርጎ ያቀርበው ነበር።

ከፍ ብሎ ከተጠቀሱት ልዩነቶች የተነሣም አንዱ የሠራውን ሌላው እያፈረሰ ግጭትና አለመግባባት መቀጠሉና በዚህም ምክንያት የታጋዮች ሕይወት መጥፋቱን ሁለቱም ድርጅቶች በእኩል ደረጃ የሚጠየቁበት ነው። ከዚህ ውጭም ሕዝቡን ለመቀስቀስ በሚያደርጉት እንቅስቃሴ በዘፈኖቻቸውና በቀልዶቻቸው በወቅቱ ቀንደኛ ተቀናቃኛቸው በነበረው ደርግ ላይ ከማተኮር ይልቅ እርስ በእርስ በመወነጃጀልና አንዱ ሌላውን በማጥላላት ያተኩሩ ነበር።

ተሳህትና ኢሕአፓ ለመቀራረብ ሲደራደሩ «ኢሕአወ ትግራይን እንዲለቅ» በተሳህት መቅረቡ ራሱ ግንኙነታቸው ይበልጥ እንዲሻክር አስተዋፅኦ አድርጓል። ትግራይም ይሁን ሌላው የኢትዮጵያ ክፍል ለኢሕአፓና ለተሳህት እንዲሁም ለኢትዮጵያውያን ዜጎች ሁሉ እኩል የሚደርስ ሆኖ ሳለ አንዱ ሌላውን በማንኛውም የኢትዮጵያ አካባቢ መንቀሳቀስ የለብህም ማለቱ መብትን መጋፋት መሆኑ ግልጽ ነው። አካባቢውን ለቃችሁ ውጤ ከማለት ይልቅ ሁለቱ ድርጅቶች ተስማምተው የሚንቀሳቀሱባቸውን አካባቢዎች ሊከሰሱና አንዱ ሌላው አዘውትሮ በሚንቀሳቀስበት እንዳይገባና ክልል ማለፉ ለግጭት መንሥኤ እንዳይሆን መነጋገሩ ተገቢ በሆነ ነበር።

ኢሕአፓም ቀደም ብሎ እንደተገለጸው ተሳታፊነት ጠባብ ድርጅት ነው ከማለት ዐልፎ መሳፍንትን የሚንከባከብ አድጎሪ ድርጅት መሆኑን ጭምር ለአባላቱ ይገልጽ ነበር። ተሳታፊነት ከኢዴጎ ጋራ ያደረገውን ረጅምና ከባድ ጦርነት ሳይቀር «በጋራ በሬ አርደው ሲበሉ መጨረሻ ላይ ቆዳውን ማን ይውሰድ በሚል ተጣሉ እንጂ ምንም የፕሮግራምና የመርሕ ልዩነት አልነበራቸውም» የሚል አሉባልታ በማዛመት ያንቋሽሹት ነበር። ከዚህ የበለጠ ግን በውጭ አገር ኢሕአፓን ይደግፍ በነበረው ክንፍ በሚዘጋጀው «ቻሌንጅ» በሚባለው መጽሔት በተሳሳተ ላይ ይጽፋቸው የነበሩት ስድስት ተንኳሾች ነበሩ። የኢሕአፓ ደጋፊዎች የማይረባው ተሳታፊ /Bullshit TPLF!!/ ብለው እስከመጻፍ ድርሰው ነበር። እነዚህ ጽሑፎች ሜዳ ድረስ እየተላኩ ኢሕአፓ በተሳሳተ ላይ የነበረው ጥላቻ ምን ያህል ጥልቀት እንደነበረው ለማስረገጥ በዋቢነት ይቀርቡ ነበር። በእርግጥም የሚሰራጩት ጽሑፎች ኢሕአፓና ኢሕአሠ በወቅቱ ስለተሳሳተ የነበራቸውን አስተያየት የሚያንጸባርቁ ነበሩ።

በአጠቃላይ ተሳታፊነትና ኢሕአፓን ያጋጩቸውን ሁለት መሠረታዊ ምክንያቶች መግለጹ ጠቃሚ ይሆናል። አንደኛው፣ አንዱ ሌላውን ርዕዮተ ዓለማዊና ፖለቲካዊ ጠላቱ ነው በማለት መፈርጁ ነው። ኢሕአፓ ተሳታፊነትን ጠባብና የኢትዮጵያ አብዮት ዐደናቃፊ ሲያደርገው፣ ተሳታፊነትም ኢሕአፓን ከዱሮዎቹ ገዢዎች የማይለይ ትምክሕተኛ ነው ይለው ነበር። የግራው ፖለቲካ ነገሮችን የሚመለከተው ከመደብና ከመደብ ትንተና እንዲሁም ከወገንተኝነት አንጻር ብቻ ነው። ከመደብና ከወገንተኝነት አንጻር የማይጣጠሙ አቋሞች አሉኝ ብሎ ካመነ አንዱ ሌላውን በጠላነት ይፈርጃል። አንዴ በጠላትነት ከተፈራረጁ ደግሞ ከስትራቴጂ አንጻር መጠፋፋቱ የማይቀር ነው። ድርድሮችና ውይይቶች ቢከሄዱም ከስልትና ከጊዚያዊ ጠቀሜታ አንጻር የሚታዩ እንጂ በመርሕ ላይ የተመሠረቱ አይሆኑም። በኢሕአፓና በተሳሳተ መካከል የተከሰታቸው ጦርነት ዋና ምክንያትም ይህ በወቅቱ ነበር የተባለው ርዕዮተ ዓለማዊና ፖለቲካዊ ልዩነት የቀሰቀሰው ነበር። ከዚህ አንጻር የጊዜ ጉዳይ ካልሆነ በስተቀር በስትራቴጂ ደረጃ አንዱ ሌላውን ለማጥፋት ያደባ እንደነበር ግልጽ ነው።

ሁለተኛው ለግጭቱ መነሻ የሆነው ምክንያት ደግሞ ሁለቱ ድርጅቶች በዕለት ተዕለት እንቅስቃሴዎቻቸው አለመግባባቶችና መለስተኛ ግጭቶች እየተካረሩ መሄዳቸውና ወደ ወታደራዊ ግጭት ማምራታቸው ነው። መለስተኛ ግጭቶችን በተመለከተ አንዱ ሌላውን ጀማሪ ነው በማለት ሊከሰው አይችልም። ሁለቱም ድርጅቶች በየዕለቱ ተንኳሽ ተግባራትን ሲፈጽሙ እንደነበር ቀደም ሲል ገልጬዋለሁ። ያም ሆኖም ግን ግጭቱን ያጠዘውና ወደ ወታደራዊ ደረጃ ያደረሰው ኢሕአፓ ሶብያና አይጋ ላይ የወሰዳቸው ወታደራዊ ጥቃቶች እንደነበሩ መሸሸግ አይቻልም። ሶብያና አይጋ ላይ ኢሕአፓ በተሳሳተ ላይ የወሰዳቸው እርምጃዎች በባሕርያቸው ወታደራዊ ግጭቶች ሲሆኑ ቀደም ሲል ይከሰቱ ከነበሩት መለስተኛ ግጭቶች በዓይነትም የተለዩ ነበሩ። ተሳታፊነት በኢሕአፓ ላይ ጦርነት ያወጀውም ከሶብያና ከዓይጋ ጥቃቶች በኋላ እንደነበር ልመሰክር እችላለሁ።

በእርግጥ ተሳታፊነት ኢሕአፓ ጦርነት ያውጅብኛል የሚል ሥጋት ካደረበት ቆይቶ ነበር። በተለይ ግጭቶች እየተበራከቱ በሄዱበትና ተሳታፊነት ከኢዴጎ ጋራ በጦርነት ከተጠመደበት ጊዜ ጀምሮ ሥጋቱ ከፍ ብሎ ነበር። ተሳታፊነት ከኢዴጎ ጋራ ጦርነት ገጥሞ ይዳከማል ከሚል ስሌት ተነሥቶ ኢሕአፓ ይወጋኝ ይሆናል የሚል ሥጋት ነበረው። በወቅቱ የኢሕአፓ መናኸሪያ የሆነውን የዓሲምባን አካባቢ ጨምሮ ምሥራቃዊ ግንባርን በመሪነት ሲያስተባብር የነበረውና «ቁጥር 7» የሚል ምሥጢራዊ መጠሪያ የነበረው ስብሐት ነጋ የኢሕአፓን ይዞታ ለማጥናት በርካታ ሰላዮችን ያሰማራ ነበር። ብዙዎቹ ሰላዮች የሚሰማሩት ተሳታፊነት ከድተን ኢሕአፓን ተቀላቅለናል በሚል ሽፋን ነበር። ለዚህ ተግባር በስብሐት ከተላኩት መኻል አክሊሉ ላምፕን ወይም አክሊሉ ማንጃስ አንዱ ነበር። አክሊሉ የኢሕአፓን ጠቃሚ መረጃዎች ማለትም የሰንገደ መናኸሪያ ይዞታዎችን፣ ወታደራዊ ኃይልና አጠቃላይ

አደረጃጀት በሚገባ አጥንቶ ወደ ተሳሳት ተመልሷል። አክሊሉ ተጫዋችና ግልጽ ስለነበር ቶሎ ከኢሕአፓ አመራር ጋራ በመቀራረብ ጠቃሚ መረጃዎችን ለማሰባሰብ ችሏል። ከኢሕአፓ ጋራ ግጭት እስኪጀመር ግን እነዚህ ጥናቶች ራስን ለመከላከል ብቻ የተሰበሰቡ ነበሩ። ጎሳ ላይ ግን ኢሕአፓን ለማጥቃት ጥቅም ላይ ውለዋል።

ኢሕአፓ ሶብያ ላይ የነበረውን የተሳሳት ኃይልና የዓይኑን መለስተኛ ቤዝ ዐምባ ለማጥቃት እንዴት እንደወሰነ የሚታወቅ ነገር የለም። በሶብያና በዓይኑ ተከታታይ ጥቃቶችን ሲያከራክር እንደምታው ጦርነት ማወጅ እንደሆነ በሚገባ ተገንዝቦት ይሁን በግብታዊነት የሚያመለክት በቂ ማስረጃ የለም። ይህን እያልኩ ያለሁት በወቅቱ በአካባቢው የነበሩ የኢሕአፓ ታጋይ ጓደኞቹ የነገሩኝን መሠረት በማድረግ ነው። እነዚህን ጓደኞቹን ጎሳ ላይ አግኝቼ ሳነጋግራቸው ድርጅታቸው ተሳሳት ላይ ጦርነት ያወጀ ስለመሆኑ ምንም ፍንጭ እንዳልነበራቸውና ቀደም ብሎ የተደረገ ዝግጅት እንዳልነበረም ነግረውኛል። ለጦርነት ዝግጅት እንዳልነበር ከነገሩኝ አንዱ የኢሕአወ የጋንታ መሪ ሆኖ እስከ ባሕሉ ድረስ የተዋጋውና እጅግ የምወደውና የማከብረው ጓደኛዬ ፍስሃዬ ሐጎስ ነው። እርሱ የኢሕአወ፣ እኔ የተሳሳት ታጋዮች ሆነን ጥቅምት 14 ቀን 1970 ዓ.ም. የአቡነ አረጋዊ ዓመታዊ በዓል ሲከበር ተገናኝተን ነበር። በዚህ አጋጣሚ ቁጭ ብለን ስንጫወት ስለተሳሳትና ስለኢሕአፓ ሁኔታ እያወራን፤ «ኢሕአፓ ተሳሳት ከአዲጋ በጦርነት መጠመዳችንን ተጠቅሞ ይወጋን ይሆን ወይ?» የሚል ጥያቄ ሳነሳ፤ «ኢሕአፓ ተሳሳትን የሚወጋ አይመስለኝም። ተሳሳት ላይ ጦርነት ከከፈተ ግን ጠመንጃዬን ጥቼ እሄዳለሁ እንጂ የገዛ ጓደኞቼንና ወገኖቼን አልወጋም»⁶³ የሚል መልስ ሰጥቶኝ ነበር። እንዳለውም፤ ጦርነቱ የካቲት ላይ ተከራካሪ፣ መጋቢት ላይ ጠመንጃውን ጥሎ ወደ ኤርትራ፣ ከዚያም ወደ ሱዳን፣ በመጨረሻም ወደ አሜሪካ ገባ። ከደርግ ውድቀት በኋላ ከፍስሃዬ ጋር ሁለት ጊዜ ተገናኝተናል። አንዴ የኢትዮ-ኤርትራ ጦርነት ከመጀመሩ በፊት ሲሆን፤ ሁለተኛ ጊዜ ደግሞ በኢትዮ-ኤርትራ ጦርነት ወቅት ነበር። ያኔ የነገረኝም ጦርነቱ በኢሕአፓ በይፋ የታወጀ እንዳልነበርና ግጭቶች እየተበራከቱና እየተፋፋሙ ሲሄዱ ወደ ጦርነት እንዳመሩ ነበር።

በአጠቃላይ ኢትዮጵያ ውስጥ እስከ አሁን ድረስ እንኳን ነፍጥ ያነገቱና ነፍጥ ሳያነግቱም በአንድ ፓርቲ አምባገነንነት ንድፈ ሐሳብ የሚያምኑ ድርጅቶችም ጨዋታቸው የዜሮ ድምር ነው። ከነብረት ይልቅ ልዩነትን፣ ከሰላም ይልቅ ጦርነትን፣ ከዕርቅ ይልቅ መራራቅን እየሰበኩ አንዱ ሌላውን የሚያጠፋበት ስልት ሲቀይሱ ቆይተዋል። ኢሕአፓ ከእኔ በቀር ኢትዮጵያን በትክክል ሊመራ የሚችል ተራማጅ ማርኪሲያዊ ሌኒኖዊ ድርጅት የለም፤ እኔ የጥቁር ቦልሼቪክ ነኝ፤ ብሎ የሚያምን ድርጅት ነበር። መጀመሪያ ላይ ከነበረው ሰፊ የሕዝብ ድጋፍና ተቀባይነት የተነሣም ሌሎችን ድርጅቶች ከቁብ አይቆጥርም ነበር። ደካማዎች ቢሆኑም ፓርቲዎች ኅብረተሰቡ ውስጥ ያሉን የተለያዩ አመለካከቶች የሚወክሉ መሆናቸውን ዘንግቶ አገሪቱን በራሱ አስተሳሰብ ብቻ ለመንዳት የሞከረ የግራ ድርጅት ነበር። በኢሕአፓ መዳከም አንዱ ምክንያትም ይኸው በውስጡ የነበረው ችግር እንጂ የተሳሳት ወይም የሌሎች ድርጅቶች ጠልፎ የመጣል ችሎታ አልነበረም። ኢሕአፓ የተዳከመው በዋነኝነት በገጠር በደረሰበት ወታደራዊ ሽንፈትና ከተሳሳት/ህወሓት ባጋጠመው ፈተና ሳይሆን በአመራሩ ውስጥ በተፈጠረው ቀውስና የኢትዮጵያን ተጨባጭ ሁኔታ አገናዝቦ ለመምራት ባለመቻሉ ነው።

ቀደም ሲል እንደጠቀስኩት፤ ተሳሳትም ኢሕአፓን ክፉኛ ይንቅ ነበር። በተለይ የኢሕአፓ ወታደራዊ ክንፍ የነበረውን የኢሕአወን ወታደራዊ ብቃትና ዓቅም እጅግ ያንኳስሰ ነበር። ኢሕአፓ ጫካና በረሐን እንደ መጠለያ እንጂ እንደ ዋና የትግል አማራጭ እየተጠቀመበት

⁶³ ፍስሃዬ ሐጎስ በወቅቱ የኢሕአፓ/ኢሕአወ ታጋይ የነበረ ሲሆን በ2002 ዓ.ም. ከዚህ ዓለም በሞት ተለይቷል።

አይደለም የሚል አመለካከትም ነበረው። ኢሕአፓ፣ በአስተሳሰብ ደረጃም በመፈንቅለ መንግሥት እንጂ በተራዘመ የትጥቅ ትግል ደርግን ለመፋለም ቁርጠኝነት እንደሌለው ድርጅት ያየው ነበር። ተሳላፊነት፣ በተለያዩ ውግያዎች ያስመዘገባቸው ድሎች በትጥቅ ትግሉ መስክ ከእኔ ሌላ ላላር የሚል ድርጅታዊ ትምክሕት አሳድሮበት ነበር። እንዲያውም የወታደራዊ ድሉ፣ የተከተለውን ርዕዮተ ዓለማዊና ፖለቲካዊ አቅጣጫ ትክክለኝነት እንደሚያረጋግጥ አድርጎ እየወሰደው ኢሕአፓን ያጣጥለው ነበር።

ተሳላፊነትና ኢሕአፓ/ኢሕአወ ባደረጉት ጦርነት የኤርትራ ድርጅቶች አሰላለፍ የለየለት ነበር። ቀደም ሲል ኢሕአፓ በኤርትራ ላይ በወሰደው አቋም ምክንያት ገሸሽ ያለው ሻዕብያ ይህ ጦርነት በተሳላፊነት የበላይነት መቋጫቱ ሠርግና ምላሽ ሆኖለት ነበር። ምንም ላያመነታ የደገፈውም ተሳላፊነት ነበር። የተሳላፊነት ወታደራዊ እርምጃ፣ የነጻነት ግቤን አይደግፍም የሚለውን ኢሕአፓን ከማዳከሙም ሌላ፣ ኤርትራ ውስጥ ከጀብሃጋ ከፍተኛ ፍጥጫ ላይ ነበርና፣ የወቅቱ ወዳጁ ተሳላፊነት ሲያሸንፍ የኃይል ሚዛኑም ወደ እርሱ እንደሚያደላ ያውቅ ነበር። በመሆኑም የሻዕብያ ድጋፍ በማያወላዳ ሁኔታ ለተሳላፊነት ነበር። በእርግጥ ሻዕብያ ተሳላፊነትን የደገፈው መሣሪያና ሠራዊት በማቅረብ ሳይሆን በተሳላፊነት ሊደርስ የሚችለውን ዲፕሎማሲያዊና ፖለቲካዊ ጫና በማርገብና ድርጊቱን ባለመቃወም ነበር። ተሳላፊነት በወቅቱ ይፈልገው የነበረው ዋናው ድጋፍም ይህንኑ ነበር።

የኢሕአፓ በተሳላፊነት መጠቃት እጅግ ያስቆጣው ጀብሃን ነበር። ጀብሃ ከተሳላፊነትም ከሻዕብያም ጋራ የሻከረ ግንኙነት ነበረው። በተሳላፊነትና በኢሕአወ መካከል የተደረገው ጦርነት በአንድ ወይም በሌላ መልኩ በጀብሃ ህልውና ላይ ተጽዕኖ ነበረው። ኢሕአፓ ከተሸነፈ የተሳላፊነት የበላይነት አይሎ በኤርትራ ውስጥ ያለውን የኃይል ሚዛን ለሻዕብያ በሚያደላ ሁኔታ የሚለውጥ፣ ተሳላፊነት ከተሸነፈ ደግሞ ለጀብሃ የሚያደላ የኃይል ሚዛን የሚፈጥር ሁኔታ ሊኖር እንደሚችል ግልጽ ነበር። በመሆኑም ጀብሃም በተደረገው ጦርነት ኢሕአፓን በመደገፍ ሠራዊትና መሣሪያ ባያቀብልም ችግር ሲፈጠር ግን ደጀን ሊሆነው እንደሚችል ያረጋግጥለት ነበር። ኢሕአፓ ከዓዲ አሮብ ቤዝ ዐምባው ሲፈናቀል በቀጥታ ያፈገፈገው ወደ ጀብሃ ይዞታ ነበር። በጀብሃ ቤዝ ዐምባዎች ለረጅም ጊዜ ተጠልሎ ከቆየ በኋላም ሁኔታው ሲመቻችለት በጀብሃ ተደግፎ ወደ ወልቃይት ሊሻገር ችሏል።

5. ተሳላፊነትን ያናወጠው ቀውስ

5.1 የመጀመሪያው ቀውስ

ተሳላፊነት የካቲት 1967 ዓ.ም. ከተመሠረተ በኋላ ሰኔ ወር ላይ በድርጅቱ የመጀመሪያ ቀውስ ተብሎ የሚታወቀው ተከሰተ። የተሳላፊነት ይፋዊ መግለጫ እንደሚያመለክተው የቀውሱ መነሻ በድርጅቱ ውስጥ የነበሩ በርካታ የሽፌ ተወላጆች ሥልጣንና የተሻለ ትጥቅ ለመቆጣጠር የጎነጎኑት ሜራ ነበር። እንደሚታወቀው የትጥቅ ትግሉ የተጀመረው በምዕራብ ትግራይ ደደቢት ላይ ስለነበር የዚያው አካባቢ ወጣት ገበሬዎችና ታጣቂዎች በብዛት ግንባሩን ተቀላቅለው ነበር። ሻዕብያ የተሳላፊነትን ታጋዮች ለማሠልጠን በወሰነበት ጊዜ አብዛኛዎቹ ታጋዮች ለሥልጠና ተልከው የሚረባ ትጥቅ ባይሰጣቸውም ጥቂት የዱሮ መሣሪያዎችና በጣት የሚቆጠሩ ክላሾች ተሰጥቷቸው ነበር። ከሥልጠናው በኋላም ከኤርትራ የመጡትና ደደቢት የቆዩት ታጋዮች ተቀላቅለው በአዲስ መልክ ተደራጅተው አዲስ የአመራርና የትጥቅ ድልድል ተደረገ። ሆኖም ከሽፌ አካባቢ የመጡት ታጋዮች በተደረገው የአመራር ሽግሽግና የመሣሪያ ድልድል ደስተኞች እንዳልነበሩና ውስጥ ውስጡን መንቀሳቀስ እንደጀመሩ በድርጅቱ ታሪክ ይነገራል።

በዚህ ጎብኝ እንቅስቃሴ ሂደት እነዚህ ቅሬታ ያደረገባቸው ታጋዮች ከሌላው የትግራይ አካባቢ በድርጅቱ የታቀፉትን ታጋዮች ለመግደል አሰረው እንደነበር ራሳቸው አምነዋል ይባላል። ይህን የመጀመሪያውን ቀውስ በማክሸፍ ረገድ ወሳኙን ሚና የተጫወተው በወቅቱ የአመራር አባል ያልነበረው ስብሐት ነጋ ሲሆን ከነሱም ጸጋይ ተስፋይ /ፌቻሕ/ የተባለ ታጋይ አሰልፎ ነበር። ጉዳዩን በመከታተልና መረጃ በማቀበልም መለስ ዜናዊና አውግሎም ጫዳ ተሳትፈው ነበር። በመጨረሻም በቀውሱ ተሳታፊ ነበርን ያሉት የተወሰኑ የሽሬ ተወላጆች ራሳቸውን ካጋለጡና ግለ ሂሳ ካኪያሄዱ በኋላ ምሕረት ሲደረግላቸው የገሰሰ አየለ ግንድም ዓለማየሁ ገሰሰን /ድራር/ ጨምሮ በርከት ያሉት ደግሞ ትግሉን ጥለው ሄዱ። ክስተቱ ለተወሰነ ጊዜም ቢሆን የሽሬን አካባቢ ተወላጆች ሞራል ነክቷል። ከዚያ በኋላ ድርጅቱ ውስጥ ወሳኙ የጋይል ሚዛን ከእነ ገሰሰ አየለ ተነጥቆ ወደነ ስብሐት ነጋ አጋደለ።

ይህ በ1967 ዓ.ም. ክረምት መግቢያ ላይ የተከሰተው ቀውስ በተሳሳት አውራጃዊነት ተብሎ ተሰይሟል። በቀውሱ የተሳተፉትም አውራጃዊነት የተጠናወታቸው የሥልጣን ጥመኞች ተብለው ተፈርጀዋል። ድርጅታዊ ቀውሶች አብዛኛውን ጊዜ የሥልጣን ሽግግንና ጭቅራዊ ለውጥን ያስከትላሉ። በመሆኑም ከቀውሱ በኋላ በ1968 ዓ.ም. የካቲት ወር ዲሞ ላይ በተደረገው የመጀመሪያው የድርጅት አመራር ምርጫ ቀውሶች የተባሉት ያመልኩት የብረው ገሰሰው አየለ /ስሐል/ ከሊቀመንበርነት ቦታው ብቻ ሳይሆን ከአመራርም ሲወገድ ቀውሱን በማክሸፍ ረገድ በፊውተራሪነት የተሳተፈው ስብሐት ነጋ ደግሞ ከተራ አባልነት ጫዳ አመራር ተሸጋገረ። አረጋዊ በርሄም የድርጅቱ ሊቀመንበር ሆኖ ተመረጠ።⁶⁴ ምንም እንኳን ከቀውሱ በኋላ የሰልጣን ሽግግር እንጂ እስርና ግድያ ባይከሰትም የስብሐት የአመራር ቦታ መቆናጠጥ የዚህ የመጀመሪያው ቀውስ አንዱ ውጤት ነው ለማለት ይቻላል።

5.2 የ1969 ዓ.ም. ቀውስ

1969 ዓ.ም. ለተሳሳት ፈታኝ ዓመት ነበር። ከተለያዩ ድርጅቶችጋ ውጥረት ከመግባቱና ጥቂት ውስጥ ከመጠመዱ ባሻገር ድርጅቱ ውስጥ በርካታ ጥያቄዎች ተነሥተው ተሳሳት ጫዳ ከፍተኛ ቀውስ የተሸጋገረበት ወቅት ነበር። ቀደም ሲል እንደተገለጸው ተሳሳት ከባዱ የኢዴህ ጥቃት የተሰነዘረበትና በርካታ የጦር መሪዎችንና ጠንካራ ታጋዮችን ያጣው በዚሁ ዓመት ነበር። ከኢሕአፓ ወደ ከፋ ፍጥጫ የገባውም በዚሁ ዓመት ነበር። ከሻብያጋ የብረውን ግንኙነትም ዓመቱ መጨረሻ ላይ ቢያሻሽልም አብዛኛውን ጊዜ በንትርክ ላይ ነበር። ከጀብሃምጋ የነበረው ግንኙነትም እስከዚህም አልነበረም። ከዚያ ሁሉ በተጨማሪ የውስጥ ድርጅት ቀውስ ታክሎበት ተሳሳት ከባድ ውጥረት ውስጥ ገብቶ ነበር። ደግነቱ ደርግ ከሶማሊያ ወራሪዎች ጋራ በጦርነት በመጠመዱና በከተሞችም የኢሕአፓ እንቅስቃሴ ጭግየሉ በተሳሳት ላይ ብዙ ሊያተኩር አልቻለም ነበር።

ተሳሳትን የገጠመውን ውስጥ ቀውስ በተመለከተ የተለያዩ ወገኖች የተለያዩ አስተያየቶች ሲሰጡ ቆይተዋል። ተሳሳት ቀውሱ ድርጅቱን ለመቆጣጠር ካልሆነም ለማፍረስ ቆርጠው የተነሡ የሥልጣን ጥመኞችና ጎጠኞች ሄራ ነው ሲል አሁን አሁን ብቅ ያሉ ጸሐፊዎች ደግሞ የቀውሱን ትክክለኛ መንሥኤዎች ለማወቅ ጥልቅ ጥናት ያሻል ይላሉ። ከነዚህ ጭካኔ በቅርቡ «መለስ ዜናዊ እና የሀውሳት የትግል ጉዞ» የሚለው መጽሐፍ ጸሐፊ ኮ/ል እያሱ መንገሻ «ከዚህ ሌላ ቀውሱን አንዱ ሚረው ሌላው አቀጣጠለው፣ እከሌ ፈጠረው እከሌ ደግሞ አጠናክረው፣ ወዘተ... በሚል ከተቃራኒ አቅጣጫዎች የሚገለጹ ነገሮች እንደኔ

* አረጋዊ በርሄ ከየካቲት 1968 ዓ.ም. እስከ የካቲት 1971 ዓ.ም. የተሳሳት ሊቀመንበር ሆኖ አገልግሏል።

ተቀባይነት ያላቸው አይደሉም። የተጠቀሰውን ዓይነት መጠነ ሰፊ ቀውስ ሲታይ ቀውሱን እንዲፈጠር የሚያደርጉ በሚገባ ተለይተው መታወቅ ያለባቸው ነገሮች ይኖራሉ። ከዚህ በተጨማሪም በዚህ ሂደት በቀጥታ ይሁን በተዘዋዋሪ ተሳታፊ የሆኑ ወገኖች ይኖራሉ። እነዚህም ሊበዛም ሊያንሰም ይችላል በቀውሱ የየራሳቸው ድርሻ ይኖራቸዋል። በተለይ ደግሞ በቅራኔ መካረርና ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚፈጠሩ የመሰደን፣ የመፈራረጅና የመጠቃቃት ሁኔታ እየሰፉ መጥተው ሁኔታው እጅግ እየተወሳሰበ በመጣበትና በታየበት አንዱ ሌላውን ከመወንጀል ባለፈ የእያንዳንዱን ድርሻና አስተዋፅኦን በትክክል ለይቶ ማወቅ የሚቻል አይሆንም።»⁶⁵ ይላል።

በ1969 ዓ.ም. ተሐህት ውስጥ የተፈጠረውን ቀውስ አነሣሥ ምክንያትና እንድምታ ማወቁ ጠቃሚ ስለሆነ በዚህ ዙሪያ ያለኝን ዕይታ ከርዕዮተ ዓለምና ከድርጅታዊ ንደፈ ሐሳብ በመነሣት ለመግለጽ እሞክራለሁ። ተሐህት የተመሠረተበት ማኅበረሰብ እጅግ ወግ አጥባቂ ወይም በድሮ አጠራር ፊውዳላዊ ማኅበረሰብ ነበር። በዚሁ ማኅበረሰብ ትእዛዝ ከላይ ወደ ታች ይንቆረቆራል፤ ከበታች ያሉትም የሚቀበሉ እንጂ አስተያየትና ሂስ ለማቅረብ ፈጽሞ መብት አልነበራቸውም። የገዢዎች የሥልጣን ዘመን የሚወሰነው በዴሞክራሲያዊ አግባብና በሕዝብ ምርጫ ሳይሆን በጉልበት፣ በወገንና በደጋፊ ነበር። በዚህ ማኅበረሰብ ኅጠኝነትና አውራጃዊነት ከፍተኛ ቦታ ነበራቸው። በትግራይ የሚንቀሳቀሱ ድርጅቶች ተሐህትን ጨምሮ ከዚህ ማኅበረሰብ የተቆራኙና እጅግ ወግ አጥባቂ ባህል የተጠናወታቸው ነበሩ። የድርጅቶቹ አመራሮችም ቢሆኑ ከዚህ የጸዱ አልነበሩም። እንዲያውም አንዳንዶቹ ሥር የሰደደ ጎሳ ቀርነትና ኅጠኝነት የተጠናወታቸው ነበሩ።

መሬት ላይ የነበረው ሁኔታ ይህ ሁኖ እያለ ጊዜው የወለደውና በወቅቱ እንደ ፋሽን የተስፋፋው የማርክሲዝም ሌኒኒዝም ርዕዮተ ዓለም በአብዛኛዎቹ ድርጅቶች ተጽዕኖውን አሳድሮ ነበር። ብዙዎቹ ርዕዮተ ዓለሙ ለአገራችን ዘርፈ ብዙ ችግሮች መፍትሔ ይሆናል የሚል እምነት ነበራቸው። አንዳንዶቹ ግን የእምነት ሳይሆን የጊዜው ፋሽን ስለሆነ ብቻ ተቀብለውት ነበር። «በደንባራ በቅሎ ቃጭል ተጨምሮ» እንዲሉ የፊውዳሉ ጎሳ ቀር አመለካከት ተጽዕኖ ላይ በተውሶ የተገኘው ማርክሲዝም ሌኒኒዝም ታክሎበት የድርጅቱ ዴሞክራሲያዊ ባሕርይ ጎልቶ እንዳይወጣ ሆነ። ቀደምት የአስራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን የማርክሲዝም ሌኒኒዝም ርዕዮተ ዓለም አቀንቃኞችና ፈጣሪዎች ርዕዮተ ዓለሙ የካፒታሊስቱን ሥርዓት ለመገርሰስ እንደሚረዳ አድርገው ቀምረውት ነበር። በመሆኑም የዚህ ርዕዮተ ዓለም ባለቤትና ተጠቃሚ ከካፒታሊስቱ ጭቆናና ምዝብራ የሚያሳቀቀው ላብ አደሩ ተደርጎ ይወሰድ ነበር። በካይኛው ክፍለ ዘመን የተነሡት የዚህ ርዕዮተ ዓለም አራማጆች በተለይ ሌኒን ርዕዮተ ዓለሙ ላብ አደሩን ብቻ ሳይሆን ገበሬውንም በጣምራ ነጻ የሚያወጣ ነው ይሉት ነበር። ሌኒን ከፊል ካፒታሊስት፣ ከፊል ፊውዳል የሆነውን ሥርዓት ለመገርሰስ የላብ አደሩን አምባገነንነት ለመገንባት ማርክሲዝም ሌኒኒዝም ብቸኛው አማራጭ ነው ይል ነበር። የቻይናው ማኦ ዜ ዱንግም በሌኒን ሐሳብ ላይ ተመሥርቶ፣ ከፊል ካፒታሊስትና ከፊል ፊውዳል ብቻ ሳይሆን፣ በአብዛኛው ፊውዳል የሆነውን ኅብረተሰብ ገበሬውን መሠረት በማድረግ ከምዝብራና ከጭቆና ነጻ ማውጣት ይቻላል የሚል ሐሳብ አቀነቀነ። ስታሊንም ይህን ንደፈ ሐሳብ ደግፎታል። እንደሚታወቀው በትግራይም ይሁን በሌላው የኢትዮጵያ ክፍል አብዛኛው የኅብረተሰብ ክፍል በፊውዳሉ አስተዳደር የሚገዛ ገበሬ ነበር። ትርጉም ያለው የካፒታሊስት ስልተ ምርትም አልነበረም። በዚህ ሁኔታ

⁶⁵ እያሱ መንገሻ /ኮ/ል/፣ መለስ ዜናዊ እና የሀውላት የትግል ጉዞ መጋቢት 2002 ዓ.ም.፣ አዲስ አበባ፣ ቅጽ 1፣ ገጽ 111

የተከያሄደው ትግል ከሞላ ጎደል ገበሬ ባየለበት ኅብረተሰብ ማርክሲዝምን ለመትከል የተደረገ ሙከራ ነበር።

የርዕዮተ ዓለሙ ቀደምት አቀንቃኞች እንደሚሉት ከሆነ ማርክሲዝም ተግባር ላይ እንዲውል ንብረት አልባ የሆነ የዳበረና የተደራጀ ላብ አደር መኖር አለበት። የመሪነቱን ፆታ መያዝ ያለበትም ይህ የኅብረተሰብ ክፍል መሆን እንዳለበት ይናገራሉ። በወቅቱ ትግራይ ውስጥ ለማርክሲዝም መሠረት የሚሆን የዳበረ የላብ አደር መደብ ቀርቶ ሙሉነቱን ላብ አደርም አልነበረም። የትግሉን መሪነት የጨበጠውም ገና በማቆጥቆጥ ላይ የነበረው ንኡስ ከበርቴ መደብ ሆኖ በባህልና በአስተዳደግ ከፊውዳሉ ሥርዓት ጋራ እጅግ የተቆራኘ ነበር። እንኳን በትግራይ ደረጃ በኢትዮጵያም ደረጃም ማርክሲዝምን መሠረት ልማስያዝ ሁኔታዎች ገና ያልተመቻቹ ሆነው ሳለ በፓርቲ ሳይሆን በግንባር የተደራጀነው ንኡስ ከበርቴዎች ሳይቸግረን መመሪያችንን ማርክሲዝም ሌኒኒዝም አደረግነው።⁶⁶ ተሓህት በወቅቱ ማርክሲዝም ሌኒኒዝም መመሪያዬ ነው ብሎ ሲያውጅ በመሠረቱ ይህን ርዕዮተ ዓለም እሚፈለገው ደረጃ ላይ ለማድረስ ቅድመ ፓርቲ ዝግጅት አድርጎና በርዕዮተ ዓለሙ ዜርያ በቂ ዕውቀት ጨብጦ አልነበረም። ገበሬውን፣ ንኡስ ከበርቴውን፣ የተወሰነ ላብ አደርንና ሌሎች የኅብረተሰብ ክፍል አባላትን በአጭሩ የተለያዩ መደቦችን ያቀፈው ግንባር መመሪያዬ የአንድ መደብ ርዕዮተ ዓለም የሆነው ማርክሲዝም ሌኒኒዝም ነው ከማለት ይልቅ መመሪያዬ ዴሞክራሲ ነው ቢል በተሻለው ነበር። ግፉ ቢልም ማርክሲስቶች በግንባሩ እንዲታቀፉ ቢፈቅድ በቂ በነበር። ሆኖም ማርክሲዝም ሌኒኒዝም የጊዜው ፋሽን ነበርና በፓርቲና በቅደመ ፓርቲ ደረጃ ብቻ ሳይሆን በመንግሥት ደረጃም የተዋቀረው ወታደራዊው ደርግ ሳይቀር መመሪያው ማርክሲዝም ሌኒኒዝም እንደሆነ አውጆ ነበር። እንዳንድ ወገኖች ይህን ርዕዮተ ዓለም ተቀብለናል ሲሉ ከልብ አምነውበት ሳይሆን ወጣቱን ልማስባሰብ ጠቃሚ ይሆናል ከሚል ይመስለኛል። ተሓህት ውስጥም አንዳንዶቹ በጊዜው ተጽዕኖ ፈጣሪውን ርዕዮተ ዓለም አምነውበት ሲቀበሉት አንዳንዶችም ሳያምኑበት ተተብለውት ተጉዘው ነበር።

ተሓህት የምከተለው ርዕዮተ ዓለም ማርክሲዝም ሌኒኒዝም ነው ቢልም በዴሞክራሲ ረገድ መሠረታዊ ለውጥ የሚያስከትል ተቋማዊ አደረጃጀትና አሠራር አልተከተለም ነበር። እንዲያውም ዋናው የአደረጃጀትና የአሠራር መርሁ «ዴሞክራሲያዊ ፕሮግራም»⁶⁷ /ዴሞክራሲያዊ ማዕከላዊነት/ ስለነበር መርሁ ሥራ ላይ ሲውል ከዴሞክራሲ ይልቅ ልማዕከላዊነት ይበልጥ ትኩረት ተሰጥቷል። በወቅቱ ማርክሲዝምን መቀበሉ የትጥቅ ትግል ልግያከያሄደውና ከፍተኛ መሥዋዕትነት ለሚጠይቀው የትግል ስልት እጅግ ጠቃሚ ነበር። ታጋዩ ሕይወቱን እንዲገብር ዝግጁ ለማድረግ በጓዳዊነት፣ በፍጹም እኩልነት፣ በብሩህ ሙጻኢ ተስፋ፣ የሚሰብክ ርዕዮተ ዓለም መቀበሉ እጅግ ጠንካራና ለመሥዋዕትነት የተዘጋጀ ሙራዊት ለመፍጠር አስችሏል። ማርክሲዝም ሌኒኒዝም ለዚህ ዓይነቱ ወታደራዊ አደረጃጀት እጅግ ጠቃሚ መሣሪያ ቢሆንም ውጤቱ ግን ዓይነተኛውን ሶሻሊስት ሥርዓት ማስፈን ሳይሆን የምሽግ ሶሻሊዝምን /barrack socialism/ ማረጋገጥ ብቻ ነበር። አብዛኛው የተሓህት ሙራዊትም በዚህ ርዕዮተ ዓለምና እምነት ተጠምቆ ያደገ ነበር። መለስ ብዬ ሳየው ያቋቋምነው ተሓህት የቆየውን ወግ አጥባቂ አመለካከትና አሠራር ከማርክሲያዊ ሌኒኒዝም

⁶⁶ ግምገማ ናይ 10 ዓመት ጉዞ ኮሚኒስት ሓይሊ ህወሓት፣ ማሌሊት፣ አብ ምስረታ ጉባኤ ማሌሊት ዝወደቀ፣ ሓምለ 1977 ዓ.ም. ገጽ 55/ በአማርኛ ሲተረጎም ፣ የህወሓት ኮሚኒስት ኃይል የ10 ዓመት ጉዞ ግምገማ፣ ግሌሊት፣ በማሌሊት መሥራች ጉባኤ የጸደቀ፣ ሐምሌ 1977 ዓ.ም. ገጽ 55/

⁶⁷ ናይ ኢህወዴግ መሠረታዊ ሕጊ/ህንፃ፣ ናብ ጉባኤ ዝቐረበ፣ ታሕሳስ 1983 ዓ.ም. ገጽ 39/ በአማርኛ ሲተረጎም ፣ ፖስቱ የኢሕአዴግ አባል ድርጅቶች ማለትም ህወሓት፣ ኢሕአዴግና ኦሕዴድ ተሰማምተውበት የቀረበ ሕገ ደንብ ታኅሣሥ 1983 ዓ.ም. ገጽ 39/

ርዕዮተ ዓለም ጋራ በመቀየሩ በግለሰቦችና በቡድኖች ነጻነትና መብት የሚያምነውን የቡርክዊ ዴሞክራሲ እንዲያብብ ገደብ ጥሎበት ነበር።

ተሐህት ደርግን ለመጣል የገነባው ሠራዊት ወታደራዊ ዲሲፕሊንና አሠራርን መሠረት ያደረገ ነበር። ሆኖም ሠራዊቱ ኑሮውን የሚገፋው በደመወዝ ወይም በሌላ ጥቅማ ጥቅም ሳይሆን ማርክሲዝም ሊያስገኝለት የሚችለውን መጻኢ ብሩህ ተስፋ እየተሰበከ የራሱንና የሕዝቡን ኑሮ ከመሠረቱ ይለወጣል በሚል ነበር። የማርክሲስት ርዕዮተ ዓለም ሠራዊቱ በዲሲፕሊን እንዲታነጽ መነሻ ሆኖ ያገለገለ ሲሆን የጠበቀና የተማከለ አሠራርም ባሕርዩ ነው ተብሎ እንደ ብረት የጠነከረ ዲሲፕሊን ተግባራዊ እንዲሆን ረድቷል። ይህ አኪያሄድ ግን የዜጎችን ነጻነት፣ የሕግን የባላይነት፣ የሰብአዊ መብቶችን፣ ነጻ ዳኝነትን፣ የሐሳብና የድርጅት ብዙሃነትን፣ ወዘተ... ከሚያረጋግጠው እውነተኛና ዓይነተኛ ዴሞክራሲ አብሮ የሚሄድ አልነበረም። ተሐህት የተጠቀሰውን አኪያሄድ ቢከተል ኖሮ የማርክሲዝምም ይሁን የሌላ ርዕዮተ ዓለም አራማጆች በነጻነት ዓላማቸውን እንዲያስፋፉ ጥሩ መሠረት በጣል ነበር። በተለይ እንደ ኢትዮጵያ በመሰሉ ገና ባላደጉ አገሮች ዓይነተኛው ዴሞክራሲ መተከሉ ለነጻነት፣ ለፍትሕ፣ ለእኩልነትና ለልማት ለሚታገሉ ወገኖች ሁሉ እጅግ ጠቃሚ መሠረት መሆን ይችላል ነበር።

የተሐህት ግንባርና ሠራዊት ከተመሠረተ ጀምሮ የነበረው አደረጃጀትና አሠራር ፍጽም ወታደራዊ ነበር። ይህም በ1968 ዓ.ም. በተኪያሄደው የመጀመሪያ ድርጅታዊ ስብሰባ በጸደቀው ሕገ ደንብ ተንጸባርቆ ነበር። የሕገ ደንቡ አንቀጾች በጦርነት ወቅት ያለ አገባብ ማፈገፈግ፣ ጾታዊ ግንኙነት መፈጸም፣ ወዘተ... እስከ ሞት የሚያስቀጣ እንደሆነ ይደነግጉ ነበር። ሆኖም ከመብቶች ይልቅ ግዴታዎች ጎልተው በስፈሩበት ሕገ ደንብ የአባላቱን ሰብአዊና ዴሞክራሲያዊ መብቶችና የሚያከብሩ አንቀጾች ጎልተው አልወጡም ነበር። በእርግጥ ሕገ ደንቡ እያንዳንዱ አባል በታቀፈበት አሐድ {unit} ሊወያይና ሊከራከር እንደሚችል ያመለክታል፤ ሆኖም በተለይ ድርጅቱ አቋም በያዘባቸው ጉዳዮች ዙሪያ የክርክሩ አድማስ ምን ያህል መሄድ እንደሚችል ግልጽ አልነበረም። እንደ ልምድም ድርጅቱ አቋም በያዘባቸው መሠረታዊ ጉዳዮች ላይ አጥብቆ መከራከርና የተለየ አቋም መያዝ የሚያስጠረጥርና የሚያስፈርጅ ነበር። በአጠቃላይ የተሐህት ሕገ ደንብ ከመብት ይበልጥ ገደቦች ላይ ያተኮረ ነበር።

በድርጅቱ ውስጥ የነበረው የዴሞክራሲ ገጽታ ይህ ሆኖ እያለ በ1968 ዓ.ም. በርካታ ተማሪዎችና የመንግሥት ሠራተኞች ድርጅቱን አጥለቀለቁት። የእነዚህ የከተማ ሰዎች ድርጅቱን መቀላቀል መልካም አጋጣሚ ቢሆንም ከቆየው የድርጅቱ አሠራርና አኪያሄድ የሚሰማማ አልነበረም። መልካም አጋጣሚው በርካታ ትምህርት ቀመስና የተማሩ ከተማዎች ድርጅቱን ተቀላቅለው ዓቅሙ እንዲጎለብትና የቆየው አሠራር፣ አደረጃጀትና አኪያሄድ እንዲለወጥ ግፊት መፍጠሩ ነበር። በዚህ ግፊት ሊፈጠር የሚችለውን ቅራኔና አለመግባባት ለመፍታት ደግሞ ትግሥት፣ ሆደ ሰፊነትና አርቆ ማስተዋል ያስፈልግ ነበር። ድርጅቱን የተቀላቀሉ የከተማ ሰዎች የሚፈለገውን ለውጥ ለማምጣት ዕምቅ ዓቅሙ ቢኖራቸውም የሚጠይቁት የአደረጃጀትና የአሠራር ለውጥ በቅጡ ላልተዘጋጀው አመራርና ነባር የድርጅቱ አባል ራስ ምታት ሊሆን እንደሚችል መገመት አያዳግትም። በ1969 ዓ.ም. በድርጅቱ የተከሰተው ተግዳሮትም ይኸንኑ የሚያሳይ ነበር።

ተሐህት ውስጥ ትልቁ ቀውስ በተከሰተበት ወቅት ከላይ የተጠቀሰው ችግር ፍንትው ብሎ ታይቷል። ከ1968 ዓ.ም. መጨረሻ ገደማ ጀምሮ የተበታተኑ የፖለቲካ ጥያቄዎች፣ ውስጥ

ዑስጡን የሚሰራጩ ወሬዎችና ድርጅቱ በሕገ ደንብ ካስቀመጣቸው መብቶች ወጣ ያሉ ጥያቄዎች ተበራክተው ነበር። ከዚህ በተጨማሪም አዳዲስ ድርጅቱን በተቀላቀሉ ወገኖች ላይ ከውጭ ተጽዕኖ የሚያሳድሩባቸው ሁኔታዎችም ነበሩ። ጊዜው የአብዮት ስለነበር እያንዳንዱ ታጋይ ለለውጥ ይበጃሉ የሚላቸውን የተለያዩ መጻሕፍትን በማንበብ የተለያዩ የውጭ ድርጅቶችን የአሠራርና የአደረጃጀት ልምዶች ቀስሞ ነበር። ሌላው ቀርቶ ጪሕአፓ ውስጥ የነበረውን የፓርቲና የሠራዊት አደረጃጀትና ግንኙነት ሁሉ ተገንዝቦ ነበር። አንዳንዱ የድርጅቱ አባል ትክክለኛ ነው የሚለውን የችግር አፈታትና አያያዝ ያሳስባል ነበር። ሆኖም ከተማ ውስጥ ሲንቀሳቀስ የነበረው አባል ወደ ትግል ሚዳ ሲመጣ ሕተንዝባቸው ሁኔታዎች አንዱ ድርጅቱ ውስጥ ይኖራል ብሎ የገመተው ፍጹም ነጻነትና ግልጽነት እንደጠበቀው ሆኖ አለመገኘቱ ነበር።

ግንኛውም ከከተማ ወደ ትግል ሚዳ የሚመጣ ሰው ወታደራዊ ሥልጠና ሲሰጠው ከፍተኛ ዲሲፕሊን ይጠበቅበት ነበር። የበላይ ትእዛዝን ማክበር፣ ምሥጢር መጠበቅና ሳያቅማሙ ግዳጅን መፈጸም ግዴታ ነበር። የፖለቲካ ውይይት ክፍለ ጊዜ ቢኖርም፤ ውይይቱ ሠልጣኙ ሚጠብቀው ደረጃ አልነበረም። ወታደራዊ ሥልጠናውን የሚመሩት አንዳንዶቹ የቀድሞ ወታደሮች ወይም በሻዕብያ የሠለጡ ታጋዮች ስለነበሩ ከመብት ይልቅ ለዲሲፕሊን ትድሚያ ይሰጡ ነበር። የሚያኪሂዲቸው ውይይቶችም ሐሳብን ከማበልጸግ ይልቅ ሂስና ግጥምዎችን የሚያጠናክሩ ነበሩ። በመሆኑም አንዳንድ አዲስ ሠልጣኞች አኪያሄዱ ይህ ሆነ የፖለቲካና የዴሞክራሲያዊ ገጽታው የቱ ነው? ዴሞክራሲያዊ ሕይወት ከሌለ የትግሉ ፋይዳ ምንድን ነው? የሚሉ ጥያቄዎችን ያነሡ ነበር። የታጋዩ የመጀመሪያ የድርጅት ግንዛቤው በነዚህ ጥያቄዎች አማካይነት ይገልጽ ነበር።

አዲስ መጤው ወጣት ከወታደራዊ ሥልጠና ወጥቶ በሚያያቸው አንዳንድ አሠራሮችም ደስተኛ አልነበረም። በእርግጥ በውግያ ወቅት ፈታኝ ተግባራት ላይ እኔ ልቅደም እኔ ልቅደም መባባሉ፣ ምግብ ሲያጥር የነበረው ፍትሐዊ ክፍፍል፣ በኑሮ አንዱ ከሌላው አለመበላለጡ፣ በመሪዎችና በተራው ታጋይ መካከል የነበረው ጓዳዊ ግንኙነት፣ ከሚሰጠው ርዕዮተ ዓለማዊ ትምህርትጋ ተያይዞ የሚያስደስት ነበር። ለሕዝብ የነበረው አክብሮትና ግልጽነትም አያያዝም ድርጅቱን ተወዳጅ አድርጎት ነበር። ሆኖም ኃላፊነት አሰጣጥን፣ የፖሊሲዎች አወጣጥንና መረጃ ማግኘትን በተመለከተ ብዙዎች ቅሬታ ነበራቸው። ኃላፊነት አሰጣጥን በተመለከተ ትውውቅና አብሮ አደግነት ቦታ እየተሰጣቸው ነው፤ የውግያም ይሁን የጦርነት ፖሊሲዎች በሚቀረጹበት ወቅት አባላት ሚና የላቸውም፤ ከኤርትራ ድርጅቶች ጋር የሚደረጉ ግንኙነቶች ግልጽ አቅጣጫ የላቸውም፤ ድርጅቱ ስላለበት ተጨባጭ ሁኔታ ጭቲ መረጃ አይሰጠንም፤ የሚሉ ቅሬታዎችም ይነሡ ነበር። በተለይ በምዕራብ ትግራይ ሂሊዴጎ ጋራ የሚደረገው ጦርነት ከወታደራዊ ስልት አንጻር ትክክል አይደለም፤ ሰፊ የመንቀሳቀሻ አካባቢ እያለን በአንድ አካባቢ መታጠራችን ተገቢ አልነበረም፤ ኢዴጎን ፊት ለፊት መጋፈጥ አልነበረብንም፤ የሚሉ አስተያየቶች ይሰነዘሩ ነበር።

ሆኖም አብዛኛዎቹ የሚነሡት ጥያቄዎች በግልጽ መድረክ ወጥተው ውይይት አይደረግባቸውም ነበር። በተለይ የአቋምና የመሠረታዊ አደረጃጀት ጉዳዮች ስሕተትን ቢያመለክቱም ድርጅቱ ከያዘው አቋም ውጭ ማንሳትና ሌሎችን ለማሳመን መሞከር ልአደጋ ያጋልጣል የሚል ሥጋት ስለነበርም አብዛኛውን ጊዜ እነዚህ ጉዳዮች በምስጢር የሚያዙና ውስጥ ውስጡን የሚነሡ ነበሩ። ከዚህ የተነሳም ታጋዩ አንዳንዶችን ጥያቄዎች ሸከተማ ከሚያውቃቸው ወይም በድርጅቱ በደንብ ከሚተማመንባቸው ታጋዮች ጋራ ብቻ ይነጋገርባቸው ነበር። በዚህ ሁኔታ ችግሩ እየባሰ ሄዶ አመራሩ ሊቆጣጠረው በማይችለው

ደረጃ ቅሬታና ሐሜት እየተንሰራፋ ሄደ። ድርጅቱን እየጣለ ወደ ደርግና ወደ ውጭ አገር የሚሸሸው ታጋይም በረከተ። የድርጅቱም አመራር ይህን አደጋ ከተገነዘበ በኋላ መፍትሔ የሚገኝበትን አግባብ መፈለግ ጀመረ። መፍትሔን ያስገኛሉ ብሎ ከቀየሳቸው ስልቶች አንዱም እነ ቴዎድሮስ ሐጎስና ብርሃነ ገብረ ክርስቶስ የሚገኙበትን አስረጂ ቡድን መሥርቶ በታጋዩ ይንጸባረቃሉ ያላቸውን የተሳሳቱ ብዥታዎች እንዲያብራሩ ማድረግ ነበር። ሆኖም የዚህ ቡድን ማብራርያ ለተፈጠረው ሥር የሰደደ ችግር መፍትሔ ሊያስገኝ አልቻለም። እንዲያውም ቡድኑ «የአመራሩ ቡችላ /ኩርኩር/» የሚል ስም ተሰጥቶት ውጤት አልባ እንደሆነ ሲታወቅ እንቅስቃሴው እንዲቆም ተደረገ።

አመራሩ የቀየሰው ሌላው ስልት ታጋዩን ሰብስቦ በግልጽ መድረክ ያሉትን ቅሬታዎች እንዲናገርና ውይይት እንዲኪያሂድ መጋባዝ ነበር። ሰፊ ቅሬታን በመግለጽ ውይይት ከተደረገባቸው ሰብስባዎች አንዱ ቡምበት በተባለው ባድመ አካባቢ በሚገኘው የድርጅቱ የማሠልጠኛ ቤዝ ዐምባ የተደረገው ተጠቃሽ ነው። በዚህ ሰብስባ ሠልጣኞች፣ ነባር ታጋዮችና የአመራር አባላት በጋራ ተሳትፈዋል። ይህን ሰብስባ አስመልክቶ አረጋዊ በርሄ የሚከተለውን ይላል፣ «የኢዴጎ ጋይል አይሎ በመጣበት ወቅት በተጓዳኝ የተወሰኑ ተሳታፊዎች ውስጥ የነበሩ ምሁራን በመኻላቸው ይፋዊ ያልሆነ መረብ በመፍጠር በአመራሩ ላይ ያነጣጠሩ አጀንዳዎችን ያሰራጩ ነበር። ቅሬታዎቻቸውን ለማሰራጨት ይፋዊ ያልሆነ አንድ ለአንድ ግንኙነቶችን በመፍጠር ሌሎች ቅሬታዎች ያሏቸውን ወገኖችም አሰባስበዋል። ቅሬታዎቻቸውን ለማሰማት የካድሬ ትምህርት ቤቶችን፣ ሴሚናሮችንና ጉባኤዎችን መጠቀም ይችሉ የነበሩ ቢሆንም እነዚህን መድረኮች የሚመሩት ራሳቸው ተከላክለው የነበሩት የአመራር አባላትና ወኪሎቻቸው በመሆናቸው ሊጠቀሙባቸው አልፈለጉም። ቡምበት በተባለው ቤዝ ዐምባ በተደረገው ሰብስባ በድርጅቱ ቡድናዊነት፣ አምባገነናዊ ተግባራትና ፀረ-ዴሞክራሲያዊ ባህል ተከስተዋል የሚሉ ጥያቄዎች ቢቀርቡም የተሳታፉ አመራር አምባገነናዊ በሆነ አግባብ እዚያው መልስ ሰጥቶ አለመግባባቶች የተፈቱ መሰለ።»⁶⁸ ተሳታፊ በቡምበቱ ሰብስባ የቀረቡት ጥያቄዎች የሥልጣን ጥመኞች ያቀረቧቸው ናቸው ቢልም በርካታ ታጋዮች የሚጋሯቸው ነበሩ። በአመራሩ የተሰጡት መልሶችም አብዛኛውን ተሳታፊ ባለማርካታቸው ቀውሱ ቀጠለ።

ተሳታፊ ውስጥ የተፈጠረው ድርጅታዊ ቀውስ እጅግ ጠንክሮ ድርጅቱን ባናጋበት በ1969 ዓ.ም. ክረምት ላይ ከቀውሱ መውጫ ተደርጎ የተወሰደው የካቲት 1968 ዓ.ም. በጸደቀው ሕገ ደንብ መሠረት ወታደራዊ ሸንጎ ጠርቶ ችግሮችን በመመርመር መፍትሔ ማግኘት ነበር። በዚህ መሠረትም በዚሁ ዓመተ ምሕረት ክረምት መጨረሻ ላይ ወታደራዊ ሸንጎ ተጠርቶ የቆየው ሕገ ደንብ በሚሻሻልበትና አዘጋጅ ኮሚቴ ተቋቁሞ ቶሎ ድርጅታዊ ጉባኤ በሚኪያሂድበት ሁኔታ ላይ በጥልቅ ተወያየ። ሸንጎው ከድርጅቱ የተለያዩ ክፍሎችና ተዋጊ አሐዶች በምርጫ የተወከሉ ሠላሳ የሚሆኑ አባላት የተገኙበት ሲሆን ከአመራሩም የተወሰኑቱ በአስረጅነት የተገኙበት ነበር። ከአመራሩ በዋና አስረጅነት የተገኘው ዓባይ ፀሐዬ ሲሆን ሸንጎውን በሊቀመንበርነት የመራው ደግሞ በወቅቱ የፖለቲካ ክፍሉ /04/ የአመራር አባል የነበረው ተወልደ ወልደ ማርያም ነበር። ይህ የሆነበት ምክንያትም ተወልደ ተቃውሞ ያነሡ በነበሩት ታጋዮች ዘንድ ተቀባይነት ስለነበረው ሰብስባው ከቁጥጥር ውጭ ሊሄድ አይችልም ከሚል የአመራሩ እምነት የተነሣ ነበር።

ሸንጎው በአመራሩ ረቆ የመጣውን አዲሱን የድርጅተን ሕገ ደንብ ሌት ተቀን ከተወያየበት በኋላ አጸደቀው። በዚህ አዲስ በወጣው ሕገ ደንብ መሠረትም የድርጅቱ ጠቅላላ ጉባኤ በፍጥነት ተኪያሂዶ አዲስ አመራር እንዲመረጥ ስምምነት ላይ ተደረሰ። ጉባኤውን

⁶⁸ Aregawi Berhe, op. cit., p.113

የሚያዘጋጅ አንድ ኮሚቴም ተመረጠ። ሰፊው የተሳህት ታጋይ ያቀጣጠለው እንቅስቃሴ የፈጠረው ተጽዕኖ ድርጅቱ ሕገ ደንቡን እንዲያሻሽልና ድርጅታዊ ጉባኤ እንዲጠራ በማስገደዱ ለወደፊቱም የአሠራር ለውጦችን ያስከትላል ተብሎ ተስፋ ተጣለበት።

የተሳህት አመራር ወታደራዊ ሽንገውን በቅርበት በመቆጣጠር በፈለገው መጠን ለውጥ እንዲያኪያሂድ ቢፈቅድም ሰፊው ታጋይ በፈለገው መጠን ለውጥ እንዲያኪያሂድ አልፈቀደም ነበር። ከነዚህ ወታደራዊ ሽንገው በአመራሩ ተጽዕኖ ከተቀበላቸው ኢ-ዴሞክራሲያዊ ውሳኔዎች አንዱም ለድርጅቱ ጉባኤ ተሳትፎ የሚደረገው ውክልና ተመጣጣኝነትን መሠረት ያደረገ ሳይሆን በጥራት ላይ የተመሠረተ መሆን አለበት የሚለው ነበር። በዚህ ውሳኔ መሠረት አንድ ጥቂት አባላት ያሉት አካል የተሻለ ጥራት ያላቸው አባላት አለው ተብሎ በቁጥር የበለጡ ነገር ግን ጥራት የሌላቸው አባላት ካለው አካል እኩል ወይም የበለጠ ተወካዮችን ወደ ጉባኤ ሊልክ ይችላል። በዚሁም ለምሳሌ አስር አባላት ያለው አካል ሙቶ አባላት ያለው ግን ጥራቱ ዝቅተኛ ነው ተብሎ አካል እኩል ወይም የበለጠ ተወካዮችን ወደ ጉባኤ ሊልክ ይችላል። በዚሁም አስር አባላት ያለው አካል በሦስት ተወክሎ ሙቶ አባላት ያለው ጥራቱ ዝቅተኛ ነው ተብሎ በሁለት አባላት ብቻ ሊወከል የሚችልበት ሁኔታ ተፈጠረ። የአካላቱን የጥራት ደረጃ የመወሰን ሥልጣን የተሰጠው ለጉባኤ አዘጋጅ ኮሚቴው ቢሆንም ዞሮ ዞሮ የሚወሰነው ግን ተሻለ ዕውቀት ይኖረዋል የተባለው የድርጅቱ ማዕከላዊ ኮሚቴ እንደነበር ግልጽ ነው። በወታደራዊ ሽንገ የተቀመጡት የታጋይ ተወካዮች ውክልና በጥራት ላይ የተመሠረተ ይሁን የሚለውን አንቀጽ አንድ ሰው አንድ ድምጽ የሚለውን ዴሞክራሲያዊ መርሕ የተከተለ አይደለም በሚልና አመራሩ ከፈለገው አካል በርካታ ተወካዮችን ለማስመረጥ የሚያስችለው ክፍተት ይፈጥራል ከሚል ክፉኛ ተቃውመውት ነበር።

ወለተኛው ተቃውሞ ያጋጠመው ውሳኔ በተጠራው ወታደራዊ ሽንገ ተመርጦ የተቋቋመው የጉባኤ አዘጋጅ ኮሚቴ የዕለት ተዕለት እንቅስቃሴ መመሪያ የሚያገኘው ከማዕከላዊ ኮሚቴ ይሆናል በሚለው ላይ ነበር። በእርግጥ ቀውስ በሌለበት ሁኔታ አዘጋጅ ኮሚቴ ማቋቋምና ጉባኤ መምራት ያለበት ማዕከላዊ ኮሚቴው ቢሆንም በቀውስ ወቅት ግን ወታደራዊው ሽንገ አዘጋጅ ኮሚቴውን ካቋቋመ በኋላ ከማዕከላዊ ኮሚቴው ቁጥጥር ውጭ ቢሆን የተሻለ ጽናትና ዴሞክራሲያዊ አኪያሂድ ሊኖረው በቻለ ነበር። ሆኖም አዘጋጅ ኮሚቴውን የመምራቱ መብት ለማዕከላዊ ኮሚቴ በመሰጠቱ ማዕከላዊ ኮሚቴው የጉባኤ አዘጋጅ ኮሚቴውን በበላይነት ሊመራ ቻለ። በወቅቱ በወታደራዊው ሽንገ የተመረጡት የጉባኤ አዘጋጅ ኮሚቴ አባላት፣ 1ኛ/ ተወልደ ወልደ ማርያም፣ 2ኛ/ ጻድቃን ገብረ ተንሣይ፣ 3ኛ/ ገብሩ አሥራት፣ 4ኛ/ አርከበ ዑቁባይ፣ 5ኛ/ አባዲ ታፈረ፣ 6ኛ/ ተሾመ ጉዶ፣ 7ኛ/ መስፍን አማረ፣ 8ኛ/ አባዲ ዘሞ፣ 9ኛ/ ዘርአይ አስገደም፣ 10ኛ/ ሰዓረ ገብረ ዓዲቅ፣ 11ኛ/ ገብሩ አሥራት ምክትል ሊቀመንበር፣ ሆነን ተሰየምን።

አዘጋጅ ኮሚቴው ከተቋቋመ በኋላ ጉባኤውን ለማዘጋጀት ደረዳሉ ያላቸውን ዕቅዶች ከማዕከላዊ ኮሚቴው ጋር በመመካከር አዘጋጀ። በዚህ የጉባኤ ዝግጅት ሁለት ወላኝ ተደርገው የተወሰዱት አጀንዳዎች ለጉባኤው የሚቀርቡ ሰነዶችን ማዘጋጀትና በድርጅቱ የተፈጠረውን ቀውስ መፍታት ነበሩ። በዚህ መሠረት ከሁሉም አስቀድሞ አዘጋጅ ኮሚቴው በድርጅቱ ተፈጠሩ የተባሉትን ብዥታዎችና ቅሬታዎች በተመለከተ ታጋይን ለማወያየት ፅኑ አወጣ። ዕቅዱ በሚወጣበት ወቅትም ከድርጅቱ አመራር ጋር በተለይም በወቅቱ የሥራ አስፈጻሚ አባልና የድርጅቱ የፕሮፓጋንዳ ኃላፊ ከነበረው ከዓባይ ፀሐዬና ከሌላው ሥራ አስፈጻሚ አባል ከሰብሐት ነጋ ጋር በመነጋገር ዝርዝር ዕቅዶች ወጡ። መጀመሪያ ብዥታዎችንና ቅሬታዎችን ለማስወገድ ያቀደው እንቅስቃሴ በሂደት ወደ ማጥራትና

ማጋለጥ ተለውጦ ሰፊ የሂስ፣ የግለ ሂስ፣ የግምገማና የማጋለጥ እንቅስቃሴ ተኪያሄደ። አምባገነንነትና ቡድናዊነት ይወገድ፤ ዴሞክራሲ ይረጋገጥ፤ የታጋዩ መብት ይከበር፤ የአመራር ግልጽነትና ተጠያቂነት ይኑር፤ የሚሉ የአብዛኛው ታጋይ ጥያቄዎች ጎን ተትተው ቀውስ ፈጣሪዎችን እናጋልጥ፤ ድርጅታችንን እናድን፤ አውራጃዊነትን እንታገል፤ አድፋጮች ወዮላችሁ፤ ወዘተ... የሚሉ መፈክሮች ጎልተው ወጡ። ይህም በታጋዩ የተጀመረውን የዴሞክራሲ ለውጥ ጥያቄና እንቅስቃሴ ከማዳፈን ባሻገር አብዛኛው የድርጅቱ አባል በድንጋጤና በፍርሀት እንዲዋጥ አደረገ። በዚህ የማጥራትና የድርጅት ማዳን እንቅስቃሴ የተጠያቂነቱና የጥፋቱ ሚዛንና አቅጣጫ መጀመሪያ ላይ መብቶቻችንን ረግጧል፤ ግልጽነት ያንሰዋል፤ አምባገነንነት ተጠናውቶታል፤ አሠራሩ ቡድናዊ ነው፤ በሚል ሲከሰስ ወደ ነበረው አመራሩ ማቅናቱ ቀርቶ ታጋዩ ላይ ተነጣጥሮ አብዛኛው ታጋይ ሳላውቅ ድርጅቱን በማፍረስ ተግባር ተሳታፊ ነበርኩ፤ ቡድናዊና አውራጃዊ ስሜት ነበረኝ፤ አመራሩን አማ ነበር፤ ወዘተ... በማለት ግለ ሂስ አኪያሄደ። በዚህ ሂደት ብዙዎች ሲጋለጡ ቁጥራቸው የማይናቅ ታጋዮች ወንጀለኛ ተብለው ለእስር ተዳረጉ፤ አንዳንዶቹም የሞት ፍርድ ተበየነባቸው።⁶⁹ ሕይወታቸውን ለማደን ትግሉን ሸሽተው የሄዱትም ቁጥራቸው ቀላል አልነበረም።

የታጋዩን መብት በማስከበር ድርጅቱን ወደ ተሻለ የዴሞክራሲ እድገትና ጥራት እንድናሻግር በወታደራዊ ሸንጎው የተመረጠው የአዘጋጅ ኮሚቴ አባላትም በአመራሩ ተጽዕኖ ተሸንፈን የአመራሩን ፍላጎትና መፈክር አራማጅ ሆንን። በእርግጥ በወቅቱ አመራሩ ያስተጋባው የነበረው ድርጅታችን ጠፋ፤ ተበተነ፤ የሚለው ሥጋት ሁሉንም የድርጅት አባል ያስደነገጠ ነበር። አመራሩ ከጅምሩ ያጋጠሙትን ከባድ ተግዳሮቶች በድርጅታዊ ታሪክ መልክ በማቅረብ አሁንም ከዚያ የባለ ሥጋት በድርጅቱ ላይ ያንዣበበ እንደሆነ አስመስሏል። ለዚህም ድጋፍ ለማግኘት አመራሩ ድርጅቱ ከተመሠረተ ጥቂት ወራት በኋላ ደደቢት አካባቢ በሸፊ ተወላጆች የተፈጠረው ቀውስ ምን ያህል አደገኛ እንደነበርና የሸፊ ተወላጆች የሌላውን አካባቢ ተወላጆች በመግደል ድርጅቱን ለመቆጣጠር መሞከራቸውን እንደነበር በአሳዛኝ መልኩ ያቀርብ ነበር። ድርጅቱ ከተመሠረተ ከጥቂት ቀናት በኋላም ኃይለ በርሄ እና ገብረ ማርያም ክሕሸን የተባሉት የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ድርጅቱን አጥላልተው ከድተው እንደሸሹ በድርጅታዊ ታሪክ አስረጅነት ይታተቡ ነበር። እንዲሁም በ1968 ዓ.ም. ዲማ በተባለው ስፍራ አንድ ከመንግሥት የተላከ ሰላይ ድርጅቱን ለማጥፋት መርዝ ይዞ እንደመጣና የድርጅቱ አባላት እርስ በእርሳቸው ጥርጣሬ እንዲገባቸው በማድረግ ከፍተኛ ቀውስ እንደፈጠረ ይተረክ ነበር። በዚያን ወቅት በበርካታ የድርጅቱ አባላት ላይ ጠንካራ ምርመራ ተኪያሄደ በደረሰባቸው ድብደባ ሕይወታቸው ያለፈና ሰውነታቸው የተጎዳ እንደነበሩና ሠርጎ ገብ ሰላይ በሐሰት አጋልጦት ሕይወቱ ያለፈው የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሁለተኛ ዓመት ተማሪ የነበረው የግደይ ወልደ ጊዎርጊስ አሳዛኝ ታሪክም እንደማስረጃ ይቀርብ ነበር። ካብራል የተባለው ታጋይም ከባድ ድብደባ ደርሶበት ሰውነቱ ተጎድቶ በመጨረሻ በቆራጥነት ሲዋጋ መሠዋቱ እንደ ሌላ ማስረጃ ይቀርብ ነበር። የተሐህት አመራር በ1969 ዓ.ም. ከላይ የተጠቀሱትን ታሪኮች አጉልቶ ያወጣው ምክንያት፣ 1ኛ/ የ1969 ዓ.ም. ቀውስ እንደመጀሪያው የደደቢት ቀውስ መነሻው አውራጃዊ አስተሳሰብ ነው፤ በተለይ የዐምስቱ ማለትም የእንደርታ፣ የራያ፣ የተምቤን፣ የዓጋመና የክልተ አውሳሎ አውራጃዎች ተወላጆች በሥልጣን ጥም የቀሰቀሱት ቀውስ ነው ለማለት፤ 2ኛ/ የእነ ኃይለ በርሄን ምሳሌ በማውላት ትግሉ የከበዳቸው ሁሉ በሰበብ አስባቡ ከድርጅቱ ያፈነግጣሉ፤ ለማለት፤ 3ኛ/ የዲማውን ሰላይ ታሪክ በማቅረብ ደርግ ከነበረው ተሐህትን የማፍረስ ፍላጎት የተነሣ ሰላዮቹን አሰማርቶ በድርጅቱ ቀውስ ለመፍጠር ይሯሯጣል፤

⁶⁹ ibid., p.241

የሚለውን ለማሰራገጥ ነበር። የ1969 ዓ.ም. ቀውስ እነዚህ ክስተቶች በአንዱ ወይም በሌላ ጭልኩ የተንጸባረቁበት ሊሆን ቢችልም፤ ዋናው የችግሩ መንሥኤ ግን ከነዚህ አመራሩን ከተጠያቂነት ከሚያድኑ ክስተቶች ጋራ ትስስር አልነበረውም። እንቅስቃሴው የተወሰኑ አውራጃዎችን ብቻ ያካተተ ነበር እንዳይባል ከሁሉም አውራጃዎች የመጡ ታጋዮች የተሳተፉበት ነበር። ለምሳሌ፤ ተስፋይ ሕንፍሽፍሽ /ተስፋይ ቀውስኛ/ የሚባለውና በቀውሱ ከፍተኛ ሚና የነበረው ታጋይ የዓድዋ ተወላጅ ነበር። እንዲሁም ኪዳነ ማርያም ወይም ተበሮ በሚል ቅጽል ስም ይታወቅ የነበረው ታጋይም የዓድዋ ተወላጅ ነበር። አሁን አሜሪካን አገር የሚኖረውና በዚያን ጊዜ የጉባኤ አዘጋጅ ኮሚቴ አባልና የኃይል መሪ የነበረው ተሾመ ጉዳም የእንትጮ ልጅ ነበር። በዚሁ እንቅስቃሴ የተወገዘውና ከማግብት መሥራቾች አንዱ የነበረው ዑቁባዝቢ በየነም የአክሱም ተወላጅ ነበር። እነዚህን ለአብነት አነሣጋቸው እንጂ በርካታ በድርጅቱ በሞት የተቀጡና ድርጅትን ጥለው የሸሹ ወጣቶች የተከሰሱት ጭስት አውራጃዎች ልጆች ብቻ አልነበሩም። አካባቢ መቁጠሩ ተገቢ ባይሆንም ቀውሱ ፀተወሰነ አካባቢ ተወላጆች እንዳልተፈጠረ ለማስገንዘብ የቀረበው አብነት በቂ ይመስለኛል። ቀውሱ ትግሉ በከበዳቸውና ከድርጅቱ በሸሹ ታጋዮች የተቀየሰ ሄራ ነው መባሉም ትክክል አልነበረም። በጣት የሚቆጠሩ ታጋዮች ትግሉ ከበደቸው ሸሽተው ሄደው የድርጅቱን ስም ለግጥፋት ቢሞክሩም በድርጅቱ ቀውስ ለመቀስቀስ ችሎታውም ይሁን ዓቅሙ አልነበራቸውም። ቀውሱ የደርግ ሰላዮች ክንዋኔ ነበር እንዳይባልም የደርግ ሰላዮችም ያን ያህል ቀውስ የመፍጠር ብቃት አልነበራቸውም።

በጊዜው ታጋዩ እንዲጨብጠው የተፈለገው ዋናው ግንዛቤ ቀውሱ በአውራጃዊ አመለካከት ቢታወሩ ታጋዮች እንደተፈጠረ ነው። አመራሩ ይህን አቅጣጫ የቀየሰው በወቅቱ በተለያዩ ደረጃዎች ሥልጣን ተቆናጠው የነበሩትንና በአውራጃዊነት ያልተፈረጁትን የትግራይ አካባቢ ተወላጆች ሙሉ ድጋፍ ለማግኘት እንጂ እንቅስቃሴው የተለየ አውራጃ ተወላጆች ጥንስስ ወይም ሄራ ስለነበር አይደለም። ቀደም ሲል እንደገለጽኩት፤ አንዳንዶቹ በቀውሱ የግል ፍላጎታቸውን ለማሳካት ቢሞክሩም ቀውሱ ድርጅቱ ውስጥ የነበሩ የተሳሳቱና ዴሞክራሲን ያልተሳበሱ አሠራሮችና አቅጣጫዎች መታረም አለባቸው ከሚል አስተሳሰብ የመነጨ የሠለጠነ እንቅስቃሴ ነበር።

አመራሩ ራሱን ለማዳን እንቅስቃሴው ኋላ ቀር አካባቢያዊ ወይም አውራጃዊ አስተሳሰብ የወለደው ነው ማለቱ በነዚህ አካባቢ ተወላጆች ላይ ቀላል ያልሆነ ተጽዕኖ ማሳደሩ አልቀረም። ቀውሱን ለመፍታት በተደረገው እንቅስቃሴ አብዛኛዎቹ የታሰሩት፤ ትግሉን ጥለው የሄዱትና የተሰደዱት ከተኮነኑት አካባቢዎች የመጡ ሲሆኑ በርካታ የዚያ አካባቢ ወጣቶች ሐለዋ ወያነ /06/ በተባለው እስር ቤት ታጉረው እዚያው ቀርተዋል። እዚህ ላይ ታሳቢ መሆን ያለበት ጉዳይ ድርጅቱ ባወጣው ሕገ ደንብ መሠረት ቀውስ የፈጠረ በሞት እንዲቀጣ ቢደነግግም ችግሩ ሥር ከሰደደ ፖለቲካዊ ቀውስ የመነጨ እንደመሆኑ አፈታቱ ኬሕገ ደንብ አንጻር ሳይሆን ታጋዮች ከነሷቸው የመብትና የዴሞክራሲ ጥያቄ አንጻር መሆን ነበረበት። አሁን መለስ ብዬ ሳየው በሕገ ደንቡ የሰፈረው አንቀጽ ራሱም በሐሳብ ደረጃ የተነሣውንና ከሐሳብ ልዩነት የመነጨውን ቀውስ ለመግታት በሐሳብ የበላይነት መርታት ነበረበት እንጂ የሞት ቅጣት መበየኑ ተገቢ አልነበረም።

በዚህ የማጋለጥና የተጋለጠውን የመቅጣት ሂደት አንዳንድ ወጣቶች ያሳዩት የግል ጽንዕት አላሪዎቻቸውን ሳይቀር አስደንግጧል። አሁን በሕይወት የሌለው የክፍሉ /06/ አባል እንደነገረኝ አንድ በዚህ ቀውስ ተሳታፊ ነበርክ ተብሎ የሞት ቅጣት የተበየነበት ወጣት የሞት ብይኑ ሲነገረው ምንም ፍርሀት ሳያሳይ በሳቅና በፈገግታ ሲቀበለው ሲያይ እጅግ ፀጣም ደንግጦና እስከ መጨረሻ ድረስ ስሜቱ ተነክቶ ነበር። አውዓሉም ወልዱ የነገረኝ ሌላ

ተመሳሳይ የሆነ አሳዛኝ ታሪክም አለ። ሱዳን ውስጥ በቀውሱ ዙሪያ ውይይት ተደርጎ ሂስና ግለ ሂስ በሚኪያሄድበት ወቅት አልማዝ ኪዳነ ማርያም የምትባል ታጋይ «አኔ እዚህ ሂስና ግለ ሂስ አላደርግም፤ አገሬ ገብቼ የምለውን እላለሁ፤» ብላ ከሱዳን ወደ ትግራይ እንደተመለሰች ቀውሰኛ ነሽ ተብላ ሐለዋ ወያነ ወደ ተባለው እስር ቤት ተላከች። እስር ቤት እንደገባችም «ጥፋት ፈጽመኛልና በጥፋትሽ ትጸጸቻለሽ ወይ?» ተብላ ስትጠየቅ «አኔ ለእናንተ የምናገረው የለኝም» ብላ ስትመልስ መርማሪዎቿ «እኛን ማነጋገር ካልፈለግሽ ከውጭ ሌላ ሰው ጠርተን ማነጋገር ትችላለሽ» ሲሏት «አውዓሉም ወልዱን ጥሩልኝ» ብላ እንዲያነጋግራት ተደረገ። አልማዝ አውዓሉም ፊት ምንም የምትጸጸትበት ጉዳይ እንደሌለና ድርጅቱ አሁንም ኢ-ዴሞክራሲያዊና የተሳሳተ መሆኑን ገልጾ ለሚወሰድባት እርምጃ ዝግጁ መሆኗን ያለምንም ፍርሀትና መሸማቀቅ አሳወቀች። ይህን ካለች በኋላም ሞት ተበይኖባት ሐይወቷ አልፏል። አልማዝ እንዲሁ ተራ አድርባይና ትግሉን የምትቃወም ሆና ቢሆን ኖሮ እጇን ለሱዳን መንግሥት ሰጥታ ወደ ውጭ መሄድ በቻለች ነበር። የሆነውን ቅጣት ልቀጣ ብላ ከሱዳን ወደ ሜዳ መመለሷ ብቻም ምሕረት ሊያሰጣት በተገባ ነበር።

እስከ አሁን ድረስ በተሳህት/ሀወሐት ድርጅታዊ ታሪክ በ1969 ዓ.ም. ለተፈጠረው ከፍተኛ ቀውስ ተጠያቂ የሚደረጉት የሥልጣን ጥም ተጠናውቷቸው ነበር የሚባሉት ንዑስ ከበርቴዎች ናቸው። ሆኖም መላውን ድርጅት ያናወጠው ቀውስ መነሻው ከግለሰቦች ሄራ የዘለለና በበለጠ የድርጅቱን አካላት የሚመለከት ነው። እንደ አካል ከሁሉም በላይ ለቀውሱ መባባስና ለተፈጸመው ጥፋት ተጠያቂ የሚሆነው በወቅቱ የድርጅቱ አመራር የነበረው ማዕከላዊ ኮሚቴው ነው። አመራሩ ድርጅቱ ውስጥ የተለያዩ ኢ-ዴሞክራሲያዊ አሠራሮች እንዲሰፍኑ ከማድረጉም በላይ ችግሮች ጎልተው ሲወጡ በአግባቡ ሊፈታቸው ባለመሞከሩ ተጠያቂ ይሆናል። ችግሮቹ የተፈጠሩት ተገቢው አመራር ባለመሰጠቱ ሆኖ ሳለ አመራሩ መልሶ ከሳሾችን በመወንጀል እንዲጋለጡ፣ እንዲሸማቀቁና እንዲቀጡ ማድረጉም ይበልጥ ተጠያቂ ያደርገዋል። በመጨረሻም ጉዳዩን ከመሠረቱ ከማየት ይልቅ የአውራጃዊነት መልክ በማስያዝ በእንቅስቃሴው ተሳታፊ ነበሩ ባላቸው ታጋዮች ላይ ለተወሰደው እርምጃም ዋናው ተጠያቂው ይኸው የድርጅቱ ማዕከላዊ ኮሚቴ ነው። ውሳኔ በመስጠቱ ረገድ የእያንዳንዱ ማዕከላዊ ኮሚቴ አባል ሚና በግልጽ ባይታወቅም፣ አመራሩ በጋራ የሚሸከመው ኃላፊነት ግን ይኖራል። በዚህ ወቅት የማዕከላዊ ኮሚቴ አባላት የነበሩት፣ 1ኛ/ ስብሐት ነጋ፣ 2ኛ/ ዓባይ ፀሐዬ፣ 3ኛ/ ሥዩም መስፍን፣ 4ኛ/ አረጋዊ በርሄ፣ 5ኛ/ ግደይ ዘርአ ጽዮን ናቸው። በውሳኔ አሰጣጡ ረገድ ምን ያህል ሥልጣን እንደነበራቸው ባይታወቅም፣ በአመራሩ የተሾሙና በሚቀጥለው እርከን የነበሩ የአመራሩ ተወካዮች /ወኪል መሪሕንት/ ደግሞ፣ 1ኛ/ አታክልቲ ቀጸላ፣ 2ኛ/ ሸዊት ዳኘው፣ 3ኛ/ ሰዬ አብርሃ፣ 4ኛ/ መለስ ዜናዊና፣ 5ኛ/ አውዓሉም ወልዱ ነበሩ። ሸዊት ከጥቂት ቆይታ በኋላ ከነበረው ኃላፊነት ተነሥቶ ሱዳን ተመድቦ ከቆየ በኋላ፣ ከሱዳን ተመልሶ ከተወሰኑ የአመራር አባላት ጋራ በነበረው አለመግባባት ምክንያት እስር ተበይኖበት እዚያው በተነሣ ግርግር የድርጅቱ ሰለባ ሆኗል።

ከአመራሩ በመቀጠል ለተፈጠረው ችግር ተጠያቂ የሚሆነው ደግሞ ድርጅቱን ዴሞክራሲያዊ ባሕርይ እንዲሳበስና ተከስተው የነበሩትን የአሠራር ችግሮች እንዲያስወግድ አደራ ተሰጥቶት የነበረው የጉባኤው አዘጋጅ ኮሚቴ ነው። አዘጋጅ ኮሚቴው ቀውሱን በማስወገድ ድርጅቱን ወደተረጋጋ ሁኔታ በማሸጋገር ረገድ ድርሻውን ቢወጣም ዴሞክራሲንና መልካም አሠራርን የማስፈን ዋናው ተልእኮውን በማሳካት ረገድ አሉታዊ ሚና ተጫውቷል። የአመራሩን የተሳሳቱ አሠራሮች እንዲታረሙ በማድረግ ፋንታ ታጋዩ ያነሣቸውን ጥያቄዎች በመድፈቅ የአመራሩ ተቀጥላ ሆኗል።

በቀውሱ አፈታት የነበረው ችግር ግን በታሰሩት፣ በተሰደዱትና በተገደሉት ታጋዮች ብቻ የየተወሰነ ገለጽ አይደለም። አመራሩ በትጥቅ ትግሉና ከዚያም በኋላ የበላይነቱን

ለማረጋገጥና ከተጠያቂነት ለመሸሽ የወሰደው የታጋዩን የትኩረት አቅጣጫ የማሳት ፕሮፓጋንዳ ስልት ከዚያ በኋላና እስከአሁን ድረስ በድርጅት አባላትና በሕዝቡ ለሚበሱ ችግሮች የአፈታት ዘዴ ሆኖ ቀጥሏል። በድርጅቱ አባላት መሠረታዊ የዴሞክራሲና የፖሊሲ ጥያቄዎች ሲነሡ ድርጅትህ ልትበተን ነው፤ ብሎ በማስደንገጥ የድርጅት ህልውና ከዴሞክራሲ ማስቀደም፤ በሕዝብ መሠረታዊ ጥያቄዎች ሲነሡም አገር ልትበተን ነው ብሎ አቅጣጫ በማሳትና ተጽዕኖ በማሳደር ኢ-ዴሞክራሲያዊ ተግባሮች መፈጸም የቀውሱ ወቅት ዋና ውርስ ሆኖ ዘወትር የሚደጋገም ሆኗል። በአጠቃላይ ድርጅት ዓላማን ለማስፈጸም የተፈጠረ ተቋም መሆኑ ቀረቶ ከዓላማና ከሕዝብ ጥቅም በላይ ሆኖ ህልውናው ራሱ አንገብጋቢ ጉዳይ ሆኖ እንዲታይ አድርጓል።

6. የደርግ ቀውጢ ቀኖች

1969 ዓ.ም. ለደርግም መልካም ዓመት አልነበረም። የኤርትራ ድርጅቶች ኃይላቸውን አጠናክረው አብዛኛዎቹን የኤርትራ ከተሞችና ሰፊ የገጠር አካባቢ የተቆጣጠሩበት፤ በደርግ ላይ መፈንቅለ መንግሥት የተሞከረበትና በኢሕአፓ የከተማ ሽምቅ ውግያ የተጣረመበት፤ እዲን በምዕራባውያንና በዓረቦች ድጋፍ ተጠናክሮ ጥቃቶችን የሰነዘረበት፤ በሶቭየቶች እና በግሪቦች እርዳታ እስከ አፍንጫው የታጠቀው የሲያድ ባሬ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ ፀላተኛውን መጠነ ሰፊ ወረራ ያኪያሄደበት ዓመት ነበር። ይህ ከሶማሊያ የግዛት መስፋፋት ፍላጎትና ከዓረቦች ኢትዮጵያን የማዳከምና የመበታተን ስትራቴጂ የመነጨው ብርቱ ወረራ ፀቅቱ ልዕለ ኃያል በነበረችውና በቀይ ባሕርና በህንድ ውቅያኖስ ተጽዕኖዋንና ቁጥጥርዋን ለማደላደል በከጀለችው ሶቭዬት ኅብረት ትብብር በብርቱ ጦር ታግዞ በኢትዮጵያ ላይ ተላል የማይባል ጫና አሳድሮ ነበር። በአጋዴን ይንቀሳቀሱ የነበሩ የፖለቲካዊ ኃይሎች ግለትም በምዕራብ ሶማሊያና ሶማሊያ አቦ ነጻ አውጪ ድርጅቶች⁷⁰ በመታጀብ ዋናውን ጥቃት ያከናወነው የሶማሊያ ጦር ኃይል ነበር። ይህ የሶማሊያ ጦር በዘመናዊ ታንኮች፣ ጦድፎችና አውሮፕላኖች ታግዞ የፈጸመው ወረራ በሁሉም አቅጣጫዎች ለተወጠረው የኢትዮጵያ ጦር ብርቱ ፈተና ነበር።

ደርግ ይህን የሶማሊያ ወረራና ሌሎች የታጠቁ ኃይሎች የሚያደረሱበትን ጥቃትና ልዩዎቹም አገሪቱ ሊያጋጥማት የሚችለውን አደጋ ለመመከት በአጭር ጊዜ ውስጥ ግዙፍ ጦራዊት ለማደራጀት ወሰነ። በዚህም መሠረት ከሦስት መቶ ሺሕ በላይ ገበሬዎችና ጦራተኞች በሚሊሺያነት መልምሎ የአጭር ጊዜ ሥልጠና ሰጥቶ ወደ ጦር ግንባሮች ይበልጥ ደግሞ ወደ ምሥራቅ ጦር ግንባር አሰማራቸው። በዚህ ግንባር ለወራት በዘለቀው ጦርነት ደርግ አሸናፊ ሆኖ ወጣ። በወቅቱ የሶማሊያ ጦር ጭራሽ ባልታሰበ ሁኔታ ድሬዳዋ ድረስ ዘልቆ ገብቶ ከተማዋን ሙሉ በሙሉ ሊቆጣጠራት ጥቂት ቀርቶት ስለነበርና ሌሎች ሥግልያ ክልል ውስጥ የሚገኙ ከተሞችም አንድ በአንድ ተቆጣጥሮ ስለነበር ደርግ ይህን ጦርነት ባያሸንፍ ኖሮ በኢትዮጵያ ላይ ሊደርስ የሚችለው ጉዳት የከፋ በሆነ ነበር።

ደርግ ከዚህ ብርቱ ጥቃት የታደገው ባሰማራው በመቶ ሺሕ የሚቆጠር የሚሊሺያ ኃይል ቁኝ አልነበረም። በወቅቱ የተፈጠረው ቅጽበታዊ የልዕለ ኃያላን አሰላለፍ ለውጥም እጅጉን ረድቶታል። በአጼ ኃይለ ሥላሴ ዘመንና በደርግ የመጀመሪያ የሥልጣን ዓመታት የኢትዮጵያ የጦር ኃይል አሜሪካኖችና በሌሎች ምዕራባውያን ይደገፍ ነበር። በተለይ ጭራዊቱ የነበረው ትጥቅ አብዛኛዎቹ መድፎች፣ ታንኮች፣ የነበሰ ወክፍ መሣሪያዎችና አውሮፕላኖች አሜሪካን ሠራሽ ነበሩ። ሆኖም ደርግ በነበረው አገራዊና ዓለም ዐቀፋዊ

⁷⁰ Gebru Tareke. 2009. *The Ethiopian Revolution: War on the Horn of Africa*. Yale University Press, pp. 187- 188.

ሁኔታ የግራ ርዕዮተ ዓለምንና ፖለቲካ ለመከተል ሲወስን ከአሜሪካኖች ጋራ የነበረው ግንኙነት ተቋረጠ። ይህ ደግሞ ሊያገኝ ይችል የነበረውን ተጨማሪ የጦር መሣሪያና መለዋወጫ ዕቃዎች ሳይቀር እንዲያጣ አድርጎት በጦር ኃይሉ ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ አሳደረ። ዱሮውንም ከአሜሪካ ጋራ ግንኙነቱን ካሻከሩት ምክንያቶች አንዱ ደርግ ሥልጣን ከተቆናጠጠ በኋላ የተከተለው የፖለቲካ አቅጣጫ ስላላማራቸው ድጋፋቸውንና የጦር መሣሪያ እርዳታ ሊሰጡት ፈቃደኞች አለመሆናቸው ነው።

ደርግ በወቅቱ ከቻይናጋ በመወዳጀት የሚያስፈልገውን የጦር መሣሪያ ለማግኘት ፍላጎት ቢኖረውም ቻይናዎች ግን የጦር መሣሪያ ድጋፍ ለመስጠት ፍላጎት አልነበራቸውም። ደርግ በወቅቱ ባወጣው መግለጫ እንዳሳወቀው ቻይናዎች የጦር መሣሪያ ሲጠየቁ አንድ መቶ ሺሕ ብር የሚያወጣ የስፖርት ትጥቅ እንደሌለ ነበር። ይህ የቻይናዎች እምቢታ ደርግ ፊቱን ልዕለ ኃይል ወደ ነበረችው ሶቭየት ኅብረት እንዲያጠርና ድጋፍ እንዲሻ አደረገው። ይህ አዲስ የኃይል አሰላለፍ ሶማልያንና ዓረቦችን ሲጎዳ የኢትዮጵያን የጦር ኃይል ግን በእጅጉ ጠቅሞታል። በዚህ እርዳታ ሶቭየት ኅብረት ብቻ ሳትሆን ተከታዮቿም ጭምር በተለይ ኪዩባ፣ ደቡብ የመን፣ ምሥራቅ ጀርመንና ቼኮዝሎቫክያ ሲሳተፉ፤ ኪዩባ ተዋጊና ባለሙያ ወታደሮችን ልካ ከሶማልያ ጋራ በተደረገው ጦርነት ከኢትዮጵያ ሠራዊት ጎን ተሰልፋለች። የደቡብ የመን ወታደሮችም እንዲሁ ከኢትዮጵያ ሠራዊት ጎን ተሰልፈዋል። ምሥራቅ ጀርመኖች የደጎንነት ባለሙያዎችን በመላክ፤ ቼኮዝሎቫክያ ደግሞ በኢኮኖሚው ዘርፍ ድጋፍ በማድረግ፤ ደርግን ለማጠናከር ሞክረዋል። ሶቭየት ኅብረትም ወታደራዊ አዛዦችን፣ የጦር ባለሙያዎችንና የጦር መሣሪያ በገፍ በመላክ ሠራዊቱን አጠናክራለች። ከዚህ የተነሣም ሶቭየቶች በደርግ መንግሥት ላይ የነበራቸው ተጽዕኖ ከፍተኛ ነበር።

ከላይ እንደተጠቀሰው ከዓረቡ ዓለም በሶቭየት ኅብረት ተጽዕኖ ሥር የነበረችው ደቡብ የመን /ኤደን/ ከደርግ ጎን ብትሰለፈም ይህ ከሌሎች የዓረብ አገሮች፣ በተለይ ደግሞ ከግብጽና ከኢራቅ ፍላጎት ውጭ የተደረገ ነበር። በወቅቱ ብዙ የዓረብ አገሮች ለሶማልያ መንግሥትና ለኤርትራ ድርጅቶች መሣሪያ በማቀበል እርዳታቸውን ቢያጣጡትም የሶቭየቶችንና የሌሎች ኢትዮጵያን ደረዱ የነበሩ ኃይሎችን ያኸል ድጋፍና ቀጥተኛ ጣልቃ ገብነት አላደረጉም ነበር።

አሜሪካኖች ከደርግ መንግሥት ጋራ ቢቃቃሩም በዚህ ኢትዮጵያን ለመቀረስ ወይም ለማፍረስ በታቀደው ፕሮጀክት ተሳትፈው ሶማልያን አልደገፉም ነበር። አሜሪካኖች ስትራቴጂያዊ ጥቅማቸውን ለአጭር ጊዜ ጥቅም ለውጠው «የጠላቴ ጠላት ወዳጄ ነው» በሚል መርሕ ከሶማልያጋ ሊሰለፉ አልቻሉም። ይህ አቋማቸው ጌላ ላይ ከኢትዮጵያጋ ሳይረጉት መልካም ግንኙነት በጣም ጠቅሟቸዋል።

ኢትዮጵያ ከሶማልያ ጋራ ጦርነት በገጠመችበትና የአገሪቱ ህልውና ሥጋት ላይ በወደቀበት ወቅት ደርግ በአገር ውስጥ ካሉት ተቃዋሚ ድርጅቶች ጋራ ለጊዜውም ቢሆን ዕርቅ ሊፈጥር አልቻለም ነበር። እንዲያውም በተቃዋሚዎች ላይ ሰፊ ጥቃት በማኪያሄድ ቀይ ሽብርን በማወጅ አፈሳውንና ጅምላ ግድያውን አጣጥፎ ነበር። ከደርግ ውድቀት በኋላ ፊሳቸው ተቆፍሮ የወጣው አብዛኛዎቹ ዜጎች የተገደሉት በዚህ ወቅት ነበር። ቅጥረኛ፣ ፀረ-አብዮተኛ፣ ዐምስተኛ ረድፈኛ፣ ገንጣይ፣ አስገንጣይ፣ ጠባብ ብሔርተኛ፣ ወዘተ... እየተባሉ በሺዎች የሚቆጠሩትን ዜጎች ለእስር፣ ለግድያና ለሰደት የተዳረጉት በዚህ ወቅት ነበር።

በተቃዋሚዎች ዘንድም ቢሆን ለአገር ህልውና ሲባል የቀረበ የዕርቅ ጥሪ አልነበረም። በአንድ ወቅት የተሐህት/ሀወሐት ሊቀመንበር የነበረው ሰብሐት ነጋ ሶማልያ በኢትዮጵያ

ላይ ጥቃት ስትሰነዝር ከደርግጋ በመሆን ጥቃቱን ለመመከት ሐሳብ አቅርበን ነበር ቢልም በድርጅቱ ታቅፎ የነበረው አባል ሁሉ ይህን ዓይነት ጥሪ እንደተደረገ ፍጹም አያስታውስም። አባባሉም በሰነድ ሊደገፍ የሚችልም አይደለም። ያ ቢሆን ኖሮ የተቃወሙትንና የመሰፋፋት ፖሊሲውን ያደናቅፋሉ ያላቸውን የአሮሞ ተወላጆች ያሰረውና የገደለው ሲያድ ባሬ ተሐህት/ህወሓት በሞቃዲሾ ተወካይ ኖሮት እንዲንቀሳቀስ ባልፈቀደ ነበር፤ የሶማሊያ የይለፍ ፓስፖርት ለተሐህት/ህወሓት ባለሥልጣናትና አባላት ባልሰጠ ነበር፤ ለተሐህት/ህወሓትን በጦር መሣሪያ ባላስታጠቀ ነበር።

ሌሎች በኢትዮጵያ የነበሩ ተቃዋሚ ድርጅቶችም ቢሆኑ አጋጣሚው ደርግን ለመጣል ምቹ ሁኔታ ይፈጥራል ከሚል ግምት ይሁን ወይም በደርግ ላይ ጥቃታቸውን ለማጣሻፍ የሶማሊያን ወረራ አላወገዙም። ኢሕአፓ በተመለመለው አዲስ ሠራዊትና በነባሩ ጦር በዘረጋው ድርጅታዊ መዋቅሩ አማካይነት አዛዦችን በመግደል የደርግን እንቅስቃሴ ለማደናቀፍ ሞክሯል የሚሉ አስተያየቶች በደርግ መኮንኖች የሚሰነዘሩ ሲሆን እነዚህን አናርኪስት ሠርጎ ገብ የሚሏቸውን መመንጠራቸውንም ይገልጻሉ⁷¹። የኤርትራ ድርጅቶችም አጋጣሚውን ተጠቅመው ጥቃታቸውን በማጣሻፍ ምጽዋንና ከረንን ለመቆጣጠር ችለዋል። በርግጥ ተሐህት በወቅቱ ከኢዴጎጋ በጦርነት ተጠምዶ ስለነበር በደርግ ላይ ከፍተኛ ጥቃት ሊያደርስ የሚችልበት ሁኔታ አልነበረውም፤ ያም ሆነ ይህ የሶማሊያን ወረራ አልኮነም።

ከሶማሊያ ጋራ ይደረግ የነበረው አገርን የመከላከል ጦርነት በመጨረሻ በኩዩባና በየመን ጦርና በሶቭዬት አማካሪዎች የሰው ኃይልና የዘመናዊ የጦር መሣሪያ ድጋፍ በኢትዮጵያ ድል አድራጊነት ተፈጽሞ የኃይል ሚዛኑ ተለውጦ የሶማሊያ ጦር ብትንትኑ ወጣ። በተለይ ሶቭዬቶች ባበረከቷቸው ታንክ ተሽካሚ ሂሊኮፕተሮች አማካይነት በሶማሊያው ጦር ደጀን ወይም በስተጀርባ የተጓጓዘው የኢትዮጵያ ኃይልና የጦር መሣሪያ ጥቃት የስልትም የበላይነት አግኝቶ ጦርነቱ በኢትዮጵያ ፍጹም የበላይነት ተጠናቀቀ። በዚህ አጋጣሚ የኢትዮጵያ ጦር ቁጥር ስፍር የሌለው የጦር መሣሪያ ሲማርክ የተሸነፈው የሲያድ ባሬ ጦር ከዚያ ጊዜ በኋላ እንኳን ኢትዮጵያን ሊወር የሶማሊያንም መንግሥት ሊጠብቅ አልቻለም። የደርግ መንግሥትም ይህን ሁኔታ ተጠቅሞ የሲያድ ባሬን መንግሥት የሚቃወሙ ኃይሎችን በማደራጀት ሶማሊያ ውስጥ ዐመፅ እንዲነሣ ረድቷል። ሲያድ ባሬም በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ የሰነዘረው ብርቱ ጥቃት በመክሸፉና የሶማሊያ ተቃዋሚዎቹ ጫና በመበርታቱ በከባድ የቤት ሥራ ተጠመደ።

ደርግ ይህን ወረራ ቀልብሶ ቢያንስ ከውጭ የሚደርስበትን ቀጥተኛ ጫና ካቃለለ በኋላ ፊቱን ወደ ሰሜኑ የጦር ግንባር አዞረ። «በምሥራቅ የተገኘው ድል በሰሜን ይደገማል» የሚል መፈክር አንግቦም በሰሜን በነበሩ ተቃዋሚዎቹ ማለትም በተሐህት፣ በሻዕብያ፣ በጅብሃ፣ በኢዴጎና በኢሕአፓ ላይ ጥቃት የሚያከያሂድበትን ፕላን ማዘጋጀት ጀመረ። ፈጥኖ የወሰደው እርምጃም የተወሰኑ ክፍለ ጦሮችን አጋዴን ላይ ትቶ አብዛኛውን ጦሩና መሣሪያውን ወደ ሰሜኑ ግንባር ማንጓዝ ነበር። ይህን ከፍተኛ ወጪ የሚጠይቅ የሎጂስቲክስ ሥራ በሶቭዬቶች አንቶኖቭ አውሮፕላኖች እየተረዳ ወደ ሰሜን አንቀሳቀሰው። ጦራትን ሠራዊት ደግሞ የአገሪቱን አውቶቡሶችና የጭነት መኪኖችን በዘመቻ አደራጅቶ አንቀሳቀሰው። እንዲህም የአገሪቱ ሀብት ወደ ትልቁ የሰሜን ዘመቻ ተሰማራ። የፈረደባቸው ዘግቶ ሚሊሺያዎችም ከሶማሊያ ጦርነት በኋላ ዕረፍት ሳያገኙ ወደ ከባዱና ወደማያባራው ጦርነት ለመዝመት ተገደዱ።

⁷¹ ibid., pp. 201-202.

ደርግ በከፍተኛ ሞራል፣ የሰው ኃይልና ትጥቅ ታጅቦ ይህን ዘመቻ ሲያኪያሂድ ሊቋቋመው የሚችል ኃይል ይኖራል የሚል ግምት አልነበረም። ብርጌዶችና ክፍለ ጦሮች በየቀኑ በመኪና እየተጫኑ ወደ ማጥቅያ የእዝ ቦታቸው መጉረፍ ጀመሩ። ይህን የደርግ ከፍተኛ ጎርፍ የተመለከተ ሁሉ ከእንግዲህ ሽምቅ ተዋጊዎች አለቀላቸው፣ ደርግም ተጠናክሮ የሚል ድምዳሜ ላይ ደርሶ ነበር። ለምሳሌ በክልተ አውሳሶሎ ከነበሩ ጠንካራ የተሳህት የከተማ መዋቅር አባላት አንዱ የጎምሳ አለቃ ደስታ አረፈ ተሳህት የሚፈልገውን ሁሉ በዓቅማቸው እያበረከቱ ታጋዮችንና የጎብኝ መዋቅር አባላትን በቤታቸው እያስጠለሉ ለሆቴላቸው የገዙትን ጆንያ ስኳር ሳይቀር ያለምንም ማመንታት ለድርጅቱ ያበረከቱ ነበር። እጅግ የጋለ ስሜት ስለነበራቸውም ደርግ በአጭር ጊዜ የሚጠፋበትን መንገድ ሁሉ እያጤኑ ከነበራቸው የጦር ልምድ በመነሣት ወታደራዊ ምክሮችን ይሰጡ ነበር። የተሳህት ዝቅተኛ የሰው ኃይልና ትጥቅም እጅግ ያሳስባቸው ነበር። በ1969 ዓ.ም. መጨረሻና በ1970 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ማለቅያ የሌለው የደርግ ሠራዊትና እጅግ ዘመናዊ የጦር መሣሪያ በአካባቢያቸው ሲያልፍ ሲመለከቱ የሽምቅ ተዋጊዎች ጉዳይ እንግዲህ አበቃለት የሚል ድምዳሜ ላይ ደረሱ። በዚህ አጋጣሚ ተሳህትን የመደገፍ ሚናቸውን በምስጢር እንዲቀጥሉ ላነጋግራቸው ውቅሮ ሄጄ በግንባር ሳገኛቸውም የድሮ ወኔያቸው ጠፍቶ ለድርጅቱ የሚሆን ምክር እንዳላቸውና ገለጹልኝ።

ለማዳመጥ ፈቃደኛ መሆኔን ስነግራቸውም «ደርግ ያሰማራው የሰው ኃይልና የጦር መሣሪያ ማለቂያ የለውም። ደርግን በአሁኑ ሁኔታ ለመግጠም መሞከር ራስን ለሞት መዳረግ ነው። ስለዚህ ከአሁን ወድያ አንድ ዘዴ ብትፈልጉ ይሻላል» አሉኝ። የደርግን ጥቃት በሽምቅ ውግያ መመከትና ማዳከም ይቻላል ብላቸውም ጭራሽ ሊያደምጡኝ አልፈለጉም። «የደርግ ሠራዊት የታጠቀው መሣሪያ እኮ መሬቱን ሁሉ ሊያርስ የሚችል ነው፤ የምትለው ሁሉ ሊሆን አይችልም።» ብለውኝ እኔም ከዚህ በላይ ለማስረዳት መሞከር ጠቃሚ መስሎ ስላልታየኝ «እንግዲያውስ የሚሉትን ከጓደኞቼ ጋራ ልነጋገርበት» ብዬ ተለየኋቸው። የእርሳቸው ሐሳብ እንደገባኝ ትግሉን ትታችሁ እጃችሁን ብትሰጡ ይሻላል የሚል ነበር። ከዚያ በኋላ እርሳቸውን ማነጋገር ለአደጋ የሚዳርግ ስለመሰለኝ መልሼ ሳላገኛቸው ቀረኹ። እንደገመትኩትም ጎምሳ አለቃው ፈጥነው የደርግ ታጣቂ በመሆን ክልተ አውሳሶሎ ላይ «ወንበዴዎችን» ማሰስ ጀመሩ። ጌላ ላይ ውቅሮ በህወሓት ሠራዊት ስትጠቃ ተማርከው የኢ በተባለው የተሳህት እስር ቤት ከዓመት በላይ ቆዩ።

በተመሳሳይ ሁኔታ በአጉላባ የሕዝባዊ ኑሮ እድገት ኃላፊ የነበሩት የጎምሳ አለቃ ደስታ የቅርብ ጓደኛ አቶ ወልደ ገብርኤል በጣም ጠንካራና ታታሪ የተሳህት የከተማ ምሥጢራዊ አባል ነበሩ። ከዚህ የደርግ የሰሜን ዘመቻ በጌላ ግን የደርግ አዝማች ሆነው በጦርነቶች ሲሳተፉ ቆይተው በመጨረሻ ተሳህትን ለመውጋት በተደረገው አስሳ ተሳታፊ ሆነው በተደረገው ውግያ ሕይወታቸው ዐልፏል። የነዚህ ወገኖች ችግር ሁኔታዎችን በሚገባ ያለ ማጤን ነበር። ደርግን ለማገልገል ራሳቸውን ያዘጋጁትም ቀደም ብለው ከተሳህት ጋራ ያደረጉት ትስስር ስለሚታወቅ ሊደርስባቸው የሚችለውን ቅጣት በመገመት ለሥርዓቱ ታማኝ መሰለው ለመታየት እንጂ ያደረጉት አይመስልም።

ደርግ ኃይሉን ወደ ሰሜን ካንቀሳቀሰ በጌላ በርካታ ግብረ ኃይሎችንና ንኡስ ግብረ ኃይሎችን በማቋቋም ትግራይና ኤርትራ ውስጥ ሰፊ ዘመቻ ለማኪያሂድ ተዘጋጀ። ዝግጅቱን ካጠናቀቀ በጌላም በወርኅ ግንቦት 1970 ዓ.ም. የማጥቃት ዘመቻውን ጀመረ። ትግራይ ውስጥ ብቻ በዐምስት አቅጣጫዎች ማለትም፤ 1ኛ/ በዘላንበሳ፣ 2ኛ/ በገርሁ ስርናይ፣ 3ኛ/ በራማ፣ 4ኛ/ በሽሬ /አድያቦ/፣ 5ኛ/ በሐመራ በኩል ግብረ ኃይሎቹን አሰማራ።

በኤርትራም በባሕር በኩል ወደምጽዋ የተሰማራውን ጨምሮ ከአሥመራ ወደ ሁሉም አቅጣጫዎች ዘመቻውን አደራጅቶ ነበር።

ደርግ ይህን ዘመቻ ለማኪያሄድ ሲዘጋጅ ተሳታፊዎች በበኩሉ ከጀብሃና ከሻዕብያጋ የጋራ መከላከል ስምምነት ለማድረግ ወሰነ። ሁኔታው እጅግ ፈታኝ ስለነበር ድርጅቶቹ፣ ከተሳህትጋ የሻከረ ግንኙነት የነበረው ጀብሃም ሳይቀር፣ ደርግን በጋራ ከመመከት ሌላ አማራጭ አልነበራቸውም። በተለይ ቋሚ ውግያዎችን ያኪያሂዱ ለነበሩትና ትላልቅ ከተሞችን ለተቆጣጠሩት የኤርትራ ድርጅቶች ወቅቱ እጅግ ፈታኝ ነበር። የተቆጣጠሯቸውን ትላልቅ ከተሞች ማጣት የሕዝቡን ሞራል ክፉኛ ከመንካቱም በተጨማሪ ደጋፊዎቻቸው በሆኑት በዓረቦች ዘንድም ተቀባይነታቸው ዝቅ ሊያደርገው ይችላል ነበር። በመሆኑም ከዲፕሎማሲና ከፖለቲካ አንጻር ከፍተኛ አሉታዊ ተጽዕኖ ሊገጥማቸው እንደሚችል ተገንዝበው ከተሳህትጋ ተባብረው የሞት ሽረት ውግያ ለማድረግ ተዘጋጁ። ተሳህትም በሦስት አቅጣጫዎች፣ በገርሁ ስርናይ፣ በራማና በሽሬ /አድያቦ/ በኩል ብርቱ የመከላከል ውግያዎችን ለማኪያሄድ ተዘጋጅቶ ከሁለቱ ድርጅቶች ስምምነት ፈጠረ።

ከኤርትራ ድርጅቶች ጋራ በተደረገው ስምምነት መሠረት ሻዕብያዎች አንድ ብርጌድ ጦር በገርሁ ስርናይ በኩል አሰማሩ። ተሳህትም የተወሰኑ ሻምበሎችን አሰለፈ። ጀብሃዎችም ለተወሰነ ጊዜ አንድ ሻለቃ የሚሊሺያ ጦር ወደዚሁ ግንባር ላኩ። በሽሬ በኩል ደግሞ ተሳህት ከጀብሃ ጋራ በመተባበር ዓፄ ኀዘሞ በተባለው ቦታ የመከላከያ ምሽግ ሠርቶ በርካታ ሻምበሎችን አሰልፎ ነበር። በራማ ግንባርም ከጀብሃ ጋራ መጠነኛ ኃይል ተሰልፎ ነበር። ተሳህት በሌሎች አቅጣጫዎች ኃይሉን አሳሰማራም ነበር። በሑመራና በዛላንበላ አቅጣጫዎች የሚደረጉትን የደርግ እንቅስቃሴዎች የመመከቱ ጉዳይ የኤርትራ ድርጅቶች ተትቶ ነበር። ደርግ በሽሬ፣ በገርሁ ስርናይና በራማ በኩል በሚያደርገው እንቅስቃሴ ከፍተኛ ተቃውሞ ቢደርስበትም በሑመራና በዛላንበላ በኩል እምብዛም ተቃውሞ አላጋጠሙም ነበር። ደርግ ዘመቻውን ክረምት ከመድረሱ በፊት ለማጠናቀቅ ቢያስብም፣ በተጠ ተሰት ሦስት አካባቢዎች ባጋጠመው ተቃውሞ ምክንያት ክረምት ደርሶበት ችግር ላይ ሙወደቁ አልቀረም። ሆኖም በቂ ዝግጅት አድርጎ ነበርና በክረምትም በዐምስቱም ግንባሮች ድል ተቀዳጅቶ በርካታ የኤርትራና የትግራይን አካባቢዎችን ሊቆጣጠር ቻለ። ስትራቴጂካዊ የሆነችውን የከረንን ከተማም ኅዳር 21 ቀን 1971 ዓ.ም. ተቆጣጠረ።

ደርግ ለአንድ ዓመት ያህል በኤርትራና በትግራይ ባደረጋቸው ዘመቻዎች ሰፊ አካባቢ ቢቆጣጠርም ከረንን ዐልፎ የአናዓበትንና የናቅፋን አካባቢ ከተቆጣጠረ በኋላ ብዙ ሊገፋ አልቻለም፤ በሳሕል በረሐ የመሸገውን ሻዕብያንና በሳሕልና በባርካ አካባቢ ይንቀሳቀስ የነበረውን ጀብሃን ለመደምሰስም አልቻለም። ትግራይ ውስጥም አንዳንድ የተቆጣጠራቸውን ከተሞችና አካባቢዎች ከማስጠበቅ ያለፈ እንቅስቃሴ ሊያደርግ አልቻለም። እንደያውም የተሳህትን ሠራዊት ጥቃት ሊከላከሉ የማይችሉ ደካማ የጦር ሰፈሮች ትግራይ ውስጥ ጭፋት በመፈጠራቸው እነዚህን በተናጠል ለማጥቃት አመቺ ሁኔታ ተፈጠረ። ተሳህት እነዚህን የጦር ሰፈሮች በማጥቃት ከፍተኛ የውጊያ ልምድ ከማካበቱም በላይ በርካታ የጦር ማሪያዎችንም ለማካበት ቻለ።

ደርግ በሰሜን ኢትዮጵያ የትጥቅ ትግልን በሚያራምዱ ድርጅቶች ላይ ተነጻጻሪ የበላይነት ቢያረጋግጥም የኃይል ሚዛኑን ለውጦ እንዳሰበው ሊደመስሳቸው ግን አልቻለም። ለዚህ የደርግ ዓላማ መክሸፍ በርካታ ምክንያቶች ሊጠቀሱ ሲችሉ ከእነዚህ ምክንያቶች መኻል፣ 1ኛ/ ደርግ ከኅብረተሰቡ ክፉኛ የተነጠለ መሆኑና በአንጻሩ ሕዝቡ ለሽምቅ ድርጅቶች ከፍተኛ ድጋፍ መስጠቱ፣ 2ኛ/ ለአጭር ጊዜ የዘመቻ ስምሪት ተብሎ የሠለጠነው ሚሊሺያ

በማያባራ ጦርነት በመጠመዱ ሞራሉ እጅግ መነካቱ፤ 3ኛ/ በደርግ ባለሥልጣኖች የአመራር አባላት ዘንድ የእዝ አንድነት ያለመኖሩና በተለይ በጦር አዛዦች፤ በኮሚሳኖችና በወታደራዊ ደኅንነት ጥበቃ መካከል አለመግባባት መፈጠሩ፤ 4ኛ/ የሶቭዬት ወታደራዊ አማካሪዎች የበላይነት ስሜት ማንጸባረቃቸው፤ 5ኛ/ የሽምቅ ድርጅቶች ይከተሉት የነበረው የውግያ ስልት፤ ለደርግ ሠራዊት የዘመቻ ዕቅድ አመቺ አለመሆኑ ተጠቃሾች ናቸው። ስለሆነም የደርግ ሰሜናዊው የጦር ዘመቻ ተንገራግጦ ባለበት ቆመ።

7. የተሐህት የመጀመሪያው ጉባኤ

በ1969 ዓ.ም. የተቋቋመው የጉባኤ አዘጋጅ ኮሚቴ በፍጥነት ጉባኤ እንዲጠራ አደራ ቢሰጠውም የድርጅቱ አመራር ድርጅቱን «የማጥራት» ሥራውን ባለጠናቀቁና ከኢ.ዴ.ሃ ከኢሕአፓና ከደርግ የተደቀኑበትን ሥጋቶች ባለመቋጩ ጉባኤውን ለማኪያሄድ ምቹ ቅድመ ሁኔታ አልተፈጠረም ተብሎ ጉባኤውን አዘግይቶት ነበር። ከኢ.ዴ.ሃን የተደረገው ጦርነት በጥር ወር 1970 ዓ.ም. ከተጠናቀቀ በኋላ ወድያውኑ ከኢሕአፓ ጦርነት ቀጥሎ ጦርነቱ ከሞላ ጎደል ሲጠናቀቅ የደርግ ሰሜናዊ ዘመቻ ተከተለ። ለጉባኤው መዘግየት ከቀረቡት ምክንያቶች ከኢ.ዴ.ሃና ከኢሕአፓ የተደረጉት ጦርነቶች ያለመቋጩና ደርግ ዘመቻ ማወጁ አሳማኞች ነበሩ። ድርጅቱን የማጥራቱ ተግባር ያለመጠናቀቁ የሚለው ግን አሳማኝ አልነበረም። የሆነው ሆኖ የተለያዩ እንክፍኖች በማጋጠማቸው ጉባኤው ሳይኪያሄድ ለሁለት ዓመታት ያህል ቆየ። በመጨረሻም የካቲት 17 ቀን 1971 ዓ.ም. ጉባኤው ማይ ዓባይ በተባለውና ባድመና መረብ ወንዝ ዳር ባለው ሸለቆ ተኪያሄደ⁷²።

ጉባኤው ከመኪያሄዱ በፊት መላው ታጋይ በበርካታ ፖለቲካዊ ጉዳዮች ዙሪያ የሞቀ ውይይት ያኪያሄድ ነበር። ለጉባኤው የተዘጋጀው የድርጅቱ ረቂቅ ፖለቲካዊ ፕሮግራም ውስጥ ከአሁን በፊት ተወስደው የነበሩ አቋሞችን አጣምሮ፤ በተለይ የኤርትራ ጥያቄ የቅኝ ግዛት መሆኑንና በነጻነት መፈታት እንዳለበት፤ በኢትዮጵያ የብሔር ብሔረሰቦች መብት እስከ መገንጠል እንደሚደርስና የትግራይ ሕዝብ ስትራቴጂያዊ ጠላቶች ኢምፔሪያሊዝም፤ ፊውዳሊዝምና ቢሮክራሲያዊ ካፒታሊዝም መሆናቸውን ያስረግጥ ነበር። ሶቭዬት ኅብረትም በፕሮግራሙ እንደ ሶሻል ኢምፔሪያሊስትና እንደ ስትራቴጂያዊ ጠላት ተፈርጃ ነበር።

በዚህ ጉባኤ ተሐህት ሶቭዬት ኅብረት ሶሻል ኢምፔሪያሊስት ማለትም በስም ሶሻሊስት በተግባር ግን ኢምፔሪያሊስት መሆኗን በመገለጽና እንደ ስትራቴጂያዊ ጠላት በመፈረጁ ከሻብያታ በነበረው ግንኙነት ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ ማስከተሉ አልቀረም። በወቅቱ ሻብያታዎች በሶቭዬት ኅብረት ላይ የነበራቸው አቋም ሶቭዬት ኅብረት የተሳሳተ ወዳጅ እንጂ ጠላት አይደለም የሚል ነበር። ሻብያታዎች ይህን አቋም ያራምዱ የነበረው እንደ ተሐህት ከአጠቃላይ ንድፈ ሐሰብ ተነሥተው ሳይሆን በጊዜው ሶቭዬቶች ደርግንና ሁለቱን የኤርትራ ድርጅቶች ማለትም ጀብሃንና ሻብያን በማገናኘት ለኤርትራ ጥያቄ ሰላማዊ መፍትሔ እናፈላልጋለን ብለው በምስጢር እንቅስቃሴ ጀምረው ስለነበር⁷³ ሊሆን ይችላል። ይህ ኃላፊነት በተለይ ለምሥራቅ ጀርመኖች ተሰጥቶ ሻብያንና ደርግን ለማገናኘት ሙከራ እንደተደረገ ይነገራል። ሶቭዬቶች ጠላት ሊሆኑ አይችሉም የሚለው የሻብያ አቋም አንዱ መነሻ ይህ ሊሆን እንደሚችል ተሐህት ይገምት ነበር። ከዚያ ሌላ ሻብያዎች ያቋቋሙትና በምሥጢር የሚንቀሳቀሰው «የኤርትራ ሕዝብ አብዮታዊ ፓርቲ» ርዕዮተ ዓለማዊ

⁷² ዝኒ ከማሁ፣ የህወሓት ድርጅታዊ ታሪክ፣ ገጽ 103
⁷³ «ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ካበደ ናበደ?» /ግምጋም/፣ ህዝባዊ ወያኔ ሓርነት ትግራይ፣ ሚያዝያ 1978 ዓ.ም. ገጽ 104/ በአማርኛ ሲተረጎም፣ «የኤርትራ ትግል ከየት ወዴት?» /ግምገማ/ ህወሓት፣ ሚያዝያ 1978 ዓ.ም.